

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Kristína Král

**Vybrané aspekty práva na spravedlivý proces
v civilním soudním řízení**

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: JUDr. Dita Frintová, Ph.D.

Tematický okruh: Občanské právo procesní

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 21. ledna 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 211 020 znaků včetně mezer.

Mgr. Kristína Král
rigorozantka

V Praze dne 21. ledna 2023

Poděkování

Děkuji JUDr. Ditě Frintové, Ph.D., za odborné vedení při psaní rigorózní práce, řadu užitečných konzultací, hodnotných rad, připomínek a doporučení. Děkuji také mému manželovi za dlouhodobou a nenahraditelnou podporu při zvládnání všech mých odborných i osobních výzev.

Úvod	6
1. Historický vývoj práva na spravedlivý proces	8
1.1. Vývoj práva na spravedlivý proces v Anglii.....	8
1.2. Vývoj práva na spravedlivý proces v dalších zemích	9
1.3. Vztah vývoje společnosti a právní úpravy	11
1.4. Vývoj práva na spravedlivý proces na území dnešní České republiky.....	12
1.5. Dílčí závěr	15
2. Vymezení práva na spravedlivý proces v legislativě a judikatuře (jednotlivé aspekty)	17
2.1. Právo na přístup k soudu.....	19
2.2. Nezávislost a nestrannost soudů a soudců	21
2.3. Princip zákonného soudu a soudce	23
2.4. Princip rovnosti a princip kontradiktornosti	25
2.5. Princip veřejnosti.....	28
2.6. Požadavek ústního jednání a právo na účast při něm.....	30
2.7. Princip hospodárnosti.....	31
2.8. Princip předvídatelnosti (požadavek na řádné odůvodnění rozhodnutí)	33
2.9. Dílčí závěr	34
3. Vybrané aspekty práva na spravedlivý proces	36
3.1. Postavení soudce z pohledu zajištění práva na spravedlivý proces	37
3.1.1. Nezávislost a nestrannost soudu a soudce	37
Význam nezávislosti a nestrannosti soudu a soudce pro spravedlivý proces	37
Spatřované nedostatky v naplňování požadavku nezávislosti a nestrannosti soudu a soudce	39
Úvaha de lege ferenda	44
3.1.2. Zákonný soud a zákonný soudce	46
Význam zákonného soudu a zákonného soudce pro spravedlivý proces	46
Problémy v naplňování požadavku na zákonného soudce.....	48
Úvaha de lege ferenda	50
3.2. Princip rovnosti stran ve vztahu k nákladům řízení.....	51
Význam zásady rovnosti stran a její vztah k problematice nákladů řízení	51
Problémy v naplňování zásady rovnosti stran ve vztahu k nákladům řízení	59
Úvaha de lege ferenda	64
3.3. Právo na projednání věci bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě.....	66
Význam práva na projednání věci bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě a nástroje pro jeho naplňování.....	66
Problémy v naplňování práva na projednání věci bez zbytečných průtahů v přiměřené lhůtě	72
Úvaha de lege ferenda	75

3.4. Dílčí závěr	76
Závěr	79
Seznam použitých zdrojů	82
Seznam použitých zkratek	86
Abstrakt.....	87
Abstract	88

Úvod

Právní řád poskytuje ochranu široké škále subjektivních práv a zároveň upravuje procesní nástroje, které jsou k dispozici účastníkům v občanském soudním řízení, k vymáhání těchto práv před soudem. Je nicméně nezbytné a trvale aktuální zabývat se otázkou, zda jsou tyto procesní nástroje efektivně nastaveny, a hlavně zda jsou aplikovány v souladu s jejich smyslem a zda skutečně poskytují efektivní ochranu těmto subjektivním právům. Rigorózní práci na téma *Vybrané aspekty práva na spravedlivý proces v civilním soudním řízení* jsem si proto vybrala, abych zhodnotila úroveň naplňování vybraných aspektů ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces.

U práva na spravedlivý proces nelze ke správnému pochopení jeho významu opomenout představení historického vývoje jeho vzniku. V první kapitole se proto budu věnovat přiblížení postupného začleňování jednotlivých aspektů práva na spravedlivý proces do právních řádů ve světě i na území dnešní České republiky.

Ve druhé kapitole poté popíšu všechny aspekty práva na spravedlivý proces pro ucelené představení současné úpravy tohoto základního procesního práva. V uvedené kapitole bude poskytnuto vymezení jednotlivých aspektů v právních předpisech a judikatuře na české i evropské úrovni. Vysvětlen bude i význam jednotlivých aspektů práva na spravedlivý proces a uvedeny budou také příklady z aplikační praxe. Výše uvedeným způsobem budou představeny i čtyři vybrané aspekty, kterým bude následně věnována kapitola 3. Jedná se o nezávislost a nestrannost soudů a soudců, princip zákonného soudu a soudce, princip rovnosti stran a princip hospodárnosti.

V kapitole třetí pak každý z těchto čtyř aspektů práva na spravedlivý proces představím v hlubším kontextu, zhodnotím jeho praktické naplňování a případně poskytnu úvahu nad možným zlepšením jeho naplňování. Nebudu se přitom zabývat pouze právní úpravou, ale zejména se zaměřím na praktickou aplikaci jednotlivých aspektů a souvisejících institutů v rozhodovací praxi soudů. U každého aspektu se plánuji nadto zaměřit na jeho konkrétní dílčí složku, kterou považuji za potenciálně problematickou, a ověřit tuto hypotézu na příkladech z praxe. U aspektů práva na spravedlivý proces spojených s osobou soudce bych se chtěla zaměřit na otázku dopadů jednání jednotlivých soudců na celospolečenské vnímání spravedlivosti justice. Naplňování principu rovnosti stran budu zkoumat se speciálním zaměřením na nemajetné účastníky a ochranu jejich práv. Ve vztahu k principu hospodárnosti

(resp. práva na projednání věci bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě) bych se chtěla zaměřit na to, zda dochází k vydání rozhodnutí ještě v době, kdy je výsledek soudního řízení stále fakticky relevantní, a tudíž poskytuje skutečnou ochranu subjektivním právům účastníků. Každou kapitolu uzavřu dílčím závěrem pro lepší přehlednost práce, ve kterém shrnu nejvýznamnější poznatky z dané kapitoly.

Cílem rigorózní práce je zhodnotit míru praktického naplňování výše uvedených vybraných aspektů práva na spravedlivý proces v soudní praxi a posouzení toho, zda dochází k diskrepanci mezi psaným právem a jeho aplikací. V úvodní části rigorózní práce bude s ohledem na nutnost představit jednotlivé aspekty práva na spravedlivý proces a historický vývoj jeho vzniku využito metody deskriptivní. V kapitole třetí pak bude použita metoda analytická k zhodnocení jednotlivých institutů a jejich aplikace. Při vytváření vlastních závěrů budu postupovat zejména metodou indukce, srovnávání a dedukce.

1. Historický vývoj práva na spravedlivý proces

Tato kapitola se věnuje přiblížení historického formování a postupného začlenění práva na spravedlivý proces do světového i českého právního prostředí. Tento historický exkurz považuji za velmi významný pro chápání samotné podstaty práva na spravedlivý proces a jeho jednotlivých aspektů. Dosah významu práva na spravedlivý proces lze jen stěží plně pochopit bez představení dříve platných procesních pravidel, v nichž jednotlivé aspekty práva na spravedlivý proces chyběly. Jejich absence v právních řádech měla totiž zjevný negativní dopad na vymahatelnost subjektivních hmotných práv, ochranu před zvlí vládoucí vrstvy i všeobecnou víru společnosti ve spravedlnost soudnictví. Snaha o zakotvení jednotlivých aspektů práva na spravedlivý proces do pozitivního práva tak započala poměrně brzy, a to zejména ve vztahu k trestnímu procesu.

1.1. Vývoj práva na spravedlivý proces v Anglii

Prvního takového zakotvení se právo na spravedlivý proces dočkalo již v roce 1215 v anglické Velké listině svobod (Magna charta libertatum). Tímto významným dokumentem, který částečně omezoval svrchovanou moc panovníka, bylo poprvé garantováno právo na omezení některých základních práv pouze na základě zákona nebo rozhodnutí soudu. „*Žádný svobodný muž nebude zatčen nebo uvězněn nebo zbaven majetku nebo zbaven cti nebo vyhnán do vyhnanství nebo jakkoliv poškozen, ani ho nebudeme pronásledovat nebo proti němu někoho posílat, bez zákonného rozsudku jeho na roveň postavených nebo podle zákonů země.*“¹ Z textu samotné charty je zjevná dobově podmíněná nedostatečnost tohoto práva, když myslí pouze na svobodné a pouze na muže, nicméně i tak se jednalo o významný pokrok ve smyslu respektování práv jednotlivce a jeho možnosti dovolat se ochrany před zvlí králových úředníků.² Z pohledu práva na spravedlivý proces v dnešním pojetí je dále mimo jiné významný článek 40, který zapovídá odepření spravedlnosti, nebo nejrozsáhlejší článek 61, který upravuje účinný prostředek nápravy.

Přestože Velká listina svobod představovala významných pokrok v omezení moci panovníka a posílení práv jednotlivce, její reálná síla ve vztahu k faktické možnosti domoci se práv byla vázána na osobu momentálně vládoucího panovníka a jeho ochotu se tomuto

---

¹ Článek 39 Velké listiny svobod.

² KUKLÍK, J. *Čím i dnes Magna Charta oslovuje (nejen) anglosaský svět*, 2015 [cit. 2022-12-14] dostupné na <https://www.epravo.cz/top/efocus/cim-i-dnes-magna-charta-oslovuje-nejen-anglosasky-svet-98820.html>.

významnému dokumentu podřídit. Vedle toho rovněž chyběla úprava procesních pravidel, která by umožňovala účinné naplňování práv jednotlivce. V anglickém právním řádu přinesl významnou úpravu procesních pravidel až Habeas Corpus Act z roku 1679. Tento zákon zajišťoval možnost uplatnit tzv. „writ of habeas corpus“, kterým se každý vězněný nebo zadržený mohl domáhat soudního posouzení oprávněnosti svého uvěznění. Dříve ve Velké listině svobod zaručené právo na ochranu před nezákonným uvězněním tak bylo doplněno o procesní nástroj umožňující jeho faktickou vykonatelnost. Habeas Corpus Act rovněž upravoval lhůty pro postavení vězněného před soud, poplatky, působnost soudů a další procesní ustanovení. Došlo zde tedy poprvé k zakotvení základního a klíčového aspektu práva na spravedlivý proces, kterým je právo na přístup k soudu.

V návaznosti na porušování práv jednotlivce ze strany posledního Stuartovce Jakuba II.³ byla v roce 1689 přijata Listina svobod (English Bill of Rights). Listina svobod představuje přerod Anglie na konstitutivní monarchii, kdy faktická moc v zemi je přenesena z panovníka na parlament za současného zaručení svobodných voleb. Ve vztahu k jednotlivcům zaváděla Listina svobod mimo jiné pravidla pro výběr soudců a porotců, zákaz nepřiměřených kaucí v trestních věcech, zákaz krutých nebo nezvyklých trestů nebo ochranu zásady presumpce neviny. Listina svobod se stala inspirací pro další významné lidskoprávní dokumenty, jakými byly například francouzská Deklarace práv člověka a občana z roku 1789 nebo Listina práv Spojených států amerických (USA), která vstoupila v platnost v roce 1791.

1.2. Vývoj práva na spravedlivý proces v dalších zemích

Již zmíněná Deklarace práv člověka a občana z roku 1789 rozšířila v době Velké francouzské revoluce některá z výše uvedených práv spolu s úpravou konstitutivní monarchie za hranice Anglie. Z pohledu práva na spravedlivý proces je významný článek I zaručující rovnost a svobodu, článek VII upravující obdobně jako Velká listina svobod zákaz nezákonného uvěznění a článek IX upravující presumpci neviny a podmínky zadržení. Deklarace práv člověka a občana představuje zcela zásadní koncept nezczitelnosti přirozených práv člověka, která musí být svrchovanou mocí respektována, přičemž každý má právo činit to, čím druhému neškodí. Deklarace práv člověka a občana představuje jeden ze stěžejních lidskoprávních dokumentů a její pojetí přirozených práv bylo inspirací i pro Všeobecnou deklaraci lidských práv OSN roku 1948. Přes výše uvedené považuji za významné zmínit

---

³ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 576 s., str. 20.

skutečnost, že přestože ženám náležely povinnosti vyplývající z francouzských zákonů, Deklarace práv člověka a občana na jejich práva nepamatovala. V průběhu Velké francouzské revoluce rovněž nedošlo ke zrušení otroctví. Rovnost a svoboda deklarované v článku I se tak vztahovaly na podstatně menší okruh osob, než je tomu podle současného vnímání přirozených lidských práv. Rovněž faktické dodržování tohoto významného lidskoprávního dokumentu znamenalo v krátké době po jeho přijetí značné nedostatky.

Postupné přenášení moci z panovníka na lid (skrže volené zástupce) a posilování právních nástrojů k ochraně práv jednotlivce inspirovalo i nově vznikající Spojené státy americké a jejich ústavu. Samotné právo na spravedlivý proces pak bylo zakotveno v Listině práv z roku 1791 (neboli prvních deseti dodatcích ústavy), konkrétně v dodatcích V–VIII. Tyto dodatky upravují zejména proces trestní, ale zavádí aspekty práva na spravedlivý proces, které jsou jeho součástí i v moderním pojetí. Příkladem může být právo na obhajobu, právo vyslyšet svědky, právo na rychlé a veřejné řízení či právo na nestrannou porotu (vše součástí VI. dodatku). Listina práv nicméně jako první takto významný lidskoprávní dokument upravuje i procesní pravidla civilního řízení. Ve svém VII. dodatku totiž zavádí právo řízení před porotou i v civilních věcech, za předpokladu, že hodnota sporu přesahuje částku 20 dolarů. Dodatek rovněž stanoví, že rozhodnutí poroty nemůže soudce zvrátit. Je zde tedy jednoznačně patrná tendence preferovat porotní rozhodování, které je považováno za souzení sobě rovnými. Přestože se domnívám, že v moderním pojetí má porotní systém za následek spíše odklon od faktického naplňování spravedlnosti, v době přijetí Listiny práv mohlo využívání poroty v obyvatelích USA vzbuzovat větší důvěru v to, že jejich soudní proces je skutečně spravedlivý. Soudce totiž reprezentuje státní (resp. federální) moc, která je běžnému člověku podstatně méně blízká než jiní běžní občané nezastávající žádnou veřejnou funkci. Jak bude více rozebráno níže, právě důvěra obyvatel země v existenci spravedlivého procesu je, spolu s ochotou státní moci se psaným zákonům podřídit, klíčová k jeho faktickému naplnění.

Výše uvedené lidskoprávní dokumenty představovaly pro vývoj a posílení základních práv nesmírně významné momenty a naše současné pojetí lidských práv je jimi silně ovlivněno. Současná podoba základních práv (včetně práva na spravedlivý proces) vychází z Všeobecné deklarace lidských práv OSN z roku 1948. Všeobecná deklarace lidských práv je důkazem a výsledkem vývoje společenského vnímání lidských práv v reakci na jejich totální pošlapání ve vztahu k vybraným osobám zejména v době druhé světové války. V době přijetí Všeobecné deklarace bylo jejím hlavním cílem zamezit opakování těchto hrůzných činů a jednou provždy stanovit najisto, že lidská práva náleží každému člověku od narození, jsou nezadatelná,

nezrušitelná, nezczitelná a nepromlčitelná.⁴ Všeobecná deklarace lidských práv rozšířila ochranu lidských práv na všechny lidi bez ohledu na pohlaví, barvu kůže, náboženské vyznání, občanství či věk. Právu na spravedlivý proces se věnují články 8–11. Všeobecná deklarace se přitom neomezuje pouze na trestní proces, ale pamatuje už i na proces civilní. Z pohledu civilního procesu je podstatný článek 8 upravující právo na přístup k soudu⁵ a článek 10 upravující rovnost účastníků, právo na veřejné jednání a právo na nezávislého a nestranného soudce.⁶

1.3. Vztah vývoje společnosti a právní úpravy

Z výše uvedeného je zřejmé, že právo na spravedlivý proces bylo (byť v omezené podobě) již od počátku úpravy lidských práv zahrnuto mezi nejdříve legislativně upravená lidská práva. Význam práva na spravedlivý proces spočívá zejména v jeho unikátní procesní povaze, neboť právě skrze dodržování principů práva na spravedlivý proces dochází k naplňování ostatních lidských práv, která jsou zpravidla hmotněprávní povahy.

Pojetí práva na spravedlivý proces, resp. jeho jednotlivých aspektů, se postupně vyvíjelo s tím, jak se vyvíjela lidská společnost. V době feudálního uspořádání společnosti, kdy moc náležela výlučně panovníkovi, případně silné šlechtě či církvi, byl respekt k právům jednotlivce značně omezen, přičemž nebyl ani důvod příliš se zabývat procesními nástroji k ochraně těchto práv. Tak jak se moc z panovníka postupně přenášela na lidem volené zástupce, narůstala i úcta k právům jednotlivců, byť jejich záběr byl značně omezen (rovná práva byla obvykle odepřena minimálně ženám, nezletilcům či etnickým nebo náboženským menšinám).

Zásadní rozdíl v konceptu vnímání lidských práv spatřuji v pohledu na lidská práva, který přinesla Deklarace práv člověka a občana z roku 1789. V době Velké francouzské revoluce byla totiž lidská práva poprvé vnímána jako práva přirozená, tedy práva, která jednotlivci přísluší bez dalšího, zatímco dosavadní pojetí pracovalo s principem přiznání práv

---

⁴ „U vědomí toho, že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezczitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě, že zneuznání lidských práv a pohrdání jimi vedlo k barbarickým činům, urážejícím svědomí lidstva, a že vybudování světa, ve kterém lidé, zbavení strachu a nouze, se budou těšit svobodě projevu a přesvědčení, bylo prohlášeno za nejvyšší cíl lidu, že je nutné, aby lidská práva byla chráněna zákonem, nemá-li být člověk donucen uchýlovat se, když vše ostatní selhalo, k odboji proti tyranii a útlaku (...)“ (Preambule Všeobecné deklarace lidských práv).

⁵ „Každý má právo, aby mu příslušné vnitrostátní soudy poskytly účinnou ochranu proti činům porušujícím základní práva, která jsou mu přiznána ústavou nebo zákonem.“

⁶ „Každý má úplně stejné právo, aby byl spravedlivě a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem, který rozhoduje buď o jeho právech a povinnostech, nebo o jakémkoli trestním obvinění vzneseném proti němu.“

jednotlivci ze strany svrchované moci. Přirozená práva jsou tedy ve smyslu Deklarace práv člověka a občana státem pouze deklarována a respektována, nikoliv „zaváděna“. Právo na spravedlivý proces se tak stává nástrojem státu, kterým zajišťuje naplňování těchto práv, což je společensky považováno za samozřejmé a spravedlivé. Takové pojetí lidských práv včetně práva na spravedlivý proces se v obměněné podobě samozřejmě uplatňuje i v současném právním řádu České republiky, resp. Evropské unie. Přijetí Všeobecné deklarace lidských práv na půdě OSN pak dokazuje rozsáhlé přijetí tohoto pojetí lidských práv v globálním měřítku. Faktické naplňování této deklarace ze strany některých států je bezesporu diskutabilní, nicméně se domnívám, že panuje rozsáhlá shoda na potřebnosti tohoto pojetí a jeho morální správnosti. Naplňování práva na spravedlivý proces, resp. jeho jednotlivých aspektů, je proto v dnešním pojetí nezbytné zajistit ze strany státu, neboť představuje naplňování přirozených práv jednotlivců, která je stát povinen respektovat a chránit.

1.4. Vývoj práva na spravedlivý proces na území dnešní České republiky

Na území dnešní České republiky se právo na spravedlivý proces v obměněných podobách objevovalo v ústavách jednotlivých státotvorných celků. V průběhu vývoje tohoto práva na našem území se střídala období, kdy bylo toto ústavně zakotvené právo fakticky naplňováno a kdy se praxe s psaným právem rozcházela.

První úprava některých aspektů práva na spravedlivý proces na našem území sahá do doby Rakouského císařství. Tuto úpravu přinesla císařem Františkem Josefem I. oktrojovaná tzv. Březnová (nebo také Stadionova) ústava z roku 1849. Březnová ústava upravovala rovnost všech národů v císařství a rovnost všech občanů před zákonem. Rovněž byly v Březnové ústavě upraveny aspekty práva na spravedlivý proces jako veřejnost a ústnost řízení,⁷ ochrana soudcovské nezávislosti⁸ nebo řešení příslušnosti soudu.⁹ Silvestrovskými patenty z roku 1849 byla Březnová ústava sice zrušena (formálně nikdy nenabyla účinnosti), nicméně některé prvky práva na spravedlivý proces byly i zde zachovány.

---

⁷ „Řízení soudní má býti vůbec veřejné a oustné.“ (§ 103 Březnové ústavy).

⁸ „Žádný od státu zřízený soudce nesmí po konečném zřízení svém, vyjímajíc soudcův výrok, od ouřadu svého na čas odstraněn ani propuštěn, aniž také, když by toho sám nežádal, na jiné místo ke službě přikázán ani na odpočínutí dát býti.“ (§ 101 Březnové ústavy).

⁹ „Řízení soudní a práva mají od sebe rozděleny a samostatně být zřízeny. Ve sporech o příslušnost mezi ouřady správními a soudními rozhoduje ouřad, kterýž k tomu zákonem bude ustanoven.“ (§ 102 Březnové ústavy).

Rozsáhlejší úpravy se právo na spravedlivý proces dočkalo v roce 1867 v tzv. Prosincové ústavě. Prosincová ústava byla vydána jako soubor ústavních zákonů, z nichž prvky práva na spravedlivý proces obsahoval zákon č. 142/1867 ř. z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených (rovnost občanů před zákonem)¹⁰

a právo na odškodnění za nezákonné zatčení¹¹), a zákon č. 144/1867 ř. z., o moci soudcovské, ve kterém byla upravena soudcovská nezávislost,¹² ústnost a veřejnost řízení¹³ a soudní přezkum správních rozhodnutí týkajících se soukromoprávních otázek.¹⁴

Úprava spravedlivého procesu byla rovněž obsažena v ústavě první republiky – Ústavní listině Československé republiky č. 121/1920 Sb. Moci soudní se věnovala hlava čtvrtá Ústavní listiny, která obsahovala řadu moderních prvků práva na spravedlivý proces. Uvádí například právo na zákonného soudce,¹⁵ soudcovskou nezávislost,¹⁶ ústnost a veřejnost řízení,¹⁷ náhradu škody za nezákonné rozhodnutí¹⁸ nebo právo na soudní přezkum správních rozhodnutí.¹⁹ Za podstatné považují rovněž zmínit, že Ústavní listina obsahovala ve své hlavě páté katalog práv, svobod a povinností občanů, který byl na svoji dobu značně pokrokový a demokratický. Ústavní listina zakotvovala rovnost mezi občany a národnostními skupinami, a to i ve vztahu k ženám.²⁰ Ústavní listina naplňovala představu, kterou její autoři vytyčili v preambuli, jako základní

---

10 „Před zákonem jsou všichni státní občané rovni.“ (Článek 2 zákona č. 142/1867 ř. z.).

11 „Byl-li by kdo proti zákonu zatčen aneb zatčení jeho prodloženo, vzejde z toho státu povinnost nahraditi mu za takové ublížení škodu.“ (Článek 8 zákona č. 142/1867 ř. z.).

12 „Soudcové jsou u vykonávání svého úřadu soudcovského samostatní a nezávislí.“ (Článek 6 zákona č. 144/1867 ř. z.).

13 „Přelíčení před soudem rozeznávajícím jest ústní a veřejné u věcech práva civilního i trestního.“ (Článek 10 zákona č. 144/1867 ř. z.).

14 „Kdykoli úřadu správnímu dle zákonů nynějších nebo těch, které přístě budou vydány, přísluší rozhodovati v příčině odporujících sobě nároků osob soukromých, může ten, kdož by tímto rozhodnutím ve svých právech soukromých vzal škodu, proti straně druhé řádným pořadem práva pomoci hledati.“ (Článek 15 zákona č. 144/1867 ř. z.).

15 „Nikdo nesmí býti odňat svému zákonnému soudci.“ (§ 94 odst. 2).

16 „Veškerí soudcové vykonávají svůj úřad neodvisle, jsouce vázáni jen zákonem.“ (§ 98 odst. 1).

17 „Líčení před soudy jest ústní a veřejné; rozsudky ve věcech trestních prohlašují se vždy veřejně; veřejnost při přelíčení smí býti vyloučena jen v případech zákonem stanovených.“ (§ 101 odst. 2).

18 „Jak ručí stát a soudcové za náhradu škody, kterou tito způsobili tím, že porušili právo u konání svého úřadu, stanoví zvláštní zákon.“ (§ 104).

19 „Ve všech případech, ve kterých úřad správní podle zákonů o tom vydaných rozhoduje o nárocích soukromoprávních, volno jest straně tímto rozhodnutím dotčené po vyčerpání opravných prostředků dovolávati se nápravy pořadem práva.“ (§ 105 odst. 1).

20 „(1) Výchovy pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.

(2) Všichni obyvatelé republiky Československé požívají v stejných mezích jako státní občané této republiky na jejím území plné a naprosté ochrany svého života i své svobody nehledíc k tomu, jakého jsou původu, státní příslušnosti, jazyka, rasy nebo náboženství. Úchylny od této zásady jsou přípustny jen, pokud právo mezinárodní dovoluje.“ (§ 106).

zákon pro vzdělaný, mírumilovný, demokratický a pokrokový stát. Ústavní listinu Československé republiky z roku 1920 lze proto považovat za jeden z projevů hodnotového systému společnosti první republiky, který dodnes inspiruje ve svých rysech demokracie, humanismu a právního státu.

Právo na spravedlivý proces bylo upraveno i v ústavním zákoně č. 150/1948 Sb. neboli tzv. Ústavě 9. května. Tato lidově demokratická ústava se na první pohled liší od Ústavní listiny z roku 1920, a to v okolnostech svého přijetí deklarovaných v preambuli (v Ústavě 9. května označena jako „prohlášení“). Ústava 9. května totiž deklaruje odklon od principů první republiky²¹ a za hlavní cíl Československé republiky považuje dosažení nového řádu – socialismu. Toto prohlášení v úvodu Ústavy 9. května reflektuje i následné faktické fungování lidové demokracie v Československu, kdy byl patrný odklon od ochrany individuálních práv jednotlivce a výklad zákonů byl zásadním způsobem ovlivněn politickou mocí ve státě. Na této skutečnosti nic nemění ani to, že po formální stránce byly jednotlivé aspekty práva na spravedlivý proces upraveny i v Ústavě 9. května. Za zmínku stojí zejména první výslovná úprava pravidel zadržení,²² která přináší dokonce nadstavbu oproti dosavadní úpravě demokratické ústavy první republiky. Není nicméně žádným tajemstvím, že právě toto právo bylo často a hrubě porušováno.²³

Ústava Československé socialistické republiky z roku 1960 (ústavní zákon č. 100/1960 Sb.) již reflektovala realitu každodenního života přesněji. Dle ústavy z roku 1960 byli soudci povinni vykládat právo *v souladu se socialistickým právním vědomím*.²⁴ Úprava práva na spravedlivý proces se v ústavě z roku 1960 i po formální stránce omezila na naprosté minimum, když byla zachována v podstatě pouze veřejnost jednání a vyhlášení rozsudku (článek 103)

---

²¹ „Již tehdy, za prvního odboje, toužil náš lid, veden velkým vzorem revolučního boje ruských dělníků a rolníků, po lepším společenském řádu, po socialismu. Avšak toto pokrokové úsilí, navazující na naše nejlepší tradice, bylo zakrátko zmařeno, když se po rozkolu dělnického hnutí v prosinci 1920 podařilo nepočtené vrstvě kapitalistů a velkostatkářů zvrátit navzdory demokratické ústavě pokrokový vývoj v naší republice a přivést k vítězství kapitalistické hospodářské zřízení se všemi jeho zly, zejména s hrůzou nezaměstnanosti.“

²² „(1) Nikdo nesmí být stíhán, leč v případech podle zákona dovolených, a to jen soudem nebo úřadem podle zákona příslušným a řízením upraveným podle zákona.

(2) Nikdo nesmí být zatčen, nebude-li přistižen při činu samém, leč na písemný odůvodněný příkaz soudcův. Příkaz budiž doručen při zatčení, a není-li to možné, nejdéle do 48 hodin po něm.

(3) Nikdo nesmí být úředním orgánem vzat do vazby, leč v případech stanovených zákonem; musí pak být nejdéle do 48 hodin propuštěn nebo odevzdán soudu nebo úřadu, kterému podle povahy věci přísluší provést další řízení.“ (§ 3).

²³ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 576 s, str. 23-24.

²⁴ „Soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí a jsou vázáni jedině právním řádem socialistického státu. Jsou povinni řídit se zákony a jinými právními předpisy a vykládat je v souladu se socialistickým právním vědomím.“ (Článek 102 odst. 1)

a deklarována nezávislost soudů (článek 98 odst. 1). Pro účely trestního práva pak ústava z roku 1960 ještě formálně zaručovala právo na obhajobu (článek 103). Odklon od respektu k právům jednotlivce je patrný i v systematice zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona ve znění prvního nabytí účinnosti, kdy trestné činy vlastizrady a rozvracení republiky byly předřazeny všem trestným činům včetně vraždy. Od tohoto uspořádání se zákonodárce následně úmyslně odklonil při přípravě zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, aby byl jednoznačně deklarován návrat k úctě k základním lidským právům.²⁵

1.5. Dílčí závěr

Z výše uvedeného je patrné, že vývoj práva na spravedlivý proces na území dnešní České republiky reflektoval ducha doby obdobně, jako tomu bylo v raném vývoji lidských práv a svobod na mezinárodním poli. Není tomu jinak ani v současnosti, kdy úprava práva na spravedlivý proces (detailní popis současné právní úpravy je předmětem kapitoly 2) odpovídá postavení České republiky na mezinárodním poli a hodnotový návrat k tradici humanismu, respektu k právům jednotlivce, demokracie a právního státu. Současné pojetí lidských práv, včetně práva na spravedlivý proces, přistupuje k těmto právům jako k právům přirozeným, které je stát povinen respektovat a naplňovat.

Považovala jsem za podstatné zmínit zejména Ústavní listinu z roku 1920, protože náš současný právní řád se hodnotově vrací k principům první republiky, a považuji rovněž za vhodné vyzdvihnout tuto na svoji dobu pokrokovou a demokratickou ústavu. Za obdobně významné považuji i zmínky o ústavách platných a účinných v období let 1948–1989. Zejména na Ústavě 9. května z roku 1948 lze dobře demonstrovat, že platné právo není vždy garancí skutečného naplňování individuálních práv jednotlivců. Samotné zakotvení jednotlivých aspektů práva na spravedlivý proces v ústavních a jiných zákonech tak samo o sobě nepředstavuje naplňování tohoto lidského práva. Je proto potřeba soustavně a důsledně sledovat faktické naplňování jeho jednotlivých aspektů ze strany odborné i laické veřejnosti. Jsem přesvědčena, že občanská angažovanost a absence lhostejnosti k veřejnému dění představuje – vedle aktivního zapojení České republiky v mezinárodních organizacích s lidskoprávním

---

²⁵ „Změna v přístupu k trestněprávní ochraně významných společenských zájmů navrhovaným trestním zákoníkem a nadřazení základních lidských práv a svobod nad ostatní zájmy chráněné tímto zákoníkem vyjadřuje i nové pořadí jednotlivých hlav části druhé (zvláštní části trestního zákoníku). Do středu pozornosti a v důsledku toho i do popředí trestněprávní ochrany se dostává člověk, jeho život, zdraví, tělesná integrita, osobní svoboda, nedotknutelnost, důstojnost, vážnost, čest, ochrana jeho soukromí, obydlí, majetku a jiných jeho základních lidských práv, svobod a zájmů.“ (Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

přesahem – nejúčinnější ochranu před rezignací orgánů veřejné moci na faktické naplňování lidských práv, a to včetně práva na spravedlivý proces. Identifikace některých nedostatků v této oblasti je předmětem speciálních kapitol této rigorózní práce zaměřujících se na vybrané aspekty práva na spravedlivý proces.

2. Vymezení práva na spravedlivý proces v legislativě a judikatuře (jednotlivé aspekty)

Tato kapitola se věnuje obecně pojmu práva na spravedlivý proces jako práva účastníka řízení s uvedením relevantních specifik vztahujících se k civilnímu řízení. Právo na spravedlivý proces představuje základní lidské právo, jehož obsahem je řada dílčích práv, jejichž naplnění má společný cíl spočívající v dosažení spravedlivého výsledku řízení.

Spravedlivý výsledek řízení je třeba odlišovat od příznivého výsledku. Naplnění práva na spravedlivý proces totiž účastníkovi řízení nezaručuje, že bude rozhodnuto v jeho prospěch.²⁶ Právo na spravedlivý proces zahrnuje „pouze“ pravidla soudního řízení, která musí být dodržena tak, aby byla účinně chráněna procesní práva účastníků. Soud se nicméně ve svém rozhodování nesmí spokojit s naplněním formálních požadavků pravidel řízení, ale má se snažit o zjištění materiální pravdy,²⁷ na základě kterého dojde ke spravedlivému výsledku. Zjišťování materiální pravdy je nicméně limitováno objektivními možnostmi soudu. Právě proto slouží pravidla spravedlivého procesu k zajištění minimálních standardů, které mají zajistit postupy k co nejefektivnějšímu dosažení spravedlivého výsledku.

Spravedlivý proces tedy představuje v českém právním řádu ekvivalent anglického *due process*, přičemž vhodnějším českým pojmem by bylo nazývat tento proces *řádným*, nikoliv *spravedlivým*.²⁸ Pojem *spravedlnosti* je pojmem abstraktním, který může pro jednotlivé účastníky, ale i soudce či zákonodárce znamenat něco jiného. Co je *spravedlivé*, může rovněž měnit podobu i v čase a místě, kde se osoba posuzující *spravedlivost* daného rozhodnutí nachází. Naplňování jasně nastavených pravidel soudního procesu je však o poznání jednodušší objektivně posoudit.

Definice spravedlivého procesu pouze skrze jeho cíl – dosažení spravedlivého výsledku – nemůže sama o sobě obstát, neboť pojem spravedlivého výsledku je (stejně jako pojem *spravedlnosti*) pojmem neurčitým. Proto pro obsáhnutí pojmu spravedlivý proces je nezbytné jasně vymežit, které dílčí aspekty (tj. dílčí práva a principy) toto právo obsahuje, a kterým je tedy nutno dostát, aby bylo naplněno základní lidské právo účastníka na spravedlivý proces.

---

²⁶ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 576 s., str. 16.

²⁷ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015, 624 s., str. 89-72.

²⁸ UHLÍŘ D. *Právo na spravedlivý proces, právo na spravedlivý rozsudek*, Právní prostor, 2019. [cit. 2022-12-14] dostupné na [Právo na spravedlivý proces, právo na spravedlivý rozsudek | Právní prostor \(pravni prostor.cz\)](#).

Toto vymezení najdeme zejména v článku 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv²⁹ (dále jen „Úmluva“) a v člancích 36 až 38 Listiny základních práv a svobod³⁰ (dále jen „LZPS“). Pojem práva na spravedlivý proces je definován prostřednictvím svých jednotlivých aspektů, jejichž představení je předmětem této kapitoly rigorózní práce. Teprve jsou-li naplněny aspekty práva na spravedlivý proces, můžeme dojít k závěru, že nebylo porušeno právo na spravedlivý proces, tedy jedno ze základních lidských práv účastníků.

Při vymezení aspektů práva na spravedlivý proces vycházíme primárně z výše uvedeného článku 6 Úmluvy³¹ a z článků 36 až 38 LZPS.³² Výčet aspektů práva na spravedlivý proces uvedený v Úmluvě a LZPS nicméně není konečný, neboť dochází k jeho upřesňování a rozšiřování judikaturou, na což upozorňuje i Ústavní soud. „*Právo na spravedlivé projednání věci je přitom pojmem neurčitým, otevřeným a přesně neohraničeným. Jeho obsah zahrnuje nejen všechny ostatní záruky v Listině výslovně uvedené, ale také ty, které v něm výslovně uvedeny nejsou, ale byly vyvozeny judikaturou. Ve vztahu (nejen) k dokazování tak byly*

---

²⁹ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení FMZV č. 209/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů.

³⁰ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky.

³¹ „*Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků, anebo v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.*“ (Článek 6 Úmluvy).

³² Článek 36

(1) „*Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.*

(2) *Kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak. Z pravomoci soudu však nesmí být vyloučeno přezkoumávání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny.*

(3) *Každý má právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem.*

(4) *Podmínky a podrobnosti upravuje zákon.*

Článek 37

(1) *Každý má právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké.*

(2) *Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.*

(3) *Všichni účastníci jsou si v řízení rovni.*

(4) *Kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má právo na tlumočníka.*

Článek 38

(1) *Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Příslušnost soudu i soudce stanoví zákon.*

(2) *Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem.*“ (LZPS).

*definovány principy, které jsou nedílnou součástí pojetí spravedlivého procesu. Jedná se především o principy rovnosti zbraní a kontradiktornosti.*³³

Mezi základní aspekty práva na spravedlivý proces řadíme právo na přístup k soudu, nezávislost a nestrannost soudů a soudců, princip zákonného soudu a zákonného soudce, princip rovnosti a kontradiktornosti, princip veřejnosti, požadavek ústního jednání a právo na účast při něm, princip hospodárnosti a princip předvídatelnosti (požadavek na řádné odůvodnění rozhodnutí). Právo na přístup k soudu zajišťuje, aby vůbec k procesu došlo; princip zákonného soudu a soudce spolu s atributem nezávislosti a nestrannosti soudů a soudců představují požadavky na orgán, před kterým má proces probíhat; zbylé aspekty práva na spravedlivý proces pak představují požadavky na samotné řízení. Naplnění jednotlivých aspektů práva na spravedlivý proces však nelze pojímat formalisticky a je vždy nutné je vnímat v jejich vzájemných souvislostech i v kontextu daného případu.

2.1. Právo na přístup k soudu

Právo na přístup k soudu zaujímá mezi ostatními aspekty práva na spravedlivý proces specifické postavení, neboť bez možnosti obrátit se na soud nelze de facto realizovat žádný z dalších aspektů práva na spravedlivý proces. Nelze totiž hovořit o spravedlivém procesu za situace, kdy k žádnému procesu nedojde, neboť osoba, které svědčí hmotné právo (potenciální účastník řízení), nemá možnost se ochrany svého práva domoci, protože jí je znemožněn přístup k soudu.

Právo na přístup k soudu není výslovně uvedeno jako jeden z aspektů práva na spravedlivý proces ani v článku 6 Úmluvy a v člancích 36 až 38 LZPS, i když z povahy věci ho lze spatřovat v samotné existenci požadavku na spravedlivý proces, který nelze bez přístupu k nezávislému a nestrannému soudu zajistit. Význam práva na přístup k soudu nicméně jednoznačně vymezil Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) již v roce 1975 rozhodnutím ve věci Golder proti Spojenému království.³⁴

Stěžovatel (Golder) byl v době výkonu trestu odnětí svobody nespravedlivě obviněn z účasti na nepokoji ve věznici, v níž trest vykonával, a z napadení dozorce. Stěžovatel měl za to, že toto nespravedlivé obvinění bylo součástí jeho vězeňských záznamů a bylo důvodem

---

³³ Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 54/05 ze dne 22. 1. 2008.

³⁴ Rozsudek ESLP Golder proti Spojenému království ze dne 21. 2. 1975, stížnost č. 4451/70 (dále jen „Golder proti Spojenému království“).

zamítavého rozhodnutí ve věci podmíněného propuštění stěžovatele z výkonu trestu odnětí svobody. Stěžovatel se chtěl proto obrátit na civilní soud a domáhat se náhrady újmy, která mu měla být uvedeným obviněním způsobena. Za tímto účelem se obrátil na ministra vnitra³⁵ s žádostí o možnost konzultace s právním zástupcem. Ministr vnitra na žádost stěžovatele zareagoval odmítavým dopisem a ve věci nebyly podniknuty ze strany orgánů Spojeného království žádné další kroky. ESLP dospěl k závěru, že stěžovatelova žádost o právní poradenství byla motivována jeho záměrem domáhat se ochrany svých práv před soudem. Umožnění kontaktu s právním zástupcem by tak naplnilo stěžovatelovo právo na přístup k soudu. Samotné právo na přístup k soudu pak ESLP označil nejen za nepostradatelný aspekt práva na spravedlivý proces, ale za fundamentální právní princip obecně. „*The principle whereby a civil claim must be capable of being submitted to a judge ranks as one of the universally ‘recognised’ fundamental principles of law; the same is true of the principle of international law which forbids the denial of justice. Article 6 para. 1 (art. 6-1) must be read in the light of these principles.*“³⁶

Jak vyplývá z citovaného rozhodnutí ESLP, právo na přístup k soudu nelze vykládat pouze formálně, ale důležité je jeho materiální naplnění. Nepostačí proto, má-li potenciální žalobce/navrhovatel procesním předpisem dané právo zahájit řízení prostřednictvím podání žaloby/návrhu u soudu. Ze strany státu je totiž nutné zajistit, aby toto právo dané procesním předpisem mohlo být skutečně (fakticky) realizováno. Právo na přístup k soudu je odepřeno například neuznáním účastníka za subjekt práva,³⁷ omezením z důvodu imunity nebo indemnity, omezením výlukami ze soudního přezkumu, omezením podmínek opravných prostředků, omezením nepřiměřeně krátkými lhůtami, omezením formou soudních poplatků, neoprávněným či formalistickým zastavením řízení, odepřením právní pomoci a dalšími.³⁸ Některá z uvedených omezení práva k přístupu k soudu (omezení formou soudních poplatků a odepření právní pomoci) úzce souvisí s principem rovnosti a kontradiktornosti a bude jim věnována zvláštní pozornost v samostatné kapitole.

Specifika civilního procesu v otázce přístupu k soudu upravuje § 18 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“), který uvádí, že

---

³⁵ The Secretary of State for the Home Department (the Home Secretary).

³⁶ „*Princip, podle kterého musí být účastníkovi umožněno, aby jeho civilní podání bylo předloženo soudci, patří mezi jeden z všeobecně ‘uznaných’ fundamentálních právních principů; totéž platí o principu mezinárodního práva, který zapovídá odepření spravedlnosti. Článek 6 odst. 1 tak musí být vykládán v souladu s těmito principy.*“ (Volně přeloženo z rozsudku Golder proti Spojenému království).

³⁷ Rozsudek ESLP Katolický kostel v Chaniá proti Řecku ze dne 16. 12. 1997, stížnost č. 25528/94.

³⁸ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 576 s, str. 73-139.

„způsobilost být účastníkem řízení má každý, kdo má právní osobnost; jinak jen ten, komu ji zákon přiznává“. I z tohoto ustanovení je patrné, že právo na přístup k soudu představuje neodmyslitelnou součást civilního procesu, neboť způsobilost být účastníkem řízení (a tedy možnost obrátit se na soud a domáhat se ochrany svého hmotného práva) není odepřena žádné osobě bez ohledu na občanství, zletilost, míru svéprávnosti nebo například skutečnost, že se účastník nachází ve výkonu trestu odnětí svobody. Faktické naplňování tohoto práva je pak zajišťováno například prostřednictvím institutu opatrovníka (§ 22 o. s. ř.), osvobození od soudního poplatku (§ 138 o. s. ř.) nebo povinnosti soudu zajistit účastníkovi tlumočnicka od okamžiku, kdy jeho potřeba v řízení vyjde najevo (§ 18 odst. 2 o. s. ř.). Ustanovení § 18 o. s. ř. dále uvádí, že soud je povinen zajistit účastníkům stejné možnosti k uplatnění jejich práv. Je tedy zřejmý akcent nejen na formální zákonné zakotvení práv účastníků, ale rovněž i na jejich faktické naplňování před soudem. Ustanovení § 18 o. s. ř. nepředstavuje pouze zákonnou úpravu práva na přístup k soudu, ale zejména se jedná o zakotvení principu rovnosti, který je blíže představen níže.

2.2. Nezávislost a nestrannost soudů a soudců

Pokud je naplněno účastníkově právo na přístup k soudu, přichází na řadu požadavky, které Úmluva a LZSP v rámci naplnění práva na spravedlivý proces kladou na soudy a soudce. Nezávislost a nestrannost soudů a soudců je spojována v obou těchto předpisech. Článek 6 odst. 1 Úmluvy stanovuje požadavek tak, že každý má právo, aby jeho věc byla *„projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem“*. Článek 36 odst. 1 LZPS pak zní: *„Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.“* V neposlední řadě je třeba zmínit úpravu Ústavy České republiky³⁹ a jejího článku 81, který stanoví následující: *„Soudní moc vykonávají jménem republiky nezávislé soudy.“* Článek 82 odst. 2 Ústavy pak upravuje požadavek na soudce těchto nezávislých soudů, kteří jsou *„při výkonu své funkce nezávislí. Jejich nestrannost nesmí nikdo ohrožovat.“*

Je tedy zřejmé, že nezávislost a nestrannost soudů a soudců je esenciálním atributem práva na spravedlivý proces, jehož důležitost je uznána na národní i mezinárodní úrovni. Přestože jsou tyto dva instituty zmiňovány zásadně společně a jejich provázanost je nesporná, je namístě vymezit, co se formálně a materiálně pod jednotlivými principy skrývá. Nezávislost

---

³⁹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Ústava“).

soudní moci i samotných soudců totiž představuje jeden z principů právního státu jako takového.⁴⁰

Pojem nezávislosti lze ve vztahu k soudům a soudcům rozdělit na nezávislost funkční a nezávislost institucionální.⁴¹ Funkční nezávislost soudů a soudců spočívá v jejich vázanosti při rozhodování pouze zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu (jak uvádí článek 95 Ústavy⁴²) a zákazem zásahů do rozhodování soudů jakýmkoliv způsobem (jako příklad lze uvést omezení petičního práva ve prospěch nezávislosti soudů⁴³). Institucionální nezávislost soudů a soudců pak spočívá v přísném oddělení soudní moci od moci výkonné a moci zákonodárné. Institucionální nezávislost lze spatřovat například ve výše citovaných člancích 81 a 82 Ústavy⁴⁴ nebo v zárukách spojených s ustavováním soudce do funkce či v době jeho mandátu. Ústavní soud některé ze záruk nezávislosti soudců vymezil následovně: „*K těmto zárukám v naší Ústavě patří kromě zásady neslučitelnosti funkcí také časová neomezenost funkce soudce (čl. 93 odst. 1 Ústavy), nepřeložitelnost a také jeho neodvolatelnost, tak jak je zakotvena v čl. 82 odst. 2, odst. 3 Ústavy.*“⁴⁵ V předmětném nálezu rozhodl Ústavní soud na návrh prezidenta Havla o zrušení části zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o soudech a soudcích“), když zhodnotil jako nepřijatelný zásah do nezávislosti soudců jejich odvolávání z funkce z důvodu nedoplňování odborné způsobilosti, což tato zrušená část zákona o soudech a soudcích umožňovala. Stejně tak považoval Ústavní soud za nepřiměřený zásah do dělby moci přidělování soudců na stáže k Ministerstvu spravedlnosti.

Co se týče požadavku na nestrannost soudců, je tento úzce spjat s principem rovnosti, neboť jeho účelem je zamezit tomu, aby procesní věc projednával soudce, který do rozhodování vstupuje s předpojatostí směřující proti nebo ve prospěch jedné ze stran. Zejména ve vztahu ke správnímu soudnictví je pak zřetelná souvislost mezi nestranností a nezávislostí. Pokud by totiž měl soud rozhodovat spor, jehož stranou by byl orgán veřejné moci mající přímý vliv například

---

⁴⁰ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 576 s., str. 150.

⁴¹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015, 624 s., str. 61.

⁴² „Článek 95

(1) Soudce je při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu; je oprávněn posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem nebo s takovou mezinárodní smlouvou. (2) Dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu.“ (Ústava).

⁴³ § 1 odst. 3 zákona č. 85/1990 Sb., o právu petičním: *Petici se nesmí zasahovat do nezávislosti soudu.*

⁴⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015, 624 s., str. 61.

⁴⁵ Nález Pl. ÚS 7/02 ze dne 18. 6. 2002.

na plat soudce nebo jeho odvolání z funkce, bylo by namíste uvažovat o narušení nestrannosti takového soudce.⁴⁶ Podoba požadavku na nestrannost soudců je pak v českém právním řádu typicky upravena skrze institut podjatosti, resp. požadavku nepodjatosti. Ve vztahu k civilnímu řízení soudnímu je požadavek nepodjatosti soudce upraven v § 14 až 17 o. s. ř. Ve vztahu k požadavku nestrannosti je klíčovým ustanovení § 14 odst. 1 o. s. ř. „*Soudci a přisedící jsou vyloučeni z projednávání a rozhodnutí věci, jestliže se zřetelem na jejich poměr k věci, k účastníkům nebo k jejich zástupcům je tu důvod pochybovat o jejich nepodjatosti.*“ Vazba k projednávané věci je vyjádřena rovněž v odst. 2 citovaného ustanovení o. s. ř. „*U soudu vyššího stupně jsou vyloučeni i soudci, kteří projednávali nebo rozhodovali věc u soudu nižšího stupně, a naopak. Totéž platí, jde-li o rozhodování o dovolání.*“

Z pohledu účastníka řízení je nestrannost soudce vnímána velice intenzivně a není pochyb o tom, že dodržení této zásady je jedním ze zcela klíčových aspektů důvěry veřejnosti v soudy, vymahatelnost práva a potažmo právní stát jako takový. Ustanovení o. s. ř. určující jako vylučující podmínku pro rozhodování ve věci pouhou pochybnost o nepodjatosti soudce tak lze vnímat jako standard ochrany odpovídající významu práva účastníka na projednání věci nestranným soudcem (resp. přisedícím). Pokud by totiž účastníci řízení či veřejnost (potenciální účastníci) ztratili důvěru v nestrannost soudce, mohlo by dle mého názoru dojít až k rozkladu důvěry společnosti ve vymahatelnost práva, která je jedním z naprosto nepostradatelných základů právního státu a jeho udržitelnosti.

Nezávislost a nestrannost soudů a soudců budou spolu s principem zákonného soudu a soudce blíže rozebrány v samostatné kapitole věnované postavení soudce ve vztahu k naplnění práva na spravedlivý proces.

2.3. Princip zákonného soudu a soudce

Požadavek na zákonný soud a zákonného soudce upravuje čl. 38 odst. 1 LZPS. „*Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Příslušnost soudu i soudce stanoví zákon.*“ Požadavek na zákonného soudce představuje nezbytný atribut práva na spravedlivý proces, neboť jeho naplněním je zamezováno účelovému přidělování věcí specifickým soudům nebo soudcům, u nichž je ohrožena jejich nezávislost a nestrannost. Tento požadavek je zvláště významný v českém právním prostředí a reflektuje období nesvobody, ve kterém docházelo

---

⁴⁶ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 576 s., str. 169.

k častému přidělování věcí „spolehlivým“ soudcům, kteří nerozhodovali věci podle principů spravedlnosti, ale v souladu s požadavky moci výkonné, resp. představitelů Komunistické strany Československa.⁴⁷ Dodržování principu zákonného soudu a zákonného soudce tak lze mimo jiné vnímat jako lakmusový papírek respektu moci výkonné k principu dělby moci, a jeho význam tedy dalece přesahuje „pouhé“ naplnění účastníkovy práva na spravedlivý proces.

Zákonnost soudu a soudce je zajištěna skrze dva instituty, kterými jsou zákonem stanovená příslušnost soudu a určení konkrétního soudce předem stanoveným a veřejně přístupným rozvrhem práce. Jak uvádí Ústavní soud: „... [o porušení principu zákonného soudu a zákonného soudce] *by šlo tehdy, jestliže by orgán veřejné moci příslušnost soudu a soudce nerespektoval a jestliže by byly napadlé věci přidělovány jiným soudcům, než rozvrh práce stanoví.*“⁴⁸

V civilním soudním řízení je příslušnost soudu upravena zejména v §§ 9–12 o. s. ř. Jednoznačné stanovení příslušnosti soudu je nezbytné nejen pro naplnění požadavku na zákonný soud, ale rovněž je zřejmá jeho provázanost na právo na přístup k soudu – pokud nebude příslušnost soudu zákonem stanovena pro všechna řízení, v rámci kterých se může potenciální účastník řízení (žalobce/navrhovatel) domáhat ochrany svých hmotných práv, nebude mu umožněno se vůbec domoci nezbytného přístupu k soudu. Stejně tak ve vztahu k zákonnému soudu je snadno zjiřitelná a transparentní příslušnost soudu klíčová pro posouzení, zda bylo toto právo účastníků naplněno. Citované ustanovení LZPS ponechává volbu příslušného soudu výlučně v rukou zákona, čímž je odňata (až na některé výjimky stanovené v § 87 o. s. ř. nebo v důsledku sjednané prorogace) z dispozice účastníků i soudu samotného. Pravidla věcné, místní i funkční příslušnosti civilních soudů komplexně popisuje o. s. ř. Tím je jednak zajiřtěno právo na zákonný soud (tedy zákonem určený), jednak tento princip přispívá k rovnosti účastníků (nedochází např. k výběru pro žalobce přístupnějšího soudu) a zároveň tento postup posiluje výše uvedenou tolik potřebnou důvěru účastníků konkrétního řízení i celé společnosti v nezávislost a nestrannost soudů a soudců při rozhodování.

Pokud již došlo k určení konkrétního soudu za použití zákonem daných pravidel pro stanovení příslušnosti, je namístě určit, který konkrétní soudce bude ve věci rozhodovat. Děje

---

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Nález I. ÚS 2/93 ze dne 7. 7. 1994.

se tak podle rozvrhu práce, jehož náležitosti přehledně a poměrně detailně upravují ustanovení §§ 41 a 42 zákona o soudech a soudcích. Rozvrh práce obsahuje mj. rozdělení soudců do jednotlivých oddělení (např. trestní, civilní), jmenovité složení jednotlivých senátů, označení samosoudců, rozdělení dalších zaměstnanců soudu (asistenti soudců, vyšší soudní úředníci atd.) do jednotlivých oddělení, stanovení náhradníků v případě odůvodněné absence soudce. Významným požadavkem na rozvrh práce je jeho vydání ex ante na příslušný kalendářní rok a jeho veřejnost. Jednotlivé soudy zveřejňují své rozvrhy práce na svých webových stránkách na portálu justice.cz. Ve výjimečných případech je možné, aby ve věci nerozhodoval soudce, který není stanoven rozvrhem práce. Děje se tak zejména z důvodu omluvené nepřítomnosti soudce (s ohledem na zachování zásady hospodárnosti řízení) nebo z důvodu vyloučení soudce z rozhodování (viz výše k otázce podjatosti soudce). Aby ani v takovém případě nedošlo k odnětí zákonného soudce, což zapovídá LZPS, je nezbytné, aby takto vyloučený soudce byl nahrazen soudcem určeným podle předem stanoveného klíče rozvrhu práce. Tuto zásadu připomíná i Ústavní soud: „(...) *jestliže je absence rozvrhem práce soudu určených soudců důvodná. Za takovou je třeba považovat zejména vyloučení soudce z důvodu podjatosti a jeho odůvodněnou nepřítomnost (v důsledku nemoci, dovolené, pracovní cesty apod.). Zastoupení soudců se stejně jako složení senátů musí řídit předem stanovenými pravidly určenými rozvrhem práce.*“⁴⁹ Nahrazení soudce tak nemůže být svévolné, ale musí se řídit předem jasně danými pravidly.

2.4. Princip rovnosti a princip kontradiktornosti

Nepostradatelným aspektem práva na spravedlivý proces je princip rovnosti zakotvený v čl. 96 odst. 1 Ústavy⁵⁰, čl. 37 odst. 3 LZPS⁵¹ a § 18 odst. 1 o. s. ř.⁵² Princip rovnosti spočívá v zajištění rovného postavení účastníků před soudem a v rovném naplnění všech jejich práv utvářejících právo na spravedlivý proces. Úzce souvisí s výše popsáním principem nestrannosti soudu i právem na přístup k soudu. K otázce principu rovnosti se vícekrát vyjádřil i ESLP. V evropském kontextu se princip rovnosti skrývá v požadavku „rovnosti zbraní“. Tento požadavek popsal ESLP v rozsudku Kress proti Francii: „(...) *the principle of equality of arms – one of the elements of the broader concept of a fair trial – requires each party to be given a*

---

⁴⁹ Nález IV. ÚS 307/03 ze dne 27. 5. 2004.

⁵⁰ „Všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva.“ (Článek 96 odst. 1 Ústavy).

⁵¹ „Všichni účastníci jsou si v řízení rovni.“ (Článek 37 odst. 3 LZPS).

⁵² „Účastníci mají v občanském soudním řízení rovné postavení. Mají právo jednat před soudem ve své mateřštině. Soud je povinen zajistit jim stejné možnosti k uplatnění jejich práv.“ (§ 18 odst. 1 o. s. ř.).

*reasonable opportunity to present his case under conditions that do not place him at a substantial disadvantage vis-à-vis his opponent (...).*⁵³

Je nepřijatelné, aby jeden z účastníků měl ztížený přístup k soudu například z důvodu neznalosti jazyka, výkonu trestu odnětí svobody, nedostatečného povědomí o procesních právech nebo dispozicích s omezenými finančními prostředky. U práva účastníků na rovné zacházení je významné nejen jeho ústavně-právní zakotvení, ale rovněž zákonné a faktické zajištění jeho jednotlivých aspektů v praxi. V civilním řízení soudním existují instituty, které naplňování tohoto práva zjednodušují. Již citované ustanovení § 18 o. s. ř. je příkladem zajištění rovnosti pro účastníka, který prohlásí, že neovládá český jazyk. Takovému účastníkovi musí být od momentu, kdy taková potřeba vyjde najevo, zajištěn tlumočnick na náklady státu.⁵⁴

Samotné ustanovení § 18 o. s. ř. představuje zakotvení principu rovnosti do civilního řízení obecně a je nutné mu přičítat i interpretační váhu,⁵⁵ neboť celá úprava pravidel civilního řízení musí být vnímána v kontextu zásad, které tento proces ovládají. Princip rovnosti je přitom principem neodmyslitelným nejen v kontextu práva na spravedlivý proces, ale v právním státu obecně. Právě v řádném naplnění rovného postavení účastníků spatřuje společnost dle mého názoru spravedlivost soudního rozhodování. Jakékoliv narušení této zásady v kontextu (nejen) civilního řízení je velmi citelně vnímáno a narušuje důvěru v justici.

K efektivnímu naplnění práv účastníků je nezbytná znalost procesních i hmotných práv. S ohledem na jeden ze základních právních principů, jímž je *ignorantia juris non excusat*, jsou na účastníky kladeny vysoké nároky ve vztahu k uplatnění jejich práv. Zákonodárce si tuto skutečnost uvědomuje, a proto přímo v LZPS zakotvil právo na právní pomoc,⁵⁶ tedy právo na poradu s odborníkem (zejména advokátem) a právo účastníka na zastoupení v řízení. Právo na

---

⁵³ „(...) princip rovnosti zbraní – jedna ze složek širšího konceptu práva na spravedlivý proces – vyžaduje, aby každé ze stran bylo přiměřeně umožněno prezentovat svoje hledisko případu za podmínek, které ji nestaví do značně nevýhodného postavení vůči protistraně (...)“ (Volně přeloženo z rozsudku ESLP Kress proti Francii ze dne 7. 6. 2001, stížnost č. 39594/98).

⁵⁴ „Účastníku, jehož mateřštinou je jiný než český jazyk, soud ustanoví tlumočnicka, jakmile taková potřeba vyjde v řízení najevo. Totéž platí, jde-li o ustanovení tlumočnicka účastníku, s nímž se nelze dorozumět jinak než některým z komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob.“ (§ 18 odst. 2 o. s. ř.).

⁵⁵ „Pro civilní řízení je zásada rovnosti účastníků výslovně vyjádřena v § 18; konkrétně se však promítá do mnoha jednotlivých ustanovení občanského soudního řádu (Sb. ÚS 26/1994, II. ÚS 74/93), která účastníkům řízení zajišťují stejnou příležitost k uplatnění jejich práv, a cíleně tak vytvářejí prostor pro to, aby účastníci řízení mohli účinně uplatňovat námitky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit rozhodování soudu (srov. Sb. ÚS 124/2010, II. ÚS 2189/09).“ (LAVICKÝ, P. a kolektiv. *Občanský soudní řád. Komentář*. ASPI. Wolters Kluwer. Právní stav komentáře je ke dni 1. 1. 2016).

⁵⁶ „Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.“ (Článek 37 odst. 2 LZPS).

právní pomoc představuje jeden ze základních aspektů práva na přístup k soudu.⁵⁷ Právo na právní pomoc však nespočívá pouze v právu na zastoupení advokátem, ale lze ho spatřovat i v poučování účastníků soudem,⁵⁸ zakotveném například v § 5 o. s. ř.⁵⁹ Se zastoupením účastníka advokátem jsou nicméně spojené nemalé náklady, jejichž hrazení může představovat pro významné množství účastníků neúnosnou finanční zátěž. Na tuto skutečnost pamatuje o. s. ř. ve svém § 30, kdy účastníkovi, u kterého jsou naplněny předpoklady pro osvobození od soudních poplatků (§ 138 o. s. ř.), soud ustanoví zástupce.⁶⁰ Posouzení efektivity tohoto postupu a naplnění požadavků principu rovnosti v kontextu nákladů řízení bude věnována samostatná kapitola.

S principem rovnosti úzce souvisí požadavek kontradiktornosti. Kontradiktornost spočívá v možnosti účastníků vyjádřit se ke všem skutečnostem a důkazům. Mezi účastníky tak dochází k polemice. Požadavek kontradiktornosti je v českém právním prostředí součástí projednacího principu, který ovládá řízení sporné.⁶¹ Je nicméně žádoucí přiměřeně uplatnit zásady kontradiktornosti i v rámci řízení nesporného, přestože takové řízení je ovládáno zásadou vyšetřovací. Možnost vyjádřit se ke všem skutečnostem a provedeným důkazům je totiž natolik zásadním prostředkem ochrany práv účastníka, že má smysl jeho důsledná ochrana i v řízení, kde není dispozice s řízením ponechána v rukou účastníků. Význam kontradiktornosti pro řízení nesporné povahy spatřoval i ESLP, když shledal porušení práva na spravedlivý proces v nemožnosti účastnice vyjádřit se k lékařským posudkům hodnotícím její zdravotní způsobilost k práci.⁶² V civilním řízení – sporném i nesporném – je proto zásadu kontradiktornosti potřeba naplnit tak, aby obě (resp. všechny v řízení nesporném) strany dostaly

---

⁵⁷ Rozsudek ESLP Golder proti Spojenému království ze dne 21. 2. 1975, stížnost č. 4451/70.

⁵⁸ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015, 624 s., str. 68.

⁵⁹ „Soudy poskytují účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech.“ (§ 5 o. s. ř.).

⁶⁰ „Účastníku, u něhož jsou předpoklady, aby byl soudem osvobozen od soudních poplatků (§ 138), předseda senátu ustanoví na jeho žádost zástupce, jestliže je to nezbytně třeba k ochraně jeho zájmů. O tom, že může tuto žádost podat, je předseda senátu povinen účastníka poučit.“ (§ 30 o. s. ř.).

⁶¹ „Kontradiktornost civilního procesu umožňuje, aby při zjišťování skutkového stavu byla subjektivní odchylka na straně žalobce korigována opačnou odchylkou na straně žalovaného, a naopak. Civilní proces má pak povahu efektivního systému, který umožňuje, aby soud vyvíjel řídicí činnost na vyšší úrovni, tedy spíše vytvářením podmínek a předpokladů procesní činnosti sporných stran a ovlivňováním a usměrňováním této činnosti v zájmu poskytnutí ochrany subjektivnímu právu nebo zákonem chráněnému zájmu. V důsledku toho v civilním procesu odpadá potřeba nákladných vyšetřovacích a vyhledávacích orgánů, neboť při shromažďování důkazního materiálu postačí aktivita účastníků řízení.“

(STAVINOHOVÁ, J., *Zásada kontradiktornosti*. In: HENDRYCH, D., BĚLINA, M., FIALA, J., ŠÁMAL, P., ŠTURMA, P., ŠTENGLOVÁ, I., KARFÍKOVÁ, M., *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009. Převzato z databáze Beck [cit. 2022-12-14]).

⁶² Rozsudek ESLP Feldbrugge proti Nizozemsku ze dne 27. 7. 1987, stížnost č. 8562/79.

přiměřený prostor prezentovat svoji pozici a vyjádřit se k tvrzením a důkazům předloženým dalšími účastníky.

2.5. Princip veřejnosti

Dalším aspektem práva na spravedlivý proces je princip veřejnosti vyplývající z čl. 6 odst. 1 Úmluvy, čl. 96 odst. 2 Ústavy,⁶³ z čl. 38 odst. 2 LZPS⁶⁴ a § 116 o. s. ř.⁶⁵ Z citovaných ustanovení vyplývá, že požadavek veřejnosti se nevztahuje na celé řízení, ale pouze na jednání. Zásadně neveřejná je například porada senátu.⁶⁶ Pouze při ústním jednání před soudem se přitom provádí důkazy, čímž je dosaženo jednak výše uvedeného požadavku rovnosti a kontradiktornosti a jednak veřejné projednání všech podstatných otázek týkajících se předmětu řízení. Princip veřejnosti úzce souvisí s požadavkem nezávislosti a nestrannosti soudu a soudců, neboť účast veřejnosti představuje veřejnou kontrolu naplnění tohoto významného principu, který je jedním z klíčových aspektů demokratického právního státu. Účast veřejnosti na jednání soudu slouží ke kontrole nestrannosti samosoudce (resp. senátu) ke konkrétním účastníkům daného sporu. Veřejnost svou účastí na jednání ale rovněž provádí kontrolu nezávislosti „své“ justice.⁶⁷ Ústavní soud dále ve své rozhodovací praxi akcentoval další důležitý důsledek veřejnosti jednání, který spatřuje v zachování důvěry veřejnosti v soudní rozhodování. „*Bez důvěry není řádný výkon veřejné moci v demokratickém státě možný. Prvek důvěry je tak i funkční podmínkou výkonu demokratické veřejné moci, a proto je třeba důvěru v akty veřejné moci chránit; důvěra v soudní rozhodování patří mezi základní mimoprávní atributy právního státu (...)*“⁶⁸ V této souvislosti považuji za vhodné připomenout výše

---

⁶³ „Jednání před soudem je ústní a veřejné; výjimky stanoví zákon. Rozsudek se vyhláší vždy veřejně.“

⁶⁴ „Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem.“

⁶⁵ „(1) Jednání je veřejné.

(2) Veřejnost může být pro celé jednání nebo pro jeho část vyloučena, jen kdyby veřejné projednání věci ohrozilo tajnost utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem, obchodní tajemství, důležitý zájem účastníků nebo mravnost.

(3) Jestliže byla veřejnost vyloučena, soud může povolit jednotlivým fyzickým osobám, aby byly při jednání nebo jeho části přítomny; současně je poučí, že jsou povinny zachovávat mlčenlivost o všem, co se při jednání o utajovaných informacích, obchodním tajemství nebo zájmech účastníků dozvěděly.

(4) I když veřejnost nebyla vyloučena, může soud odepřít přístup k jednání nezletilým a fyzickým osobám, u nichž je obava, že by mohli rušit důstojný průběh jednání.“ (§ 116 o. s. ř.).

⁶⁶ „Senát rozhoduje po poradě; kromě členů senátu a zapisovatele nesmí být nikdo jiný poradě přítomen.“ (§ 37 odst. 1 o. s. ř.).

⁶⁷ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 576 s., str. 210.

⁶⁸ Nález Pl. ÚS 2/10, ze dne 30. 3. 2010.

uvedený požadavek důvěry společnosti ve vymahatelnost práva, který je s principem veřejnosti úzce spjat.

I přes popsany nepopíratelný hluboký význam principu veřejnosti jsou z něj připuštěny výjimky. Tyto výjimky jsou uvedeny ve výše citovaném ustanovení § 116 o. s. ř. Rozhodnutí o vyloučení veřejnosti soudem představuje výsledek rozhodování v procesní otázce, přičemž takovým rozhodnutím dochází k aplikaci výjimky (vyloučení veřejnosti) z obecného pravidla (princip veřejnosti). V souladu s rozhodovací praxí Nejvyššího soudu jsou soudy povinny tuto otázku posuzovat restriktivně.⁶⁹ To je umocněno skutečností, že princip veřejnosti je součástí ústavního práva na spravedlivý proces. Při rozhodování o vyloučení veřejnosti tak dochází k testu proporcionality, a lze k rozhodnutí o úplném nebo částečném vyloučení veřejnosti nebo určitých osob rozhodnout pouze za předpokladu, že soud dospěje k závěru, že zájem chráněný vyloučením veřejnosti v daném případě převažuje nad požadavkem veřejnosti.

Nelze než se ztotožnit s takovým postupem v případě jednání týkajících se nezletilých, nebo dokonce jednání, na kterém je přímo nařízen výslech nezletilého. Výslech sám může pro nezletilého představovat značně stresující situaci, kdy soud je povinen dbát o co nejvyšší možnou ochranu psychiky dítěte.⁷⁰ Dalšími důvody pro vyloučení veřejnosti jsou například ochrana utajovaných informací nebo obchodního tajemství.

Specifickou otázku ve vztahu k požadavku veřejnosti představují zástupci médií a pořizování záznamů jednání z jejich strany. Pořizování záznamů jednání upravuje § 6 odst. 3 zákona o soudech a soudcích. *„Uskutečňovat obrazové nebo zvukové přenosy a pořizovat obrazové záznamy v průběhu soudního jednání lze jen s předchozím souhlasem předsedy senátu nebo samosoudce. S vědomím předsedy senátu nebo samosoudce lze pořizovat zvukové záznamy; kdyby způsob jejich provádění mohl narušit průběh nebo důstojnost jednání, může předseda senátu nebo samosoudce jejich pořizování zakázat.“*

Navzdory výše uvedeným výjimkám je vyhlášení rozsudku vždy bezpodmínečně veřejné. To platí i za předpokladu, že došlo v průběhu jednání k legitimnímu vyloučení veřejnosti. *„Nedostatek spočívající v tom, že rozsudek nebyl vyhlášen veřejně, nelze odůvodnit ani obavou o důstojný průběh tohoto vyhlášení, ani jinou závažnou skutečností, jež by v*

---

⁶⁹ „Přitom zejména v procesním právu je nutno každou výjimkou z obecného pravidla (zde výjimku z pravidla obsaženého v ustanovení § 142 odst. 1 o. s. ř., formulovanou v ustanovení § 150 o. s. ř.) vykládat restriktivně.“ (Usnesení Nejvyššího soudu 29 Cdo 704/2016, ze dne 30. 11. 2016).

⁷⁰ „Podmínky, za kterých je výslech proveden, musí být přizpůsobeny okolnostem, jakož i věku a stupni vyspělosti dítěte, aby pro něj neznamenal traumatický zážitek.“ (Názor generálního advokáta Yvese Bota ze dne 7. 12. 2010 ve věci C-491/10 PPU).

posuzovaném případě mohla vyvstat. Postulát veřejného vyhlášení rozsudku je kategorický a je pouze na příslušném soudu a soudci, jak případné obavy o průběh jednání soudu eliminovat, např. tím, že bude posílena účast justiční stráže v soudní síni, nebo jiným vhodným opatřením.⁷¹ Rozsudek se vyhláší veřejně, i pokud nejsou účastníci přítomni. „Z hlediska materiálního chápání právního státu je uvedený imperativ základním stavebním kamenem demokratické justice, jenž má zabránit ‚utajené‘ neboli tzv. kabinetní justici.“⁷² Je zřejmé, že požadavku na veřejné vyhlášení rozsudku je přikládána nejvyšší důležitost zejména s ohledem na historické paralely a jeho naplňování má být nadřazeno naplňování jiných práv (ochrana soukromí účastníků) či principů (hospodárnost), které mohou být částečně omezeny v jeho prospěch.

2.6. Požadavek ústního jednání a právo na účast při něm

S principem veřejnosti a rovnosti úzce souvisí požadavek na konání ústního jednání (nikoliv řízení) a právo účastníka se takového ústního jednání účastnit. Princip ústnosti je v Ústavě zakotven v čl. 96 odst. 2, kde je jasně oddělen od principu veřejnosti. Ústavodárce tak oba tyto požadavky na řízení vybavil nejvyšší právní silou v rámci českého právního řádu. Ústnost řízení je dále zakotvena v § 6 odst. 1 zákona o soudech a soudcích⁷³ a v §§ 115 až 119a o. s. ř. Úmluva výslovně požadavek ústnosti ve svém čl. 6 odst. 1, který se vztahuje na všechna řízení před soudy, včetně řízení civilního, nezakotvuje, nicméně tento požadavek je (stejně jako právo na přístup k soudu) jako součást práva na spravedlivý proces bohatě judikován ze strany ESLP. „The Court has found that Article 6 of the Convention has been violated on account of the absence of an oral hearing in the domestic proceedings and the non-observance of the applicant's right to an adversarial procedure.“⁷⁴

Jak již bylo uvedeno v části týkající se principu veřejnosti, je potřeba si uvědomit, že na jednání před soudem dochází k provádění důkazů,⁷⁵ což je nezbytné pro to, aby se soud seznámil s okolnostmi případu a vyslechl argumenty všech účastníků. Pro naplnění požadavku rovnosti je proto nezbytné, aby účastníci měli možnost se provádění důkazů účastnit a aby jim bylo v souladu se zásadou kontradiktornosti umožněno se k provedeným důkazům vyjádřit.

⁷¹ Nález Ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 3046/14, ze dne 27. 2. 2015.

⁷² Tamtéž.

⁷³ „Řízení před soudy je ústní a veřejné. Výjimky stanoví zákon.“ (§ 6 odst. 1 zákona o soudech a soudcích).

⁷⁴ „Soud shledal porušení článku 6 Úmluvy v absenci ústního jednání při vnitrostátním řízení a dále v opomenutí stěžovatelova práva na řízení ovládané dispoziční zásadou.“ (Volně přeloženo z rozsudku ESLP Göc proti Turecku ze dne 11. 7. 2002, stížnost č. 36590/97).

⁷⁵ „Dokazování provádí soud při jednání.“ (§ 122 odst. 1 o. s. ř.).

Přítomnost účastníků na jednání je pro ně klíčová s ohledem na možnost účastnit se provádění důkazů, které účastník sám navrhl, či je přímo navrhnout na jednání. To platí jak v řízení sporném ovládaném dispoziční zásadou, tak rovněž v řízení nesporném ovládaném zásadou vyšetřovací. Přímost a ústnost jednání je nesporným přínosem i pro soudce, který má naplněním této zásady možnost svědky vyslechnout osobně, posoudit jejich důvěryhodnost a pokládat doplňující otázky.

V občanském soudním řízení je možné rozhodnout ve věci bez nařízení jednání za kumulativního splnění dvou podmínek. „*K projednání věci samé není třeba nařizovat jednání, jestliže ve věci lze rozhodnout jen na základě účastníky předložených listinných důkazů a účastníci se práva účasti na projednání věci vzdali, popřípadě s rozhodnutím věci bez nařízení jednání souhlasí.*“⁷⁶ Obdobný postup je možný u některých nesporných řízení dle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „z. ř. s.“). Rozhodnout bez nařízení jednání je tak možné například v řízení o soudním prodeji zástavy.⁷⁷ Naproti tomu například v řízeních ve věcech péče soudu o nezletilé (§ 452 a násl. z. ř. s.) takový postup nelze použít. Tento rozdílný přístup je dán citlivou povahou řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, kdy je nanejvýš žádoucí umožnit nezletilému uplatnit jeho právo vyjádřit se k věci, která se ho týká.⁷⁸ Je zcela v pořádku, že procesní úprava civilního procesu reflektuje specifické aspekty jednotlivých typů řízení, a například ve věcech rodinných soud zpravidla nerozhodne bez osobního kontaktu s účastníky.

2.7. Princip hospodárnosti

Významným a často diskutovaným aspektem práva na spravedlivý proces je princip hospodárnosti. „*Zásada hospodárnosti procesu vyjadřuje požadavek, aby ochrana práv byla poskytnuta rychle, účinně a bez zbytečných nákladů.*“⁷⁹ Princip hospodárnosti je v čl. 6 Úmluvy

---

⁷⁶ § 115a o. s. ř.

⁷⁷ „*Ve věci není třeba nařizovat jednání jen za podmínek, že lze rozhodnout jen na základě účastníky předložených listinných důkazů a účastníci se práva účasti na projednání věci vzdali, popřípadě s rozhodnutím věci bez nařízení jednání souhlasí nebo tehdy, jsou-li skutečnosti uvedené v § 358 odst. 1 větě první doloženy listinami vydanými nebo ověřenými státními orgány nebo veřejnými listinami notáře.*“ (§ 356 z. ř. s.).

⁷⁸ „*1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.*

2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, anebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.“ (Článek 12 Úmluvy o právech dítěte).

⁷⁹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015, 624 s., str. 71.

reprezentován požadavkem projednání věci „v přiměřené lhůtě“. Článek 38 odst. 2 LZPS požaduje projednání věci „bez zbytečných průtahů“. Konkrétně ve vztahu k občanskému soudnímu řízení § 6 o. s. ř. požaduje, aby „ochrana práv byla rychlá a účinná“.⁸⁰ Přestože je součástí principu hospodárnosti rovněž ochrana účastníků a státu před zbytečným vytvářením nákladů spojených s řízením, z pohledu principu hospodárnosti jako jednoho z atributů práva na spravedlivý proces je na národní i evropské úrovni zjevný akcent na rychlost řízení, resp. zamezení průtahů ze strany soudů.

K otázce průtahů v řízení se často vyjadřuje i ESLP, neboť porušení požadavku na projednání věci v přiměřené lhůtě představuje nejčastější porušení práva na spravedlivý proces vůbec.⁸¹ Ve své rozhodovací praxi dospěl ESLP k logickému závěru, že pouze průtahy přičitatelné státu představují porušení požadavku na projednání věci v přiměřené lhůtě. „*The Court would add that only delays attributable to the State may justify its finding, in appropriate instances, a failure to comply with the requirements of ,reasonable time’*“.⁸²

Vzhledem k tomu, že přiměřenost délky řízení je velmi specifická ve vztahu k jednotlivým řízením, je jistě žádoucí, že zákon obvykle soudu neukládá pevnou lhůtu, ve které je povinen ve věci rozhodnout.⁸³ V souladu s rozhodovací praxí ESLP má však soud dbát toho, aby v řízení nedocházelo k průtahům, které mu jsou přičitatelné. Vodítkem k určení toho, zda se soud dopustil nepřiměřených průtahů v řízení, je souhrnné posouzení několika kritérií. Jedná se o složitost řízení; počet instancí; aktivitu příslušných soudních a správních orgánů, včetně prodlev při zahájení řízení nebo při postoupení spisu; aktivitu účastníků a co je pro účastníka v sázce.⁸⁴

Složitost řízení, vyšší počet instancí a procesní aktivita účastníků představují aspekty, které soud zpravidla může ovlivnit jen velmi málo. Naproti tomu aktivita příslušných orgánů (včetně soudu samotného) bude zajisté představovat kritérium, jehož hodnocení ze strany ESLP

---

⁸⁰ „V řízení postupuje soud předvídatelně a v součinnosti s účastníky řízení tak, aby ochrana práv byla rychlá a účinná a aby skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, byly podle míry jejich účasti spolehlivě zjištěny. Ustanovení tohoto zákona musí být vykládána a používána tak, aby nedocházelo k jejich zneužívání.“ (§ 6 o. s. ř.).

⁸¹ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 576 s., str. 295.

⁸² „Soud dodává, že pouze prodlení přičitatelná státu ospravedlňují závěr, že v daném případě došlo k porušení požadavku na projednání věci v ,přiměřené lhůtě“.“ (Volně přeloženo z rozsudku ESLP Buchholz proti Německu ze dne 6. 5. 1981, stížnost č. 7759/77).

⁸³ Výjimku představuje např. ustanovení § 471 odst. 2 z. ř. s. „Ve věcech péče soudu o nezletilé rozhoduje soud s největším urychlením. Nejsou-li dány důvody zvláštního zřetele hodné, vydá soud rozhodnutí ve věci samé zpravidla do 6 měsíců od zahájení řízení; vydá-li soud rozhodnutí po uplynutí této lhůty, uvede v odůvodnění rozhodnutí skutečnosti, pro které nebylo možné tuto lhůtu dodržet.“

⁸⁴ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 576 s., str. 298-302.

bude klíčové pro přičitatelnost průtahů státu. Otázka toho, co je pro účastníka v sázce, představuje objektivní kritérium, kdy je žádoucí, aby rozhodnutí bylo vydáno tím dříve, čím závažnější dopady do práv účastníka rozhodnutí má. Jako první přichází na mysl rozhodování v trestních věcech, zejména tam, kde je případným trestem odnětí svobody, a/nebo tam, kde je obžalovaný ve vazbě. Z pohledu civilního procesu je jistě velice významným typem řízení, kde je čas rozhodujícím faktorem, například některé z výše uvedených řízení ve věcech péče soudu o nezletilé.

Prodlení v řízení obecně pak představuje období právní nejistoty účastníků, přičemž konečné rozhodnutí ztrácí na relevanci a přímý i nepřímý zásah do práv účastníků může být velice bolestný. Celospolečenským dopadem častých průtahů v řízení pak je snížení důvěry veřejnosti ve vymahatelnost práva, čímž se vytrácí preventivní vliv soudního rozhodování. Jednotlivým otázkám týkajícím se práva na projednání věci v přiměřené lhůtě a nástrojům, které český právní řád v civilním procesu za tímto účelem poskytuje, bude věnována samostatná kapitola této rigorózní práce.

2.8. Princip předvídatelnosti (požadavek na řádné odůvodnění rozhodnutí)

Požadavek předvídatelnosti rozhodnutí není sice výslovně uvedeným atributem práva na spravedlivý proces v Úmluvě, Ústavě ani LZPS, přesto je podstatné ho zde zmínit. Předvídatelnost práva totiž představuje jeden ze základních znaků právního státu. Jak uvádí Ústavní soud: „...*ke znakům právního státu a mezi jeho základní principy neoddělitelně patří zásada právní jistoty. Její nezbytnou součástí je jak předvídatelnost práva, tak i legitimní předvídatelnost postupu orgánů veřejné moci v souladu s právem a zákonem stanovenými požadavky.*“⁸⁵

Předvídatelnost práva je pak úzce spojena s požadavkem na řádné odůvodnění rozhodnutí, které se řadí mezi aspekty práva na spravedlivý proces.⁸⁶ Řádné odůvodnění rozhodnutí slouží účastníkům a vyšším soudům k posouzení, zda soud ve svém rozhodování neporušil požadavek předvídatelnosti. To může nastat například v případě, když soud rozhodne v rozporu s ustálenou rozhodovací praxí Nejvyššího soudu a toto rozhodnutí není řádně a přesvědčivě odůvodněno. Jedním z úkolů Nejvyššího soudu je totiž sjednocování judikatury

---

⁸⁵ Nález ÚS 849/16 ze dne 11. 10. 2016.

⁸⁶ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 576 s., str. 274.

tak, aby ve skutkově podobných věcech bylo rozhodováno obdobně.⁸⁷ Tento princip významným způsobem přispívá k naplňování právní jistoty a důvěry v justici obecně. Rozhodnutí, které se z neopodstatněných důvodů odchyluje od rozhodovací praxe v jiných případech, které jsou shodné v podstatných znacích, absentuje naprosto základní atribut práva na spravedlivý proces, neboť ho nelze považovat za spravedlivé.

2.9. Dílčí závěr

V této kapitole byl podán přehled jednotlivých aspektů práva na spravedlivý proces, které představují nezbytná pravidla, jejichž dodržení je stát povinen zajistit, aby byly naplněny požadavky Úmluvy, Ústavy a LZPS na naplnění práva účastníků na spravedlivý proces. Součástí kapitoly byly i rychlé exkurzy do naplnění aspektů spravedlivého procesu specificky v civilním soudním řízení. Z uvedeného je zřejmé, že jak v rámci sporných řízení vedených podle o. s. ř., tak v rámci řízení dle z. ř. s. jsou požadavky práva na spravedlivý proces minimálně legislativně rozsáhle reflektovány. O dodržování těchto práv účastníků řízení se pak významně zasazují také ESLP a Ústavní soud ve své rozhodovací praxi.

Jak vyplývá mimo jiné z judikatury Ústavního soudu a ESLP citované v této kapitole, právo na spravedlivý proces nepředstavuje pouze souhrn procesních pravidel, která je nutné formálně dodržet. Naprosto klíčové je reálné naplňování těchto pravidel v praxi a všeobecný respekt ke garantovaným právům účastníků ze strany orgánů států. Z rozsáhlé judikatury ESLP týkající se porušování práva na spravedlivý proces je patrné, že i vyspělé právní státy s dlouholetou demokratickou praxí ne vždy bezchybně požadavky práva na spravedlivý proces naplňují.⁸⁸ Podstatná je nicméně rovněž schopnost států se ze svých chyb poučit a neustále aspirovat k co nejvyššímu standardu naplňování práva na spravedlivý proces. Z představení jednotlivých aspektů rovněž vyplynulo, že znakem řádného fungování justice je vedle dalších aspektů i celospolečenská důvěra ve výkon veřejné moci, kterou je potřeba vnímat jako jednu ze základních náležitostí demokratického právního státu.⁸⁹

V rámci vymezení jednotlivých aspektů práva na spravedlivý proces byl vysvětlen jejich význam pro možnost účastníků domoci se u soudu efektivně svých práv i pro zajištění důvěry

---

⁸⁷ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015, 624 s., str. 103.

⁸⁸ Jako příklad lze uvést rozsáhlé porušování požadavku na projednání věci v přiměřené lhůtě ze strany Itálie (shrnutí v rozsudku ve věci Botazzi proti Itálii ze dne 28. 7. 1999, stížnost č. 34884/97).

⁸⁹ Nález Pl. ÚS 2/10, ze dne 30. 3. 2010.

občanů státu ve vymahatelnost práva a spravedlivou justici. V dalších kapitolách tak zůstává prostor nahlédnout u vybraných aspektů na skutečné naplňování práv účastníků v praxi. Základem rozboru tak bude zejména rozhodovací praxe obecných soudů (včetně soudu Nejvyššího), Ústavního soudu a ESLP, ze které bude možné identifikovat skutečný každodenní přístup k naplňování práva na spravedlivý proces ze strany soudů i účastníků. Detailně budou rozebrány jednotlivé požadavky na soudy a soudce, naplňování principu rovnosti se zvláštním akcentem na výši nákladů řízení a projednání věci v přiměřené lhůtě a bez zbytečných průtahů.

3. Vybrané aspekty práva na spravedlivý proces

V předchozích kapitolách jsem představila vývoj zakotvení práva na spravedlivý proces v právním řádu až do současné podoby. Z výše uvedeného vyplynul jednoznačný závěr, že otázka naplňování práva na spravedlivý proces není zdaleka limitována tím, zda je toto právo legislativně ukotveno, ale naopak je nezbytné si odpovědět na otázku, zda jsou jednotlivé aspekty tohoto základního lidského práva fakticky naplňovány ze strany orgánů veřejné moci, zejména soudů. Přestože se domnívám, že současný stav právního státu v České republice je v globálním měřítku na velmi vysoké úrovni, považuji za nezbytné neustále sledovat faktický stav naplňování jednotlivých aspektů práva na spravedlivý proces v praxi. Jak vyplývá ze zprávy Evropské komise *Rule of Law* z roku 2020,⁹⁰ ve vztahu k justici dosahuje Česká republika celkově vyššího hodnocení, než je průměr v členských státech Evropské unie. Průměrných hodnot však Česká republika dosahuje ve vztahu k důvěře široké veřejnosti v nezávislost justice. Jak bylo nastoleno v kapitole věnující se vymezení jednotlivých aspektů práva na spravedlivý proces, důvěra jednotlivců v existenci spravedlivého soudnictví je nepostradatelnou součástí jeho efektivního naplňování.

Cílem této kapitoly je hlouběji představit význam vybraných aspektů práva na spravedlivý proces a poukázat na okolnosti kdy, dle mého názoru, nedochází k jejich stoprocentnímu naplňování v praxi, což má za následek oslabení ochrany práva na spravedlivý proces v českém právním řádu a rovněž i výše uvedené omezení důvěry veřejnosti v obecnou „spravedlivost“ justice. Speciální pozornost pak budu věnovat těm nedostatkům, které jsou relevantní pro civilní proces. Aspekty práva na spravedlivý proces, jimž se budu detailněji věnovat, jsou: a) postavení soudce – tedy otázka nezávislosti a nestrannosti soudu a soudce a požadavek na zákonného soudce; b) zásada rovnosti stran ve vztahu k nákladům řízení a c) právo na projednání věci bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě. U každé podkapitoly nastíním význam daného aspektu práva na spravedlivý proces, v čem spatřuji nedostatky v praxi, uvedu příklady podporující toto tvrzení a poskytnu úvahu *de lege ferenda*.

---

⁹⁰ Hodnocení České republiky [cit. 2022-12-14] dostupné na <https://ruleoflaw.lisboncouncil.net/country/cz>.

3.1. Postavení soudce z pohledu zajištění práva na spravedlivý proces

3.1.1. Nezávislost a nestrannost soudu a soudce

Význam nezávislosti a nestrannosti soudu a soudce pro spravedlivý proces

Jak bylo vymezeno výše, nezávislost a nestrannost soudů a soudců jsou obvykle v právních předpisech upravujících právo na spravedlivý proces uvedeny vedle sebe jako nezbytné požadavky na soud a soudce. Nezávislost představuje požadavek na absenci vnějšího zásahu (jiné složky moci ve státě nebo jakékoliv zájmové skupiny nebo osoby) do činnosti a rozhodování soudu a soudce. U osoby soudce pak jeho nezávislost spočívá zejména v možnosti činit svobodně rozhodnutí ve věci a být vázán pouze zákony, svým právním názorem a vlastním svědomím. Považuji za velmi důležité zabývat se otázkou, co všechno může tuto soudcovu svobodu v rozhodování narušovat, a tedy jakým ohrožením soudcovské nezávislosti je nutné předcházet. Takové posouzení se pak nemůže spokojit se zákonnými garancemi institucionální a funkční nezávislosti soudů a soudců, ale musí vzít v potaz i každodenní realitu.

Proto například i Ústavní soud zkoumal vztah výše platu soudců a míry jejich nezávislosti. Touto otázkou se Ústavní soud zabýval opakovaně. Za připomenutí stojí například náleží Pl. ÚS 16/11 ze dne 2. 8. 2011, ve kterém Ústavní soud shrnul svoji dosavadní judikaturu a její teze týkající se vztahu mezi platovými restrikcemi vůči soudcům a naplňováním principu nezávislosti.⁹¹ Faktorů způsobilých ohrozit nezávislost soudce je však daleko více. Příkladem může být vliv na soudcovu osobu blízkou, vliv veřejného mínění, mediální tlak, korupční aktivity nebo dokonce vyhrožování. Narušení nezávislosti soudce může být jednou z příčin ohrožení nestrannosti soudce.

Nestrannost soudce spočívá v rovném přístupu ke všem účastníkům, přičemž soudce je povinen postupovat v souladu se zákonem a nikoho z účastníků neupřednostňovat. V civilním soudním řízení pak nesmí být zavdána pochybnost o nepodjatosti soudce. Pochybnost o nepodjatosti je spojována se vztahem soudce k věci, účastníkům nebo jejich zástupcům. Na soudce jsou v souladu s vážností a významem funkce, kterou zastává, kladeny vysoké morální

---

⁹¹ „Svévolný zásah zákonodárce do oblasti materiálního zajištění soudců, v tom rámci i platové restrikce, je nutno ve smyslu ustálené judikatury Ústavního soudu do rámce chráněného principem jejich nezávislosti podřadit ze dvou důvodů. Nezávislost soudců je v první řadě podmíněna jejich morální integritou a odbornou úrovní, zároveň ale je spjata i s jejich přiměřeným materiálním zajištěním. Tento komponent principu nezávislosti soudců byl zakotven i v doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. r. (94) 12 ze dne 13. října 1994 ohledně nezávislosti, efektivnosti a role soudců, dle něhož se mezi ‚řádné pracovní podmínky‘ soudců řadí i ‚zajištění přiměřenosti postavení a odměňování soudců s ohledem na důstojnost jejich profese a pracovní zatížení‘ (Zásada III, bod 1b).“

požadavky ve vztahu k případné podjatosti. Na druhou stranu nelze v zemi velikosti České republiky zcela paralyzovat soudnictví vyloučením veškerých vztahů mezi například advokáty a soudci. K otázce nestrannosti soudce existuje bohatá judikatura na vnitrostátní i evropské úrovni. Vždy je potřeba posuzovat konkrétní případ a míru intenzity vztahu soudce k projednávané věci, účastníkům či jejich zástupcům.

Za zmínku stojí rozhodnutí ESLP ve věci Koulias proti Kypru,⁹² které se týkalo situace, kdy právní zástupce žalobce pracoval ve stejné advokátní kanceláři jako syn předsedy senátu soudu, který ve věci rozhodoval. Právní zástupce žalobce byl nadto zakládajícím partnerem předmětné advokátní kanceláře, a tedy byl ve vztahu k synovi soudce (advokátovi) v nadřazeném postavení. Při svém rozhodování ESLP připomněl, že nestrannost soudce se primárně presumuje (není-li prokázán opak) a že je potřeba zabývat se objektivním i subjektivním hlediskem nestrannosti. Z objektivního hlediska soud nedospěl k závěru, že by byly dány důvody pochybovat o nestrannosti soudce, a rovněž uvedl, že popsany vztah nemusí nutně zakládat pochybnost o nestrannosti soudce. ESLP dále připomněl, že v každém řízení je tato otázka specifická a je potřeba ji zkoumat s ohledem na zvláštnosti nejen daného případu, ale i dané země. Nicméně ze subjektivního hlediska žalovaného již ESLP shledal důvodnost v obavě z narušení nestrannosti soudce. Tuto důvodnost ESLP spatřoval zejména ve skutečnosti, že žalovaný nebyl o vztahu mezi soudcem a zástupcem žalobce informován. Ve svém rozhodnutí proto ESLP shledal porušení práva na spravedlivý proces z důvodu narušení důvěry účastníka řízení v nestrannost soudce. Opět je tedy patrný důraz na důvěru účastníků v zákonost rozhodování jako součást faktického naplňování práva na spravedlivý proces.

Z pohledu účastníka řízení i celé společnosti je vnímání nezávislosti a nestrannosti soudního rozhodování důležitým prvkem faktického naplňování práva na spravedlivý proces. Tento pohled potvrdil Ústavní soud ve svém nálezu Pl. ÚS 11/04 ze dne 26. 4. 2005: „*I ve vztahu k justici totiž platí obecný sociologický poznatek, tzv. Thomasův teorém (srov. např. Kolektiv, Velký sociologický slovník I, Praha, Karolinum, 1996, str. 171), dle něhož platí, že je-li určitá situace – zde neexistence nezávislosti či nestrannosti – lidmi definována jako reálná, pak je reálná i ve svých důsledcích – chybí obecná důvěra, že rozhodnutí je spravedlivým rozhodnutím nezávislého a nestranného tribunálu. Přitom důvěra v právo patří mezi základní mimoprávní atributy právního státu (srov. mezi jinými např. náleze ze dne 11. 11. 2003 sp. zn. IV. ÚS 525/02, Sbírka rozhodnutí, svazek 31, str. 173).*“ Tento závěr je zcela logický s ohledem

---

⁹² Rozsudek ESLP Koulias proti Kypru ze dne 26. 5. 2020, stížnost č. 48781/12.

na možné důsledky nedůvěry společnosti v nezávislost a nestrannost soudu a soudce, kterými může být i snížení respektu k právu v důsledku domnělé absence jeho vymahatelnosti.

Za extrémní případ ohrožení nestrannosti soudce považují situaci, kdy se jednotlivec nebo zájmová skupina snaží vetřít do přízně soudce prostřednictvím korupčního jednání, ať už v době rozhodování, nebo i preventivně pro případ, že by se jejich kauzy k soudci dostaly v rámci rozvrhu práce. V nedávné době se v mediálním prostoru probíraly dvě kauzy takového charakteru ve vztahu k Vrchnímu soudu v Praze se závažným korupčním potenciálem. Jedním z případů bylo přijetí vysoce hodnotného daru ze strany soudce,⁹³ druhým případem je podezření ze spáchání několika korupčních trestných činů ze strany soudce a osob, se kterými má úzké vazby.⁹⁴ Tyto kauzy ve spojení s jejich medializací představují dramatický zásah do důvěry veřejnosti v nezávislost a nestrannost soudců. Takovým případům je proto potřeba v co nejvyšší míře předcházet. Podstatné je pak nevyvolávat ve veřejnosti dojem, že se jedná o systémový problém, ale „pouze“ pochybení jednotlivců.

Spatřované nedostatky v naplňování požadavku nezávislosti a nestrannosti soudu a soudce

S ohledem na výše uvedené vymezení požadavků nezávislosti a nestrannosti soudu a soudce v českém právním řádu považují právní úpravu těchto institutů v českém právním prostředí za dostatečnou a odpovídající významu tohoto aspektu práva na spravedlivý proces. Za klíčovou nicméně považují výše uvedenou důvěru účastníků i široké veřejnosti v jeho faktické naplňování. V této podkapitole ukážu, že jednotlivé otázky spojené s ohrožením soudcovské nezávislosti a nestrannosti nejsou vždy správně chápány a naplňovány ze strany samotných soudců. V některých případech dokonce porušování těchto pravidel dosahuje intenzity, která svědčí o zjevné lhostejnosti k dopadům jednání daného soudce na důvěru veřejnosti v justici. Považuji za nezbytné, aby takové situace nastávaly zcela výjimečně a aby jejich medializace neměla za následek celospolečenské přesvědčení o systémovém selhání v oblasti soudcovské etiky.

V roce 2020 byl Nejvyšším soudem přijat Etický kodex soudce⁹⁵ navazující na zákon o soudech a soudcích, který zpřesňuje jednotlivá pravidla dopadající na soudce, podává odpovědi

⁹³ Např. zpráva [cit. 2022-12-14] dostupná na <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/soudce-si-nechal-zaplatit-vylet-za-123-tisic-mel-jsem-takove-veci-rika-108187>.

⁹⁴ Např. zpráva [cit. 2022-12-14] dostupná na <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3236392-police-zasahuje-v-budove-vrchniho-soudu-kvuli-mozne-korupci-tvrdi-radiozurnal>.

⁹⁵ Etický kodex soudce [cit. 2022-12-14] dostupný na [ETICKÝ KODEX \(2\).pdf \(nsoud.cz\)](https://www.nsoud.cz/ETICKY_KODEX_2.pdf).

na možné etické otázky a uvádí rovněž praktické příklady včetně relevantních rozhodnutí soudů a kárných senátů Nejvyššího správního soudu pro lepší srozumitelnost. Etický kodex vychází mimo jiné z doporučení Skupiny států proti korupci⁹⁶ (GRECO), které je Česká republika členem a jejímuž vzájemnému hodnocení plnění jednotlivých doporučení podléhá. Absence Etického kodexu pro všechny soudce představuje nedostatek České republiky dlouhodobě vyčítaný.⁹⁷ Etický kodex byl Nejvyšším soudem předložen předsedům jednotlivých soudů k přijetí.

Ve vztahu k nezávislosti a nestrannosti soudce klade Etický kodex důraz na důvěru veřejnosti v tyto instituty a na vysoké nároky na osobní integritu a chování spojené se zastáváním této významné funkce.⁹⁸ Domnívám se, že přijetí Etického kodexu soudce představuje vstřícný krok směrem k veřejnosti, ale i k samotným soudcům. Veřejnost může pozitivně vnímat závazek soudců řídit se „rozšířenými“ pravidly ze strany soudců, stejně jako transparentnost spočívající ve zveřejnění těchto etických pravidel a možnosti účastníků se naplňování těchto pravidel dovolávat. Pro soudce pak Etický kodex ve své detailní podobě může sloužit jako vhodný nástroj k orientaci ve sporných případech. Považuji proto za nešťastné, že byla v mediálním prostoru opakovaně zjevná nevěle jednotlivých soudů se k Etickému kodexu přihlásit.⁹⁹

Ve vztahu k nezávislosti a nestrannosti soudce uvádí Etický kodex příklady rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu, Ústavního soudu a dalších soudů, které představují

---

⁹⁶ Group of States against corruption.

⁹⁷ „Vzhledem k výše uvedenému skupina GRECO doporučuje (i) přijmout profesní etický kodex pro všechny soudce doplněný vysvětlujícími poznámkami a/nebo praktickými příklady včetně doporučení pro řešení střetu zájmů a souvisejících otázek (např. v souvislosti s dary, vedlejšími činnostmi, kontakty s třetími stranami/mlčenlivostí atd.), který bude účinně předložen všem soudcům a bude snadno dostupný veřejnosti; (ii) aby byl takový etický kodex doplněn o praktická opatření pro jeho implementaci včetně důvěrných konzultací a školení určených pro profesionální soudce i přísedící.“ Dokument s názvem „Čtvrté hodnotící kolo Prevence korupce ve vztahu ke členům Parlamentu, soudcům a státním zástupcům“ [cit. 2022-12-14] dostupný na <https://korupce.cz/zahranicni-spoluprace/greco/>.

⁹⁸ „Soudce dbá o nezávislost výkonu soudní moci, důvěru v ni a respektuje vysoké nároky na chování soudce.“ (Článek I.2 Etického kodexu soudce).

„Při výkonu funkce i v osobním životě se soudce chová způsobem, který neohrožuje důvěru v jeho nestrannost.“ (Článek II.2 Etického kodexu soudce).

„Soudce se při výkonu funkce i v osobním životě vyvaruje projevu jakékoli diskriminace a její podpory. Přistupuje stejně ke každému, kdo se účastní soudního řízení, a takový přístup vyžaduje i od těchto osob.“ (Článek II.6 Etického kodexu soudce).

„Soudce se chová tak, aby jeho chování nesnižovalo vážnost soudcovského stavu. Při výkonu funkce i v osobním životě se vyvaruje jednání, které by mohlo ohrozit jeho bezúhonnost a tím vážnost soudcovského stavu, a podrobuje se omezením z toho plynoucím.“ (Článek III.1 Etického kodexu soudce).

⁹⁹ Např. zpráva [cit. 2022-12-14] dostupná na https://www.lidovky.cz/byznys/pravo-a-justice/kratce-z-justice-prijeti-soudcovskeho-etickeho-kodexu-se-zacina-komplikovat.A200829_212603_In_byznys_pravo_ssu.

excesy dosahující intenzity, která je, dle mého názoru, způsobilá vyvolat ve společnosti nedůvěru ve fungování justice jako takové. Otázka nezávislosti a nestrannosti je zde velmi úzce provázána, neboť je-li ohrožena nezávislost konkrétního soudce, má tato skutečnost za následek ohrožení jeho nestrannosti vůči konkrétním osobám, které buď samy, nebo skrze osoby spřátelené ohrožují soudcovu nezávislost. Typickým příkladem je rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 6. 2016, č. j. 16 Kss 1/2016-55. V uvedeném případě se předsedkyně soudu u jiného soudce dotazovala na vývoj věci na základě známosti své dcery s obviněným. Z rozhodnutí vyplývá, že předsedkyně soudu „nejprve požádala přítomné příslušníky Policie ČR, v tu dobu zde vykonávající eskortu zatčeného obviněného J. V., o umožnění rozmluvy zatčeného s její dcerou, přítelkyní obviněného, v čemž jí bylo ze strany policistů vyhověno, následně bez jakéhokoli oprávnění vstoupila do jednací síně v době, kdy zde soudce Mgr. R. B. a zapisovatelka L. K. připravovali výrok rozhodnutí ve věci návrhu státní zástupkyně na vzetí obviněného J. V. do vazby, a těmto po několika obecných větách sdělila, že zatčený obviněný J. V. je přítelem její dcery, na což soudce Mgr. R. B. reagoval jejím vykázáním z jednací síně“. Navzdory velmi závažnému „porušení povinnosti soudce spočívajícího v nepřímém ovlivňování věci, navzdory tomu, že nevyjádří přání ohledně konečného výsledku rozhodnutí“ bylo předsedkyni uloženo kárné opatření v podobě důtky – tedy nejmírnější kárné opatření dle § 88 odst. 1 zákona o soudech a soudcích. Za pozitivní lze jistě označit reakci soudce Mgr. R. B., který reagoval vhodným způsobem, když se nezdráhal vykázat svoji nadřízenou ze soudní síně. Je nicméně nesporné, že takové situaci neměl být správně vůbec vystaven. Skutečnost, že v předmětném případě bylo uloženo takto mírné kárné opatření, považuji za alarmující ve vztahu k významu ochrany nezávislosti soudců při jejich rozhodování. Těžko si představit osobu způsobilou bezprostředněji ovlivnit kvalitu profesního života soudce, než je předseda stejného soudu. Závažnost provinění je dále akcentována skutečností, že předsedkyně soudu – sama soudkyně – musí ze své letité praxe (soudkyně je od roku 1984) chápat význam soudcovské nezávislosti.

Nezávislost soudce může být nicméně ohrožena i méně dramatickým způsobem, a to v podobě tlaku veřejného mínění na společensky či politicky exponované kauzy. Takové situace vytváří významný tlak na soudce a vyžadují značnou míru osobní integrity a odolnosti. Nadto soudce musí nejen uvážlivě přistupovat k samotnému soudnímu rozhodování, ale měl by

i pečlivě zvažovat vyjádření do médií, kdy musí vyvažovat požadavek transparentnosti justice s požadavkem na důvěru v nezávislost a nestrannost rozhodování.¹⁰⁰

Na tomto místě považuji za důležité zdůraznit náročnost profese soudce jako takové. Jakkoliv je v pořádku a zcela v souladu s celospolečenským významem této profese požadovat po soudci vysokou míru odolnosti a osobního nasazení, nelze tyto požadavky klást zcela bez kontextu. Podmínka výběrového řízení na funkci soudce v podobě psychologického testu představuje určitý filtr, který by měl mít za cíl jmenovat do funkce soudce osoby duševně vyspělé a emocionálně stabilní. Tento posudek nicméně probíhá pouze při obsazování funkce, přičemž soudce může svou funkci vykonávat až 40 let.¹⁰¹ Soudci přitom nejsou z titulu své funkce imunní vůči stresu, vnějším vlivům či dopadům osobních okolností do pracovního prostředí.

Považuji za vhodné, že Etický kodex vydaný Nejvyšším soudem ČR výše uvedené skutečnosti neignoruje, ba dokonce na ně poukazuje s určitou (i když omezenou) dávkou empatie.¹⁰² Zejména snahu o destigmatizaci psychologické pomoci a důraz na vyvažování pracovního a osobního života považuji za velmi žádoucí. Není bez významu, že otázka profesní vyhořelosti je zmíněna právě ve vztahu k obavám z narušení nestrannosti soudce. Pokud totiž soudcovo pracovní vytížení a náročnost práce dojdou do stadia, kdy je již otupělý k problémům účastníků nebo dokonce chová předsudky vůči určitým skupinám osob, je zde značné nebezpečí, že nebude ve svém rozhodování nestranný nebo se tak bude minimálně jevit, čímž může zavdat příčinu k pochybnostem o své nepodjatosti.

Příklad, kdy jednání soudce nesplňovalo požadavky profesionality a vedlo k nevhodnému chování zavdávajícímu obavy z nedostatečné nestrannosti, je popsán v usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 12. 2018, č. j. Nao 164/2018-64. V uvedeném případě Nejvyšší správní soud rozhodl o vyloučení soudkyně z rozhodování, neboť její projevy antipatie vůči účastníkovi, na kterého opakovaně zvyšovala hlas, dosáhly takové intenzity, že

---

¹⁰⁰ „U případů veřejně sledovaných, na něž má veřejné mínění silný názor, či u kauz ‚politicky citlivých‘, tj. na jejichž řešení vyjadřují svůj zájem či názor představitelé politického života, moci zákonodárné či výkonné apod., musí soudce zachovávat velkou obezřetnost, aby nevyvolal podezření, že se podvoluje nátlaku médií, veřejného mínění, politických představitelů, či významných podnikatelů apod. I u takových případů soudce musí postupovat věcně, nestranně a objektivně i za cenu toho, že se případně stane předmětem veřejné kritiky.“ (Etický kodex soudce).

¹⁰¹ Ustanovení § 60 odst. 1 a § 94 písm. a) zákona o soudech a soudcích.

¹⁰² „Je i věci profesní etiky usilovat o takto objektivní přístup k lidem, s nimiž soudce jedná při výkonu svého povolání, a vyvarovat se upadnutí do jakési všeobecné skepse, negativismu či dokonce vyhoření. Soudce by měl být schopen známky svého vyhoření vyzorovat a aktivně mu vzdorovat volbou správného pracovního režimu, dostatečnou relaxací, popř. i pomocí příslušných odborníků.“

jeho pochybnosti o nepodjatosti soudkyně byly objektivně pochopitelné.¹⁰³ Nejvyšší správní soud přitom upozornil, že obavy z nepodjatosti soudce je třeba posuzovat v kontextu a souhrnně. Důvodnou pochybnost zpravidla nezavdá jediná poznámka soudce, ale je potřeba posuzovat celkové vystupování soudce vůči účastníkům.¹⁰⁴ Z pohledu práva na spravedlivý proces stojí dále za zmínku, že předmětem sporu mezi soudkyní a účastníkem bylo rozhodnutí soudkyně neustanovit účastníkovi tlumočnicka, přestože o něj požádal. Soudkyně v dané věci dospěla k závěru, že účastník ovládá český jazyk dostatečně, a tlumočnicka mu proto není třeba ustanovit. V souladu s § 18 odst. 1 o. s. ř. měl přitom účastník (Ukrajinec) právo jednat před soudem ve své mateřštině. Touto otázkou se však Nejvyšší správní soud nezabýval. Na dopad nevhodného chování soudce na pochybnosti o jeho nepodjatosti poukázal rovněž Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 31. 7. 2018, sp. zn. III. ÚS 4071/17.¹⁰⁵ V daném případě se soudkyně vyjadřovala hanlivě na účet účastníků i jejich zástupce. Ústavní soud dospěl k závěru, že minimálně ze subjektivního pohledu nelze proto považovat předsedkyni senátu za nestrannou.

Význam profesionálního a emocemi nezabarveného vystupování soudce pak považují za klíčový zejména v řízeních, kde lze obvykle očekávat velkou emocionální zátěž pro účastníky. V rámci civilního procesu se bude jednat zejména o některá řízení podle z. ř. s. Přestože tato řízení budou na soudce klást velmi vysoké nároky, je nepřijatelné, aby se jimi nechal „strhnout“ a sám podlehl emocím.

V řízeních ve věcech péče soudu o nezletilé musí soudce představovat profesionála, který má s takto psychicky náročným řízením na rozdíl od účastníků zkušenosti a který vede řízení takovým způsobem, aby byl naplněn požadavek nejlepšího zájmu dítěte. Výše uvedené excesy tak v takovém řízení mohou hrubě narušit už dost výbušnou atmosféru a v účastnících posílit nedůvěru ve spravedlivost rozhodování, která je často u tohoto typu řízení ohrožena v souvislosti s vysokou mírou citového zabarvení účastníků. Naprosto nepřijatelné pak je, aby

---

¹⁰³ „Ani žalobce ostatně svou námitku podjatosti nevznnesl na začátku jednání. Jeho nedůvěra v nestrannost soudu vznikla a projevila se až v průběhu soudního jednání, kdy soudkyně opakovaně projevila již nikoliv neutrální postoj k účastníkům řízení a zavdala tak důvod legitimně pochybovat o své nepodjatosti. Žalobcovo prohlášení, které učinil v závěru jednání, o tom, že v soud ztratil důvěru, bylo v kontextu celkového průběhu jednání a způsobu jeho vedení jmenovanou soudkyní lidsky pochopitelné a legitimně odůvodněné shora popsanými objektivními okolnostmi.“

¹⁰⁴ „Nejde toliko o jediný konkrétní moment, nýbrž o zhodnocení souboru postupných projevů soudkyně vůči žalobci, jejich reakcí na projevy žalobce i (ne)reakce na projevy zástupkyně žalovaného vůči žalobci, kterými soudkyně v souhrnu založila v průběhu jednání legitimní pochybnosti o své nepodjatosti.“ (Tamtéž).

¹⁰⁵ „Není tedy věcně udržitelné srovnatelné výroky (pejorativní až vulgární výrazy, pozn.) tolerovat ani tehdy, jsou-li proneseny soudci vůči obviněným a jejich obhájčům, byt' měly být takto negativně 'hodnoceným' osobám zůstat skryté.“

neprofesionální vystupování soudce směřovalo vůči nezletilému. Obdobná situace bude například v případě řízení ve věci ochrany proti domácímu násilí. Zde je namístě, aby se soudce vyvaroval svých předsudků a k věci přistupoval skutečně nestranně. Je například zcela nepřijatelné, aby soudce marginalizoval mužské oběti domácího násilí.

Úvaha de lege ferenda

Důvěra společnosti v nezávislost a nestrannost justice je posílena, resp. oslabena celkovým veřejným vystupováním jednotlivých soudců, přičemž dle mého názoru nejhorším nedostatkem v takovém vystupování je nerespektování práva. Pokud soud reprezentuje ve společnosti prostor pro vymáhání práva, není možné, aby soudci, kteří tuto moc vykonávají, byli symbolem porušování práva.

Je proto samozřejmostí, že nejzávažnější porušení právních předpisů v podobě spáchání trestného činu je neslučitelné s funkcí soudce. Považuji rovněž za žádoucí, že se i v mediálním prostoru šíří informace o zániku funkce soudce v důsledku pozbytí bezúhonnosti.¹⁰⁶ I v uvedeném případě, kdy soudkyně okresního soudu řídila pod vlivem alkoholu (dechová zkouška odhalila 1,75 promile alkoholu), však byla zřetelná snaha soudkyně vyhnout se trestu používáním „triků“ obvykle spojených s tímto druhem trestné činnosti (argumentace pozřením léku, odmítnutí krevního testu). Obžalovaný v trestním řízení má bezesporu právo hájit se všemi legálními prostředky, které má k dispozici. Je-li však otázkou daného řízení bezúhonnost soudce, je obzvláště škodlivé, pokud tento soudce neprojevuje patřičnou pokoru, která by v případě spáchání trestného činu měla, dle mého názoru, následovat. Napříště je proto maximálně žádoucí, aby soudy – jako v uvedeném případě – odmítly takové jednání svých kolegů a veřejně se od nich distancovaly. Za pozitivní v daném případě považuji i podání kárné žaloby ze strany ministryně spravedlnosti.

Soudci se ale dopouští snižování důvěry veřejnosti v justici i méně závažnými porušeními právních předpisů, než je spáchání trestného činu. Příkladem může být „nerespektování závazného právního názoru srozumitelně formulovaného a vysloveného odvolacím soudem ve zrušujícím rozhodnutí“¹⁰⁷ nebo zjevná neúcta k vykonávanému povolání v podobě vyučování v době pracovní neschopnosti.¹⁰⁸ Posílení využívání kárného řízení obecně považuji proto za nezbytný krok k zachování důvěry veřejnosti v činnost justice, neboť je nutné,

---

¹⁰⁶ Zpráva [cit. 2022-12-14] dostupná na https://ustecky.denik.cz/zpravy_region/soudkyne-jizda-opilost-ustecky-soud-20210527.html.

¹⁰⁷ Viz rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 5. 2011, č. j. 13 Kss 11/2010-51.

¹⁰⁸ Viz rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 12. 2020, č. j. 11 Kss 3/2020-186.

aby projevy neúcty k zákonům či pravidlům upravujícím etiku soudcovské profese byly jednoznačně označeny za nepřijatelné. Namísto je, dle mého názoru, rovněž zpřísnění trestů za některá kárná provinění. Jasným signálem směrem k veřejnosti by rovněž bylo, pokud by Etický kodex, který upravuje zcela základní pravidla pro činnost soudce, byl všeobecně přijatý ze strany všech soudů. Tak by bylo zjevné, že soudci si uvědomují význam své profese a k naplňování jejich etických pravidel se hrdě hlásí.

V neposlední řadě je pak potřeba soudcům poskytnout náležitou podporu, aby měli na hlubší úvahy nad významem své profese pro celou společnost vůbec prostor. Nabízí se zejména navýšení personálních zdrojů v soudnictví, které by soudcům ulehčilo. V případě pozic asistentů soudců považuji za problematickou především platovou otázku a dále zjevnou nemožnost následného dosažení na funkci soudce. Dosavadní nastavení pozice asistentů soudce nepředstavovalo dle mého názoru motivační prostředí pro kvalitní právníky, aby se o tuto pozici ucházeli. V porovnání s jinými právními profesemi je plat asistenta soudce značně nekonkurenční a tato skutečnost není vyvážena zjednodušeným přístupem k pozici soudce. Vzhledem k tomu, že se do výběrového řízení na funkci soudce mohl hlásit i například advokát, který do doby výběrového řízení nemusel v justici vůbec pracovat, bylo pro mladé právníky toužící stát se soudcem výhodnější nastoupit po absolvování právnického vzdělání do advokátní kanceláře, kde je mzdové ohodnocení více odpovídající náročnosti právnického povolání. Tato situace pak dlouhodobě vedla ke sníženému zájmu o pozici asistenta soudce a velká část práce, kterou by soudci mohli delegovat na méně zkušené kolegy, zůstává na jejich bedrech. Za významné zlepšení lze proto považovat přijetí novely zákona o soudech a soudcích v podobě zákona č. 218/2021 Sb., s účinností od 1. 1. 2022. Nová úprava totiž mimo jiné zavádí požadavek roční „odborné praxe justičního kandidáta“ pro uchazeče ve výběrovém řízení na pozici soudce. Zástupci ostatních právnických profesí budou mít i nadále umožněné ucházet se o funkci soudce, nicméně budou z pohledu požadavku délky praxe značně znevýhodněni oproti zaměstnancům soudů. Roční praxi justičního kandidáta lze totiž nahradit například pětiletou praxí státního zástupce či advokáta. Tato novelizace zákona o soudech a soudcích tak má dle mého názoru potenciál alespoň částečně přilákat právníky k pozicím v justici a ulehčit tak dnes často velmi vytiženým soudcům.

S náročností práce soudce dále dle mého názoru souvisí řada výše uvedených excesů na straně jednotlivých soudců. Problém spatřuji zejména v nedostatečné (případně zcela absentující) psychologické pomoci, které se soudcům při jejich vysoce intelektuálně a psychicky náročné práci dostává. Zde se nabízí řešení v podobě poskytnutí psychologické

pomoci soudcům na každém soudě spojené se snahou o destigmatizaci vyhledání odborné pomoci ze strany vedení soudů. Vedoucí funkcionáři soudů by se tak mohli účastnit školení zaměřených vedle manažerských dovedností i na otázky vedení soudců k péči o vlastní duševní zdraví a kultivaci pracovního prostředí. Pro všechny soudce by rovněž byla prospěšná školení v oblasti rovného přístupu k účastníkům, která mají potenciál zvýšit odolnost soudců proti stereotypnímu nebo předsudečnému uvažování, což může mít velký dopad na subjektivní vnímání spravedlivosti řízení ze strany účastníků. Nejzásadnějším krokem v této oblasti by pak mohlo být opakování psychologických testů u soudců v určitém časovém horizontu (např. 5 let), které by mohlo odhalit vysokou míru stresu nebo psychického vyčerpání daného soudce. Takovému soudci by pak bylo vhodné poskytnout zvýšenou podporu, ať už z pohledu organizace práce, anebo psychologické či vzdělávací pomoci.

3.1.2. Zákonný soud a zákonný soudce

Význam zákonného soudu a zákonného soudce pro spravedlivý proces

Právo na zákonného soudce představuje aspekt práva na spravedlivý proces, který je v českém právním řádu rozpracován velmi detailně a o jeho pravidlech není příliš sporů. Tento aspekt práva na spravedlivý proces je jednak vyjádřen příslušností danou zákonem a jednak rozvrhem práce na jednotlivých soudech. Skrze institut příslušnosti je určen soud a rozvrhem práce je určen konkrétní soudce. Primárním smyslem požadavku na zákonného soudce je zamezení přidělování určitých kauz soudům nebo soudcům, u nichž je ohrožena jejich nezávislost či nestrannost. Jedná se tedy opět o nástroj, který má sloužit ke zvýšení důvěry účastníků i veřejnosti ve spravedlivost řízení. V českém právním řádu je právo na zákonného soudce zakotveno na ústavní úrovni ve výše citovaném čl. 38 odst. 1 LZPS. Takto vysoký standard není v mezinárodním srovnání vždy přítomen.¹⁰⁹ Pravidla pro určení příslušnosti i stanovení rozvrhu práce nadto nedávají příliš prostoru pro jejich obcházení. Tento zjevný důraz kladený na naplňování práva na spravedlivý proces vychází z obecné potřeby vymezit se proti možným totalitním tendencím v důsledku zkušeností Československé republiky ve dvacátém století.¹¹⁰

---

¹⁰⁹ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 576 s., str. 195.

¹¹⁰ „Zásada, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, byla nezřídka porušována v období komunistické diktatury v letech 1948–1989. Často docházelo k tomu, zejména v 50. letech, že se trestní a někdy i občanskoprávní věci odnímalý příslušnému soudci a byly přidělovány soudci stoprocentně spolehlivému či soudci oportunistickému a povolnému. Soudní praxe i v 70. a 80. letech zná případy, kdy předsedové soudů a trahovali trestní či civilní věci politické povahy v rozporu se stanoveným rozvrhem práce (např. některé spory týkající se chartistů).“ (Nález I. ÚS 2/93 ze dne 7. 7. 1994).

Institut příslušnosti i rozvrh práce proto stanoví předem jasně daná a objektivní kritéria toho, který soud a soudce (resp. senát) bude ve věci rozhodovat. Je-li dána civilní soudní pravomoc, řídí se příslušnost pravidly stanovenými v o. s. ř. nebo z. ř. s. Příslušnost soudu dělíme na věcnou, funkční a místní.¹¹¹ Věcná příslušnost určuje článek soudní soustavy, který danou věc projednává a rozhoduje o ní jako soud prvního stupně. V o. s. ř. je věcná příslušnost upravena v § 9. Funkční příslušnost určuje, který soud rozhoduje o opravných prostředcích. Úprava funkční příslušnosti je v o. s. ř. v § 10 a v § 10a. Místní příslušnost pak určuje, který ze soudů stejného článku soustavy bude příslušný ve věci rozhodovat. Místní příslušnost upravuje v o. s. ř. § 84–89a. S ohledem na detailní vymezení jednotlivých druhů příslušnosti v o. s. ř. je poměrně jednoduché identifikovat příslušný soud a ověřit si tak, zda bylo naplněno právo na zákonný soud.

Po stanovení příslušného soudu přichází na řadu soudce, resp. senát, který věc projedná a bude o ní rozhodovat. Ten se určuje rozvrhem práce na jednotlivých soudech. Jak bylo popsáno v kapitole představující jednotlivé aspekty práva na spravedlivý proces, rozvrh práce obsahuje rozdělení senátů soudu na jednotlivé úseky (podle pravomoci, kterou vykonávají) a tyto úseky se dělí na jednotlivé senáty, kterým jsou postupně podle pořadí rozvrhu práce přidělovány případy. Do pravidelnosti nicméně zasahují i faktory praktické povahy, s kterými je potřeba počítat. Mezi ty patří například rozdílná náročnost jednotlivých řízení, odbornost soudce, překážky v práci na straně soudce, absence soudce z důvodu odborné stáže aj.

I na takové případy je v českém právním prostředí pamatováno. „*Zastoupení soudců se stejně jako složení senátů musí řídit předem stanovenými pravidly určenými rozvrhem práce.*“¹¹² Součástí rozvrhu práce jsou i předem určení zástupci, kteří vyloučeného nebo dočasně práce neschopného soudce zastoupí. Prostor pro nenaplnění požadavku na zákonného soudce je tak poměrně omezený.

Princip, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, je tedy v českém právním řádu významně akcentován, což je patrné z jeho detailní zákonné úpravy i existence jednotlivých rozvrhů práce. Součástí práva na zákonného soudce je vedle výše uvedeného i složení, v jakém soud rozhoduje, tedy zda rozhoduje v senátu, nebo je rozhodování svěřeno

---

¹¹¹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015, 624 s., str. 111.

¹¹² Nález Ústavního soudu IV. ÚS 307/03 ze dne 27. 5. 2004.

samosoudci. Tento požadavek je opět upraven již přímo v Ústavě,¹¹³ což dále dokresluje význam předmětného aspektu práva na spravedlivý proces v českém právním prostředí. Za porušení principu, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, se v některých případech považuje i nepředložení předběžné otázky Soudnímu dvoru Evropské unie.¹¹⁴

Problémy v naplňování požadavku na zákonného soudce

Výše uvedená pravidla představují formální stránku požadavku na zákonného soudce, která musí být doplněna materiální stránkou spočívající v transparentním určení těchto pravidel předem a v zárukách jejich dodržování.¹¹⁵ Transparentní způsob určení soudce či senátu, který bude ve věci rozhodovat, je zajištěn zveřejněním rozvrhu práce, který se vydává dopředu a případné změny v něm provedené se uplatní až na nadcházející řízení. Rozvrh práce přitom obsahuje i předem určená pravidla pro zastupování v době nepřítomnosti soudce. Nejen nepřítomnost soudce však může být důvodem pro situaci, kdy ve věci bude rozhodovat jiný soudce nebo senát než ten, který byl původně určen rozvrhem práce. Odvolacímu soudu totiž o. s. ř. ve svém § 221 odst. 2 umožňuje, aby v případě závažných vad v řízení nebo v případě nedodržení závazného právního názoru odvolacího soudu nařídil, že ve věci bude rozhodovat jiný soudce, senát či dokonce jiný soud prvního stupně.¹¹⁶

Záruky dodržování požadavku, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, lze spatřovat zejména v tom, jak se judikatura staví k otázce aplikace § 221 odst. 2 o. s. ř., když je patrné, že se má jednat o postup zcela výjimečný a odůvodněný zásadními okolnostmi. To uvádí i Etický kodex soudce, když cituje rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 3. 2018, č. j. 16 Kss 7/2017-223: „*Náprava nesprávností soudu nižší instance má být v první řadě provedena na základě opravných (či jiných podobných) prostředků. Nestačí-li to, je namíste v odůvodněných případech odejmout věc příslušnému soudci či soudnímu senátu (v trestním řízení viz § 149 odst. 5, § 262 tr. ř.).*“

---

¹¹³ „(1) Zákon stanoví případy, kdy soudci rozhodují v senátu a jaké je jeho složení. V ostatních případech rozhodují jako samosoudci. (2) Zákon může stanovit, ve kterých věcech a jakým způsobem se na rozhodování soudů podílejí vedle soudců i další občané.“ (Článek 94 Ústavy).

¹¹⁴ ŠIMÍČEK, V. *Právo na zákonného soudce v České republice*. Právní prostor. 2020. [cit. 2022-12-14] Dostupné na <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/pravo-na-zakonneho-soudce-v-ceske-republice#note-5>.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ „Zruší-li odvolací soud rozhodnutí proto, že nebyl dodržen závazný právní názor (§ 226 odst. 1, § 235h odst. 2 věta druhá a § 243d odst. 1) nebo že v řízení došlo k závažným vadám, může nařídít, aby v dalším řízení věc projednal a rozhodl jiný senát (samosoudce), nebo přikázat věc k dalšímu řízení jinému soudu prvního stupně, kterému je nadřizen.“ (§ 221 odst. 2 o. s. ř.).

Jako příklad soudního rozhodnutí, které akcentovalo výjimečnou povahu institutu odejmutí věci soudci, který nerespektuje právní názor vyššího soudu, lze uvést náleží Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2766/14 ze dne 1. 12. 2015. V předmětném náleží posuzoval Ústavní soud správnost (resp. nesprávnost) aplikace § 221 odst. 2 o. s. ř. odvolacím soudem z důvodu údajného nerespektování jeho právního názoru ze strany soudu prvního stupně. Řízení před obecnými soudy se přitom týkalo otázky zákonnosti zásahu lékaře k přivolanému domácímu porodu bez souhlasu zákonného zástupce novorozence. Jednalo se tedy o otázku, která ve společnosti dlouhodobě vyvolává významně emocemi zabarvenou veřejnou debatu. Z posouzení Ústavního soudu přitom vyplynulo, že nesoulad mezi soudem prvního stupně a odvolacím soudem nespočíval v nerespektování právního názoru odvolacího soudu. Dle Ústavního soudu se totiž jednalo spíše o čistě názorový až hodnotový nesoulad mezi oběma soudy.¹¹⁷ Ústavní soud proto shledal, že na daný případ nelze aplikovat ustanovení § 221 odst. 2 o. s. ř., neboť změna soudce má představovat mimořádné opatření a nemělo by k němu docházet „(ve) skutečnosti jen proto, že soudci rozhodující na obou stupních soudní soustavy zastávají odlišné právní názory, přístupy a případně i hodnoty“. S tímto závěrem Ústavního soudu se plně ztotožňuji a považuji za nežádoucí, aby se odvolací soud v takto citlivých otázkách uchýloval k „trestání“ soudu prvního stupně za opačný názor. Sám Ústavní soud v předmětném náleží varoval před nebezpečím zneužití práv k vyloučení určitých názorů.¹¹⁸ K závěrům Ústavního soudu bych ještě doplnila složku narušení důvěry účastníků ve spravedlivost rozhodování a rovněž v nestrannost a nezávislost soudu, kterou může využití příkázání věci jinému soudci z důvodu jiného názoru na projednávanou problematiku způsobit.

Výjimečnost aplikace příkázání věci jinému soudci nicméně nijak nesnižuje význam existence ustanovení, které ho umožňuje. Přestože je nezbytné, aby v maximální možné míře ve věci rozhodoval soudce nebo senát určený rozvrhem práce, jsou případy, kdy by zachováním takového postupu mohlo dojít ke konfliktu s jinými aspekty práva na spravedlivý proces. V případě nerespektování právního názoru odvolacího soudu připadá v úvahu zejména právo účastníka na projednání věci bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě a dále porušení

---

¹¹⁷ „Ve skutečnosti se proto Ústavnímu soudu jeví, že skutečným problémem dané věci zřejmě není nerespektování rozhodnutí instančně nadřazeného soudu ve smyslu nedodržení jeho dostatečně konkrétně vysloveného právního názoru anebo neodstranění vytknuté závažné vady řízení, které by dokonce dosahovaly intenzity umožňující tak výjimečné opatření, jako je příkázání věci jinému samosoudci, nýbrž názorový a možná až hodnotový nesoulad mezi oběma soudy. Z obsahu rozhodnutí obou soudů je totiž zřejmý jejich značně odlišný postoj ‚toliko‘ k interpretaci řešené problematiky.“

¹¹⁸ „Právo totiž není a ani nemá být hodnotově neutrálním normativním systémem a bylo by velkou chybou, pokud by se soudy snažily z právního diskurzu mocensky vytlačit některé názory, které jsou zcela legitimní.“

principu předvídatelnosti soudních rozhodnutí. V neposlední řadě je potřeba zmínit i hospodárnost řízení, a to i z pohledu účastníka, který bude často zastoupen, což pro něj bude představovat nemalé náklady. Pokud jsou důvodem pro přikázání věci jinému soudci závažné vady v řízení, může se jednat o způsob ochrany účastníka před zásahem do široké škály jeho procesních práv. Uvedené ustanovení o. s. ř. tedy představuje korektiv k absolutnímu pojetí požadavku, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. I zákonný soudce je jen člověk a může se dopustit nepříjemných excesů. Je proto žádoucí, aby odvolací soud měl možnost takovou skutečnost v extrémních případech korigovat.

K požadavku na zákonného soudce ve vztahu k civilnímu procesu považuji za nutné se rovněž zabývat otázkou odborné specializace soudců. Rozvrhy práce na jednotlivých soudech totiž na jednu stranu respektují specializaci soudců, ale na druhou stranu ve věcech specificky nepojmenovaných v rozvrhu práce napadají civilní věci všem soudcům civilního úseku podle obecného rotačního principu. Soudce, který se specializuje například na věci pracovní, se tak nevyhne rozhodování o široké škále hmotněprávních otázek, na které v procesním právu dopadá pravomoc občanskoprávního soudu. Jako jeden celek je totiž ponechána celá široká škála občanskoprávních sporů. Je otázkou, zda lze s ohledem na složitost jednotlivých dílčích otázek spadajících do civilního soudnictví po jednom soudci požadovat, aby s jejich specifiky byl natolik dobře obeznámen, že bude schopen věc posoudit a rozhodnout za současného zachování požadavku na rozhodnutí v přiměřené lhůtě. Zatímco jiné právní profese se vyznačují vysokou mírou specializace, na civilní soudce je kladen velmi vysoký nárok z pohledu odborného záběru. Tato skutečnost může mít rovněž dopad na výše uvedenou psychickou náročnost soudcovského povolání. V neposlední řadě může nedostatečná specializace soudců mít za následek i negativní vnímání kvality soudnictví ze strany odborné veřejnosti a v případě medializace i veřejnosti laické. Osobně se domnívám, že tuto kritiku si soudci ne vždy zaslouží a ze strany advokátů přichází často kritika nedostatečné odbornosti soudců bez zohlednění vlastní možnosti se úzce specializovat. Což soudcům umožněno není.

Úvaha de lege ferenda

Z výše uvedeného je patrné, že právní úprava principu, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, dosahuje v českém právním prostředí vysokého standardu. Nejen zákonná (resp. ústavní) úprava tohoto aspektu práva na spravedlivý proces, ale i jeho naplňování v rámci jednotlivých rozvrhů práce jsou na velmi vysoké úrovni. Rovněž úprava § 221 odst. 2 o. s. ř. představující opatření k přikázání věci jinému soudci ve výjimečných případech představuje

přiměřený a vhodný nástroj. Je nicméně nutné, aby ho jako výjimečný nástroj vnímaly i jednotlivé soudy a aby nedocházelo k jeho zneužívání, před kterým varoval i Ústavní soud.

Je totiž nezbytné neustále sledovat naplňování jak formální, tak materiální složky tohoto aspektu práva na spravedlivý proces, neboť kvalitní právní úprava není vždy zárukou jejího naplňování. Význam materiální složky určení zákonného soudu a soudce akcentoval ve svém rozhodování i ESLP, když zdůraznil, že za zákonný soud nelze považovat soud, který byl, byť jen z části, obsazen za nestandardních podmínek.¹¹⁹ Ve stejném rozhodnutí shledal ESLP porušení práva na spravedlivý proces i v nepoložení předběžné otázky, která byla pro řízení klíčová. Je proto namístě neustále věnovat pozornost nejen kvalitě právní úpravy garantující uvedená práva účastníků, ale i faktickému naplňování těchto práv.

Z pohledu pracovního vytížení a náročnosti práce soudce je dle mého názoru namístě zvážit větší míru specializace soudců, aby bylo jednotlivým soudcům umožněno se rozsáhleji orientovat v oblasti, kterou rozhodují. Taková změna by měla potenciál zvýšit kvalitu rozhodování, zrychlit řízení i snížit stresovou zátěž soudců. I při větší míře specializace by nicméně bylo nutné zachovat standardy pro požadavek na zákonného soudce a zajistit zastupitelnost v případech dočasné absence soudce nebo vyloučení soudce z rozhodování v důsledku pochybností o jeho nepodjatosti.

3.2. Princip rovnosti stran ve vztahu k nákladům řízení

Význam zásady rovnosti stran a její vztah k problematice nákladů řízení

Princip rovnosti stran (nebo princip rovnosti zbraní, jak ho vnímá ESLP) představuje dle mého názoru vedle požadavků na nezávislost a nestrannost soudce zásadní aspekt práva na spravedlivý proces z pohledu vnímání spravedlivosti soudního procesu ze strany veřejnosti. Celospolečenský pohled na spravedlivost justice bude pochopitelně odlišný od subjektivního vnímání jednotlivých účastníků konkrétního řízení. Méně úspěšný účastník řízení bude mít často pocit, že v jeho případě nebylo spravedlnosti učiněno zadost, bez ohledu na to, zda takový pohled na věc odpovídá skutečnosti. Nicméně pokud bude dlouhodobě a systémově docházet k oslabování možnosti domoci se soudní ochrany pro vybranou skupinu osob (potenciálních účastníků řízení), může se tento subjektivní pocit účastníka o nespravedlnosti soudního procesu přenést do celkového vnímání společnosti. V důsledku pak takový stav může mít za následek až neochotu vybraných skupin obracet se na soudy, což z jejich pohledu bude mít zdrcující dopad

---

¹¹⁹ Rozsudek ESLP č. 4907/18 – Xero Flor w Polsce sp. z. o. o. proti Polsku ze dne 7. 5. 2021.

na vymahatelnost práva. V této části se zaměřím na skupinu potenciálních účastníků řízení, kterými jsou osoby nemajetné, a jejich možnost domoci se svých práv soudní cestou bez ohledu na ekonomické postavení. Jak bylo vysvětleno v kapitole věnující se představení jednotlivých aspektů práva na spravedlivý proces, rovnost zbraní spočívá mimo jiné v zabránění tomu, aby se jedna ze stran nacházela ve značně nevýhodném postavení proti druhé straně sporu. S ohledem na složitost právního řádu a nutnost vyznat se nejen v relevantní hmotněprávní, ale i procesní úpravě pro účely řízení před soudem je v článku 37 odst. 2 LZPS zakotveno právo na právní pomoc pro řízení před soudem, a to od počátku řízení. Jak vymezil ESLP ve své rozhodovací praxi, přestože článek 6 Úmluvy upravuje právo na bezplatné právní zastoupení pouze ve vztahu k trestnímu řízení, ve vybraných případech musí stát zajistit bezplatné zastoupení nemajetnému účastníkovi i v řízení civilním, je-li to nezbytné pro uplatnění jeho práv.¹²⁰ Jako příklad ESLP uvedl řízení, u kterých je zákonem stanoveno povinné zastoupení. V českém právním prostředí by se tak například jednalo o řízení o dovolání nebo o řízení před Ústavním soudem.

Ustanovení zástupce soudem

Bezplatnou právní pomoc ve vztahu k civilnímu soudnímu řízení upravuje zejména § 30 o. s. ř. Předseda senátu ustanoví zástupce na žádost účastníka, u něhož jsou předpoklady, aby byl osvobozen od soudních poplatků, jestliže je to nezbytně třeba k ochraně jeho zájmů. O možnosti podat žádost musí být účastník soudem informován. Osvobození od soudních poplatků upravuje § 138 o. s. ř.¹²¹ Pro účely osvobození od soudních poplatků se posuzují poměry účastníka a otázka, zda se nejedná o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování práva. Zákon přitom neuvádí, jaké poměry účastníka (např. jak vysoký příjem v poměru k životnímu minimu) ospravedlňuje osvobození účastníka od soudních poplatků. Poměry účastníka je přitom potřeba zkoumat nejen ve vztahu k jeho osobě, ale i k jeho rodině.¹²²

¹²⁰ Rozsudek ESLP ze dne 9. 10. 1979 ve věci Airey proti Irsku, č. 6289/73.

¹²¹ „(1) Na návrh může předseda senátu přiznat účastníkovi zčásti osvobození od soudních poplatků, odůvodňují-li to poměry účastníka a nejde-li o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva; přiznat účastníkovi osvobození od soudních poplatků zcela lze pouze výjimečně, jsou-li proto zvlášť závažné důvody, a toto rozhodnutí musí být odůvodněno. Nerozhodne-li předseda senátu jinak, vztahuje se osvobození na celé řízení a má i zpětnou účinnost; poplatky zaplacené před rozhodnutím o osvobození se však nevracejí.
(2) Přiznané osvobození předseda senátu kdykoli za řízení odejme, popřípadě i se zpětnou účinností, jestliže se do pravomocného skončení řízení ukáže, že poměry účastníka osvobození neodůvodňují, popřípadě neodůvodňovaly.
(3) Byl-li účastník osvobozenému od soudních poplatků ustanoven zástupce, vztahuje se osvobození v rozsahu, v jakém bylo přiznáno, i na hotové výdaje zástupce a na odměnu za zastupování.“ (§ 138 o. s. ř.).

¹²² „...nelze souhlasit s žalobkyní v tom, že předmětná věc je pouze její osobní záležitostí a nelze na manželovi požadovat, aby se na této záležitosti podílel, neboť celkové majetkové poměry účastníka nelze upínat pouze ve vztahu k účastníkovi, jenž se domáhá osvobození, nýbrž i k poměrům v jeho rodině, tedy i k příjmům manžela.“ (Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2015, sp. zn. 21 Cdo 3396/2015).

Posouzení naplnění požadavku na poměry účastníka tedy vyžaduje poměrně rozsáhlé zkoumání, přičemž judikatura opakovaně potvrdila, že břemeno tvrzení a břemeno důkazní ohledně skutečností rozhodných pro posouzení splnění požadavků pro osvobození od soudních poplatků nese předmětný účastník řízení.¹²³ Vedle poměrů účastníka soud dále posuzuje, zda se nejedná o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování práva. Nejvyšší soud vymezil, že o „zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva se jedná zejména tehdy, jestliže již z obsahu podání (aniž by bylo třeba provádět dokazování) je nepochybné, že jeho návrhu nemůže být vyhověno“.¹²⁴ O zřejmě bezúspěšné uplatnění práva tak půjde například v případě, kdy žalobce nebude zcela zjevně aktivně věcně legitimován. V takovém případě by nedávalo logicky smysl se zabývat otázkou osvobození od poplatků. Svévolné uplatňování práva pak nastane za situace, kdy jednání účastníka nebude zasluhovat soudní ochranu z důvodu rozporu s dobrými mravy.¹²⁵ To může nastat například v případě, kdy bude účastník opakovaně žádat o ustanovení konkrétního zástupce ve snaze způsobit průtahy v řízení. Pokud tedy účastník splňuje výše uvedené předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, předseda senátu mu na jeho žádost ustanoví zástupce za předpokladu, že je to nezbytně třeba k ochraně jeho zájmů.

Stejně jako v případě posuzování poměrů účastníka i v případě požadavku nezbytné potřeby ustanovení zástupce k ochraně zájmů účastníka se tato otázka posuzuje individuálně s přihlédnutím k řadě okolností. Jak uvádí Nejvyšší soud, „je vhodné přihlídnout např. k dlouhodobé finanční situaci účastníka řízení, jeho profesi, vzdělání, zkušenostem a argumentačním schopnostem, emoční účasti účastníka v řízení (vylučuje-li efektivní obhajobu), významu výsledku sporu pro účastníka řízení (např. finanční nebo sociální dopady) či skutečnosti, že druhá strana sporu je zastoupena advokátem...“¹²⁶ Při posuzování vhodnosti ustanovení zástupce ze strany soudu tak bude nutné posuzovat nejen ekonomickou situaci účastníka, ale i reálnou schopnost účastníka hájit svoje zájmy před soudem sám za využití poučovací povinnosti soudu. Pokud bude mít například účastník právnické vzdělání, lze předpokládat, že pravděpodobnost ustanovení zástupce bude nižší. Soud nicméně musí přihlížet i k dalším okolnostem, kterými jsou například složitost projednávaných právních otázek nebo výše uvedený význam výsledku sporu pro účastníka. Pokud by se tedy například jednalo o účastníka řízení sice s právnickým vzděláním, ale věnujícího se otázkám rodinného práva,

---

¹²³ SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., DOLEŽÍLEK, J. a kol., Občanský soudní řád. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, 1834 s. Převzato z databáze Beck [cit. 2022-12-14].

¹²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 20025, sp. zn. 25 Cdo 218/2005.

¹²⁵ SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., DOLEŽÍLEK, J. a kol., Občanský soudní řád. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, 1834 s. Převzato z databáze Beck [cit. 2022-12-14].

¹²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 1. 2017, sp. zn. 26 Cdo 1670/2016.

příčemž řízení, ve kterém by navrhoval ustanovení zástupce, by se týkalo specializovaných otázek autorského práva, lze si představit, že by ustanovení zástupce (za splnění výše uvedených podmínek) představovalo nezbytný krok k ochraně účastnických zájmů.

Z ustanovení § 30 odst. 2 a 31 odst. 2 o. s. ř. je zřejmé, že osobou ustanovenou jako zástupce účastníka nemusí být advokát, ale může se jednat o jakoukoliv osobu splňující požadavky pro ustanovení tzv. obecným zmocněncem v souladu s § 27 o. s. ř. Vhodnost ustanovení advokáta jako zástupce účastníka posuzuje soud s ohledem na okolnosti případu. Výjimku tvoří případy povinného zastoupení advokátem (např. při podání dovolání). Skutečnost, zda je zástupcem ustanoven advokát, nebo obecný zmocněnec, bude mít významný dopad na odměnu zástupce. V souladu s § 138 odst. 3 o. s. ř. je od hrazení hotových výdajů zástupce a odměny za zastupování osvobozen účastník v rozsahu osvobození od soudních poplatků. Tyto náklady tedy nese stát. Zatímco advokátovi náleží v souladu s § 140 odst. 2 o. s. ř. náhrada nákladů podle advokátního tarifu, obecný zmocněnec má dle § 141 odst. 2 o. s. ř. nárok pouze na úhradu hotových výdajů.

Ústavní soud vyložil ustanovení § 30 o. s. ř. ve světle ústavně zakotveného práva na soudní ochranu tak, „(...) že *splňuje-li účastník řízení zákonem stanovené předpoklady pro ustanovení zástupce a požádá-li o ustanovení konkrétní osoby svým zástupcem, přičemž tuto žádost opře o rozumné a věcně oprávněné důvody, pak soud zpravidla takové žádosti vyhoví*“.¹²⁷ Ústavní soud se v citovaném nálezu zabýval otázkou práva na právní pomoc s ohledem na zajištění přístupu k soudu i ve vztahu k rovnosti účastníků v souladu s ústavním právem a mezinárodními závazky České republiky. Dospěl přitom k závěru, že při ustanovení zástupce je potřeba primárně chránit ústavně zakotvené právo na (bezplatnou) právní pomoc. Ve vztahu k výše uvedené úhradě nákladů zástupce tak například ve světle nálezu Ústavního soudu nelze přistoupit k ustanovení obecného zmocněnce pouze za účelem snížení nákladů státu v podobě odměny za zastupování účastníka advokátem. Z pohledu rovnosti účastníků je významný akcent Ústavního soudu na možnost volby konkrétního zástupce (advokáta). Ústavní soud výslovně uvádí, že nemajetný účastník by neměl být oproti druhé straně sporu omezen v možnosti výběru zástupce – za předpokladu, že takový postup není v rozporu s možnostmi daného zástupce nebo jinými důležitými důvody. S ohledem na význam ústavně zakotveného práva na právní pomoc pro zajištění rovnosti zbraní účastníků, a tedy jednoho z nepostradatelných aspektů práva na spravedlivý proces, se plně ztotožňují se závěry

---

¹²⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 9. 2020 sp. zn. II. ÚS 1866/20.

Ústavního soudu v citovaném nálezu. V neposlední řadě považuji za nutné zmínit skutečnost, že právo na ustanovení zástupce podle § 30 o. s. ř. může vzniknout i účastníkovi, který byl osvobozen od soudních poplatků jen zčásti.¹²⁸ Platí přitom, že ustanovení zástupce není navázáno na předchozí rozhodnutí soudu o osvobození od soudních poplatků, když postačí toliko *předpoklady, aby byl účastník soudem osvobozen od soudních poplatků*. Oba tyto principy považuji za souladné s výše uvedenými závěry Ústavního soudu.

Určení advokáta Českou advokátní komorou

Možnost bezplatné právní pomoci upravuje vedle o. s. ř. také zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o advokacii“) v ustanoveních § 18–18d. Bezplatnou právní pomoc podle zákona o advokacii zajišťuje Česká advokátní komora (dále též „ČAK“) tak, že určí advokáta, který poskytne žadateli právní poradu (§ 18a) nebo právní službu (§ 18c).¹²⁹ V obou případech určí ČAK advokáta v souladu s § 18 odst. 2 zákona o advokacii pouze v případě, že žadatel nespĺňuje podmínky pro ustanovení advokáta soudem (mj. podle § 30 o. s. ř.) a zároveň si nemůže zajistit právní pomoc jinak. Jedná se tedy o subsidiární úpravu k právní úpravě smluvního zastoupení a k určení advokáta soudem. V souladu s § 23 odst. 2 zákona o advokacii hradí odměnu advokáta určeného ze strany ČAK stát. Jedná se tedy o další formu aktivního zajištění ústavně zakotveného práva na právní pomoc.

Právní porada má sloužit žadateli k zorientování se v právní úpravě ve věci, pro kterou právní pomoc vyhledal, a je proto časově omezená. Advokát poskytuje konkrétnímu žadateli právní poradu v délce 30–120 minut za každý kalendářní rok. Vedle obecných požadavků uvedených v § 18 odst. 2 zákona o advokacii lze právní poradu poskytnout pouze žadateli, jehož průměrný měsíční příjem za období 6 kalendářních měsíců předcházejících podání žádosti nepřesahuje trojnásobek životního minima jednotlivce nebo osob s ním společně posuzovaných podle zákona upravujícího životní a existenční minimum.¹³⁰ Dle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů, činí s účinností od 1. 7. 2022

---

¹²⁸ SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., DOLEŽÍLEK, J. a kol., Občanský soudní řád. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, 1834 s. Převzato z databáze Beck [cit. 2022-12-14].

¹²⁹ Úprava § 18b se vztahuje na bezplatnou právní pomoc cizincům umístěným do zařízení pro zajištění cizinců podle zákona upravujícího pobyt cizinců na území České republiky nebo přijímacího střediska podle zákona o azylu.

¹³⁰ „*Jsou-li pro to důvody zvláštního zřetele hodné, lze splnění podmínek kladených na průměrný měsíční příjem prominout.*“ (§ 18a odst. 1 zákona o advokacii).

částka životního minima jednotlivce 4 620 Kč. Poskytnutí je dále podmíněno zaplacením poplatku ve výši 100 Kč, od kterého jsou některé skupiny osob osvobozeny.¹³¹

Pro účely soudního řízení je pak zejména relevantní možnost určení advokáta ze strany ČAK pro účely poskytnutí právní služby podle § 18c. Vedle již zmíněných požadavků § 18 odst. 2 zákona o advokacii musí žadatel o poskytnutí právní služby doložit, že jeho příjmové a majetkové poměry (dle formuláře žádosti za posledních 6 měsíců) tento postup odůvodňují. Žadatel musí dále doložit, že se neúspěšně pokusil zajistit si poskytnutí právní služby prostřednictvím alespoň dvou oslovených advokátů.¹³² Na rozdíl od poskytování právní porady není v případě podmínek pro ustanovení advokáta k poskytnutí právní služby v zákoně jednoznačně stanoveno, jaké příjmové a majetkové poměry žadatele odůvodňují poskytnutí bezplatného právního poradenství. Je zde proto větší prostor zohlednit individuální poměry žadatele. Na druhou stranu poměrně vágní vymezení požadavku odůvodňujících příjmových a majetkových poměrů může vytvářet nástroj pro odmítání poskytnutí právní služby dle § 18c zákona o advokacii. Ze statistik poskytnutých ČAK je přitom patrné, že žádosti o poskytnutí právní služby ČAK častěji zamítá, než jim vyhovuje.¹³³

Činnost neziskových organizací

Ve vztahu k poskytování bezplatné právní pomoci nemajetným osobám nelze alespoň okrajově nezmínit činnost neziskových organizací. Na rozdíl od výše uvedených forem poskytování bezplatné právní pomoci se sice nejedná o formu naplňování práva na právní pomoc ze strany státu, pomoc ze strany neziskových organizací je ale v některých oblastech práva nemajetnými osobami velmi hojně využívána. Osobně se domnívám, že preference využívání bezplatné právní pomoci poskytované neziskovými organizacemi je způsobena mimo jiné absencí administrativní zátěže, která je s poskytováním bezplatné právní pomoci ze strany státu významně spjata. Neziskové organizace obvykle poskytují právní poradenství ve vymezených oblastech práva,¹³⁴ přičemž pomoc, kterou poskytují, je zpravidla obdobou právní porady dle § 18a zákona o advokacii. Zastoupení v řízení před soudem pracovníkem neziskové

---

¹³¹ Osvobození se nevztahuje např. na nezletilé osoby starší 15 let.

¹³² § 18c odst. 3 zákona o advokacii.

¹³³ SEDLÁČEK, M., K bezplatné právní pomoci. Soukromé právo č. 7-8/2021, str. 19. Praha: Wolters Kluwer, a. s.

¹³⁴ Organizace Člověk v tísni, o.p.s., tak například radila dlužníkům v rámci akce „Milostivé léto“ s možnostmi oddlužení, zatímco poradna spotřebitelské organizace dTest, o.p.s., poskytuje poradenství v oblasti ochrany spotřebitele.

organizace je méně časté. K takovému zastoupení pak dochází obvykle formou zastoupení obecným zmocněncem dle § 27 o. s. ř.

Zastoupení obecným zmocněncem

V souladu s ustanovením § 27 o. s. ř. se může účastník řízení nechat zastoupit i jakoukoliv fyzickou osobou, která je plně svéprávná. Požadavek plné svéprávnosti je přitom jediným zákonným požadavkem na osobu zmocněnce, nevyžaduje se totiž například žádná zvláštní forma vzdělání. Soud může nicméně zastupování účastníka konkrétním obecným zmocněncem neumožnit, pokud dospěje k závěru, že je takový zástupce nezpůsobilý k řádnému zastupování nebo pokud jako zástupce vystupuje v různých věcech opětovně.¹³⁵ V souladu s judikaturou Ústavního soudu není nepřipustění zastoupení obecným zmocněncem ze zákonných důvodů upřením právní pomoci ve smyslu 37 odst. 2 LZPS, neboť toto právo se vztahuje pouze na kvalifikovanou právní pomoc.¹³⁶ Pokud je soudem znemožněna volba konkrétního obecného zmocněnce, účastníkovi nic nebrání v tom, být v řízení zastoupen jiným (vhodným) zástupcem.

Možnost soudu konkrétního obecného zmocněnce nepřipustit je přitom velmi významná pro ochranu práv a zájmů účastníka. Právní úprava zastoupení obecným zmocněncem totiž nedává takto zastoupenému účastníkovi žádné garance co do kvality a odbornosti poskytovaných služeb. Obecný zmocněnec není odborník, nemusí mít právní ani jiné speciální vzdělání a se zastoupením není spojen žádný odpovědnostní režim.¹³⁷ Vyloučením zástupce, který je zjevně nezpůsobilý k řádnému zastupování, tak soud chrání účastníka.

---

¹³⁵ „Soud rozhodne, že zastoupení podle odstavce 1 nepřipouští, jestliže zástupce zřejmě není způsobilý k řádnému zastupování anebo jestliže jako zástupce vystupuje v různých věcech opětovně.“ (§ 27 odst. 2 o. s. ř.).

¹³⁶ „To je v dané věci významné potud, že stěžovatelovou námitkou porušení čl. 37 odst. 2 Listiny ve vztahu k ustanovení § 27 odst. 2 o.s.ř. a jeho aplikaci v konkrétním případě se Ústavní soud již dříve zabýval (srov. kupříkladu usnesení ve věcech sp. zn. I. ÚS 12/01, I. ÚS 698/04), a dospěl k závěru, že namítaný článek Listiny (podle kterého má každý právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení), na ústavněprávní úrovni nezaručuje právo na jakékoliv zastoupení účastníka řízení, ale zajišťuje právo na volbu kvalifikované, tj. právní pomoci. Nevyužije-li účastník řízení tohoto práva a projevil-li vůli k zastupování tzv. obecným zmocněncem, pak tento vztah již nepožívá ochrany na úrovni ústavněprávních předpisů, a soudy jej ‚správně posuzují‘ (jen) podle § 27 o.s.ř. ‚Jestliže soudy shledaly, že zvolený obecný zmocněnec vystupuje v různých věcech opětovně (přitom pro posouzení ‚opětovnosti‘ je rozhodné objektivní hledisko, nikoliv subjektivní vztah účastníka řízení a zmocněnce), důvodně rozhodly, že zastoupení se nepřipouští, přičemž Ústavnímu soudu nepřislouží přezkoumávat důvody pro takové rozhodnutí‘ (viz usnesení ze dne 4. 8. 2005, sp. zn. I. ÚS 698/04). Účastník má vždy možnost zvolit si zástupcem advokáta nebo zmocněnce (§ 27 o.s.ř.), který před soudem nevystupuje opětovně.“ (Nález Ústavního soudu z 31. 10. 2006, sp. zn. III.ÚS 96/06).

¹³⁷ SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., DOLEŽÍLEK, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, 1834 s. Převzato z databáze Beck [cit. 2022-12-19].

Druhým důvodem pro nepřipuštění zastoupení obecným zmocněncem, který nemusí (ale může) být naplněn kumulativně s výše uvedeným důvodem, je skutečnost, že zvolený obecný zmocněnec vystupuje v různých věcech u téhož soudu nebo u více soudů opakovaně. Cílem tohoto zákazu je vedle uvedené ochrany zastoupeného účastníka rovněž zamezení tzv. pokoutnictví.^{138, 139} Advokátní profese požívá ve vztahu k poskytování právních služeb specifické postavení zejména s ohledem na profesní komorou kontrolovanou kvalitu poskytování právních služeb a speciální odpovědnostní režim advokáta.¹⁴⁰ V souladu s ustanovením § 27 odst. 3 o. s. ř. je soud povinen zaslat opis rozhodnutí o nepřipuštění zastoupení obecným zmocněncem Ministerstvu spravedlnosti, které je v souladu s § 52d odst. 4 zákona o advokacii příslušné projednávat přestupky představující tzv. pokoutnictví.

V případech, kdy je zákonem výslovně stanovena forma zastoupení, není možné si obecného zmocněnce zvolit vůbec. Tak je tomu například v případě dovolacího řízení, kdy účastníka může zastupovat pouze advokát nebo notář.¹⁴¹ Z ustanovení obecným zmocněncem pak jsou vyňaty některé konkrétní osoby. Jedná se například o soudce, státního zástupce nebo i advokátního koncipienta. Zatímco u soudce a státního zástupce je toto omezení pochopitelné s ohledem na ochranu důvěry v nezávislost, nestrannost a odbornost jimi vykonávané profese, u advokátních koncipientů je nutnost takového omezení přinejmenším sporná.¹⁴²

S tím, že zastoupení obecným zmocněncem nepředstavuje profesionální zastoupení odborníkem, souvisí i výše uvedená absence odměny.¹⁴³ Obecnému zmocněnci tak v případě úspěchu účastníka v řízení náleží pouze náhrada hotových výdajů a ušlého výdělku.¹⁴⁴ Takové pravidlo považuji za zcela vhodné s ohledem na neodbornost obecného zmocněnce, absenci speciální odpovědnosti a povinnosti být pojištěn na náhradu případné škody způsobené zastoupenému účastníkovi. Úprava zastoupení obecným zmocněncem totiž směřuje spíše na

---

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Pokoutnictvím nebo též vinklářstvím se rozumí přestupek podle § 52d zákona o advokacii.

¹⁴⁰ Viz ustanovení § 24 a § 24a zákona o advokacii.

¹⁴¹ „Není-li dále stanoveno jinak, musí být dovolatel zastoupen advokátem nebo notářem. Notář může dovolatele zastupovat jen v rozsahu svého oprávnění stanoveného zvláštními právními předpisy.“ (§ 241 odst. 2 o. s. ř.).

¹⁴² KODETOVÁ, K., *Zastoupení v občanském soudním řízení*. Praha, 2022. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva. Vedoucí práce Frintová, Dita. [cit. 2022-12-20] Dostupná v digitálním repozitáři Univerzity Karlovy.

¹⁴³ „Odměna za zastupování patří k nákladům řízení, jen je-li zástupcem advokát nebo notář v rozsahu svého oprávnění stanoveného zvláštními právními předpisy anebo patentový zástupce v rozsahu oprávnění stanoveného zvláštními právními předpisy.“ (§ 137 odst. 2 o.s.ř.).

¹⁴⁴ Ustanovení § 137 odst. 1 o. s. ř.

zastoupení například osobou blízkou než na poskytování plnohodnotné a odborné právní pomoci.

Problémy v naplňování zásady rovnosti stran ve vztahu k nákladům řízení

Jak vyplývá z výše uvedeného, právo na právní pomoc zakotvené v LZPS představuje nástroj k naplňování práva na přístup k soudu a principu rovnosti. Ve vztahu k nemajetným osobám je pak nezbytné zajistit, aby (je-li to nezbytné k ochraně jejich práv) měly přístup k právní pomoci bezplatně. V případě, že není takový přístup k bezplatné právní pomoci nemajetným osobám (účastníkům řízení) zajištěn ze strany státu, jedná se o porušení práva na spravedlivý proces. Výše jsem nastínila zákonnou úpravu ustavování zástupce nemajetného účastníka pro účely občanského soudního řízení. Již z textu o. s. ř. a zákona o advokacii je patrné, že potenciální žadatel o ustanovení zástupce naráží minimálně na dvě významné překážky spojené s procesem zajištění bezplatného právního zastoupení. První překážku spatřuji ve značné administrativní zátěži spojené s podáním žádosti o ustanovení zástupce. Žadatel je povinen obstarat řadu dokumentů spojených nejen se svými příjmovými a majetkovými poměry, ale i s příjmovými a majetkovými poměry osob žijících s ním ve společné domácnosti. S ohledem na to, že o ustanovení zástupce mají žádat osoby práva neznalé, které se zároveň nacházejí v neuspokojivé finanční situaci, může být pro ně časová a administrativní náročnost podání žádosti natolik odrazující, že raději rezignují na uplatňování svých práv před soudem. Druhá překážka spočívá ve vymezení kritérií pro ustanovení zástupce neurčitými pojmy, které ponechávají významný prostor pro uvážení soudu i České advokátní komory. Žadatel tak dopředu neví, zda jeho příjmové a majetkové poměry jsou dostatečně „nevyhovující“, aby ospravedlňovaly ustanovení zástupce. Rozdílný je i přístup soudů k otázce nezbytné potřeby ustanovení zástupce k ochraně zájmů účastníka, která je podmínkou stanovenou v § 30 o. s. ř. Problematická je i absence lhůt pro vydání rozhodnutí o (ne)ustanovení zástupce, když do jeho ustanovení nastávají situace, kdy je nemajetný účastník nucen zajistit si smluvní zastoupení k ochraně svých práv, přičemž neví, jak bude o jeho žádosti rozhodnuto. Znepokojení nad tímto stavem vyjádřil Ústavní soud ve vztahu k obhajobě v trestním řízení.¹⁴⁵ Ve vztahu k nejistotě účastníka, zda bude k ochraně svých práv nucen vynaložit nemalé finanční prostředky, kterými nedisponuje, lze závěry Ústavního soudu přiměřeně aplikovat i na řízení civilní.

---

¹⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 9. 2016, sp. zn. I. ÚS 848/16.

Zkoumání poměrů účastníka (žadatele)

Z uvedených úskalí spojených s úpravou ustanovení zástupce účastníkovi v civilním řízení považuji ze nejproblematictější nejednoznačnost naplnění podmínek pro její uplatnění. Právní úprava obsažená v o. s. ř. i v zákoně o advokacii umožňuje předsedovi senátu a ČAK zhodnotit individuální poměry žadatele a jeho reálnou potřebu ustanovení zástupce pro ochranu jeho zájmů. Reálná praxe nicméně ukazuje, že ne vždy je zákonná úprava pro ustanovení zástupce nemajetnému účastníkovi aplikována se zohledněním požadavku na naplňování všech aspektů práva na spravedlivý proces. Níže nejprve uvádím příklady posouzení poměrů účastníka, poté se věnuji otázce nezbytné nutnosti ustanovení zástupce k ochraně zájmů účastníka.

V souladu s § 30 o. s. ř. ustanoví předseda senátu účastníkovi zástupce, pokud jsou u něho předpoklady pro osvobození od soudních poplatků. Dle § 138 o. s. ř. jsou jedním z předpokladů pro osvobození od soudních poplatků poměry účastníka, které osvobození odůvodňují. Své poměry odůvodňující osvobození od soudních poplatků je povinen doložit účastník. Tato povinnost účastníka je ze strany obecných soudů vykládána velmi striktně. Příkladem může být usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 4. 2020, sp. zn. 2 VSPH 396/2020-B-495, kterým Vrchní soud potvrdil předchozí závěr Krajského soudu v Praze: „Pokud žadatel zašle *Prohlášení evidentně neúplné, soud jej zásadně nevyzývá k dodatečnému osvětlení jeho poměrů, nýbrž bez dalšího návrh zamítne.*“ V uvedeném případě se přitom jednalo o žadatelku v insolvenční, která požadovala ustanovení zástupce, přičemž v prohlášení o majetkových poměrech uvedla, že ani ona, ani její manžel nemají žádné příjmy. Oba soudy posoudily prohlášení žadatelky jako nevěrohodné a její reálné poměry dále nezkoumaly. Takový přístup u nezastoupeného práva neznalého účastníka je v rozporu s judikaturou Ústavního soudu, který vyjádřil nutnost vyzvat takového účastníka k doplnění neúplného podání.¹⁴⁶ U předmětného případu si lze například představit situaci, že žadatelka sice nedisponovala žádnými příjmy ze závislé práce nebo samostatné výdělečné činnosti, ale v tíživé životní situaci (insolvenční) jí pomáhali členové rodiny peněžitými dary. Účastnice pak nemusela vědět, že tuto skutečnost je povinna uvést do prohlášení o majetkových poměrech. Soudy se ale místo dotázání žadatelky spokojily se závěrem, že žadatelka nemůže žít bez příjmů, a pokud tedy žádné neuvedla, prohlášení je neúplné a žádost o ustanovení zástupce zamítly.

---

¹⁴⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 1024/15.

Přestože břemeno tvrzení a břemeno důkazní při rozhodování o osvobození od soudních poplatků (resp. ustanovení zástupce) nese předmětný účastník, nelze ze strany soudu zcela rezignovat na zjištění objektivních skutečností. Soudy tak nemohou při rozhodování vycházet pouze z domněnek či neaktuálních informací. Ústavní soud k tomu uvedl, „že pro rozhodování o osvobození od soudního poplatku jsou rozhodné majetkové poměry v době, kdy má soudní poplatek být uhrazen“.¹⁴⁷ V předmětném řízení byla obecnými soudy zamítnuta žádost účastníka o osvobození od soudního poplatku a ustanovení advokáta pro řízení z důvodu, že účastník údajně zkreslil svoji finanční situaci, když neuvedl, že mu jeho bývalý zaměstnavatel v roce 2014 – tedy dva roky před vydáním rozhodnutí v prvním stupni – vyplatil částku v celkové výši 1 208 723 Kč. Tuto skutečnost přitom soud prvního stupně vyvozoval pouze z prohlášení bývalého zaměstnavatele účastníka. Účastník přitom přijetí zmíněné částky popíral. Argumentaci soudu prvního stupně pak bez dalšího přijal odvolací i dovolací soud, které rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdily. Nejvyšší soud nadto o věci rozhodl, aniž by byl funkčně příslušný (podle § 3 odst. 2 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, rozhoduje ve věcech poplatků za dovolání soud, který rozhodoval ve věci v prvním stupni), čímž porušil účastníkovu právo na zákonného soudce a dále uložil účastníkovi povinnost zaplatit soudní poplatek za dovolání v řízení o dovolání ve věci poplatku. Nezaplacení poplatku ze strany účastníka pak bylo důvodem pro zastavení řízení ze strany Nejvyššího soudu. Vedle zjevného procesního pochybení dovolacího soudu a nesprávného posouzení majetkových poměrů účastníka v době, kdy měl být soudní poplatek uhrazen, považují za problematickou rovněž skutečnost, že soudy bez dalšího přijaly tvrzení bývalého zaměstnavatele účastníka o vyplacení finanční částky, přestože účastník toto tvrzení popíral.

Nezbytná potřeba zastoupení k ochraně zájmů účastníka

Vedle splnění požadavku poměrů se ve vztahu k žádosti o ustanovení zástupce podle § 30 o. s. ř. zkoumá jeho nezbytná potřeba k ochraně zájmů účastníka. Z rozhodovací praxe je zjevné, že ani tuto otázku soudy ne vždy vyhodnocují v souladu s významem práva na bezplatnou právní pomoc pro rovné postavení účastníků, a tedy na naplnění požadavků pro spravedlivý proces. Obecné soudy například nepovažovaly za nutné ustanovit zástupce účastnici, která zcela zjevně neovládala právní jazyk, když současně v rozporu s judikaturou Ústavního soudu uplatnily právní fikci dle § 114b odst. 5 o. s. ř. v její neprospěch.¹⁴⁸ V předmětné věci podala účastnice odpor proti elektronickému platebnímu rozkazu a zároveň

¹⁴⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2017, sp. zn. III. ÚS 2603/17.

¹⁴⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 1024/15.

uvedla skutečnosti, ze kterých bylo patrné, že nesouhlasí s existencí závazku a jakožto invalidní důchodkyně nedisponuje dostatečnými příjmy pro splnění závazku. V navazujícím podání vyjádřila účastnice očekávání nařízení ústního jednání. Soud prvního stupně podání účastnice vyložil tak, že se ve věci samé nevyjádřila a na základě fikce uznání závazku vydal rozsudek pro uznání podle § 153a o. s. ř. Odvolací soud rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil a v odůvodnění uvedl, že vyjádření účastnice není možné považovat za kvalifikované vyjádření ve smyslu § 114b o. s. ř. „*K námitce poučovací povinnosti dle § 30 občanského soudního řádu pak krajský soud uvedl, že stěžovatelka sice splňovala předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, avšak ustanovení zástupce nebylo třeba k ochraně jejích zájmů. V posuzované věci totiž nejde o záležitost složitou a ostatně stěžovatelka evidentně byla schopná se vyjádřit na výzvu soudu a její vyjádření byla svým obsahem jednoznačná, určitá, týkala se věci a obsahovala obvyklou námitku ručitelů o tom, že dluhy si mají plnit dlužníci. Z podání stěžovatelky tak okresní soud nemohl usuzovat na to, že by v dané fázi řízení objektivně vznikla potřeba jejího zastoupení k ochraně jejích zájmů.*“¹⁴⁹ Je zarážející, že odvolací soud ve stejném odůvodnění na jedné straně argumentuje nesplněním značně formálního požadavku kvalifikovaného vyjádření, jehož identifikace může pro osobu neznalou práva představovat významnou překážku, a na straně druhé dospívá k závěru, že účastnice je schopna se v řízení sama zastupovat. Ústavní soud postup obecných soudů vyhodnotil jako „*porušení práva žalovaného být slyšen a vyjádřit se k věci dle čl. 38 odst. 2 Listiny, jakož i k porušení jeho práva na spravedlivý proces obecně, ba dokonce k odepření spravedlnosti (porušení práva na přístup k soudu) dle čl. 36 odst. 1 Listiny*“. K otázce ustanovení zástupce Ústavní soud dospěl k závěru, že nebyla dodržena ani poučovací povinnost podle § 30 o. s. ř., když bylo z okolností případu jasné, že se jednalo o nemajetnou účastnici. Příklad uplatnění fikce v případě, že se nezastoupený účastník nedostatečně odborně (resp. kvalifikovaně) vyjádří, představuje podle mého názoru příklad nepřijatelně formalistického přístupu soudů k právům účastníků, kteří jsou neznalí práva, a zároveň dochází i k nesplnění poučovací povinnosti soudu dle § 118a o. s. ř.¹⁵⁰ Není možné sankcionovat takové osoby za to, že nemají právní vzdělání a zároveň si nemohou dovolit smluvní zastoupení. Takový postup by měl za následek nerovné postavení účastníků, kdy jeden z nich je významně oslaben právě a jen v důsledku své nemajetnosti.

Podmínky pro určení advokáta Českou advokátní komorou

---

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Ústavní soud potvrdil v citovaném nálezu, že poučovací povinnost soudu nelze vyloučit ani při přípravě jednání postupem podle § 114b.

Obdobně jako v případě rozhodování o ustanovení zástupce soudem i v případě rozhodování o určení advokáta k poskytnutí právní služby podle § 18c zákona o advokacii je posuzování toho, zda příjmové a majetkové poměry žadatele odůvodňují určení advokáta, otázkou posouzení České advokátní komory.¹⁵¹ Totéž platí o posuzování toho, zda se nejedná o zneužití práva nebo nejde-li o zjevně bezdůvodné uplatňování nebo bránění práva. I v případě rozhodování o určení advokáta ze strany ČAK nejsou zákonem stanoveny lhůty vydání rozhodnutí. Ustanovení § 18c odst. 5 pouze uvádí, že ČAK určí advokáta žadateli, který osvědčil splnění zákonných podmínek, *bez zbytečného odkladu*. Domnívám se nicméně, že hlavní překážkou podání žádosti o poskytnutí právní služby je nízké povědomí potenciálních žadatelů o této možnosti. Jak jsem ukázala na výše citované judikatuře Ústavního soudu, obecné soudy dostatečně neplní ani poučovací povinnost podle § 30 o. s. ř., natož aby informovaly účastníky o možnosti nechat se zastoupit advokátem podle § 18c zákona o advokacii. Nadto požadavek předchozího neúspěchu s žádostí o ustanovení zástupce soudem stanovený v § 18 odst. 2 je sice zcela logický z právního pohledu s ohledem na subsidiární povahu určení advokáta k poskytnutí právní služby ke smluvnímu zastoupení a zastoupení na základě ustanovení zástupce soudem, po faktické stránce se ale v případě osoby žádající o určení advokáta podle zákona o advokacii jedná o osobu, která již byla neúspěšná se svou žádostí u soudu. Lze mít tedy za to, že taková osoba, která je nemajetná a neznalá práva, považuje rozhodnutí soudu o nesplnění požadavků pro přiznání bezplatné právní pomoci za konečné a ani ji nenapadne obrátit se na ČAK.

Narušení rovnosti stran

Závěrem této podkapitoly považuji za nutné vyzdvihnout, že výše uvedená pochybení ze strany obecných soudů v aplikaci ústavně zakotveného práva na právní pomoc byla ve vztahu k nemajetným účastníkům napravena až u Ústavního soudu s ohledem na porušení práva na právní pomoc, na přístup k soudu a zajištění rovnosti zbraní. Je tedy zřejmé, že do vydání rozhodnutí Ústavního soudu byli tito účastníci nuceni si navzdory svým majetkovým poměrům právní zastoupení platit nebo byli zastoupeni advokáty, kteří poskytovali své služby pro bono. Není přitom přípustné přenášet náklady spojené s povinností státu zajistit naplňování ústavně zakotvených práv účastníků na účastníky řízení před soudem nebo na jejich zástupce. Alternativně by účastník, kterému nebyl v rozporu se zákonem ustanoven zástupce, musel

---

¹⁵¹ Proti rozhodnutí České advokátní komory se nelze odvolat (§ 55a odst. 3 zákona o advokacii), ale je možné podat proti němu žalobu podle zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů (§ 55a odst. 2 zákona o advokacii).

v řízení hájit svá práva sám, což by ho v rozporu s judikaturou ESLP stavělo do značně nevýhodného postavení proti druhé straně sporu, pokud by byla zastoupena advokátem. Do takto nevýhodného postavení by se proto dostal pouze z důvodu nemajetnosti, a tedy nemožnosti platit advokátovi smluvní odměnu za zastupování.

Úvaha de lege ferenda

Z uvedených nedostatků spojených s poskytováním bezplatné právní pomoci považují za nejzásadnější: a) otázku nedostatečné informovanosti nemajetných osob o možnostech požadovat ustanovení zástupce, a to včetně uvedeného nedostatečného naplňování poučovací povinnosti soudu, b) přílišnou vágnost nastavení podmínek pro přiznání bezplatné právní pomoci v právních předpisech a c) značnou administrativní zátěž spojenou s podáním žádosti a přenášením nákladů spojených s právním zastoupením na účastníka do doby vydání konečného rozhodnutí ve věci osvobození od soudních poplatků (resp. ustanovení zástupce).

Ad a)

Aby bylo dosaženo rovnosti mezi účastníky v řízení před soudem, je nezbytné, aby osoby, které splňují podmínky ustanovení zástupce podle § 30 o. s. ř., byly o této skutečnosti poučeny. Povinnost předsedy senátu je výslovně upravena i v samotném ustanovení § 30 o. s. ř. Z uvedených příkladů rozhodovací praxe je nicméně patrné, že tuto povinnost soudy ne vždy plní, a to ani v případě například účastnice v invalidním důchodu. Nesplněním poučovací povinnosti tak soudy nejen narušují rovnost účastníků, když oslabují postavení méně informované (nezastoupené) strany, ale neinformování účastníka o možnosti ustanovení zástupce lze vnímat i jako předjímání rozhodnutí o tom, zda účastník podmínky pro ustanovení zástupce splňuje. O možnosti podat žádost podle § 30 odst. 1 o. s. ř. by tak soudy měly poučovat ideálně všechny nezastoupené účastníky a až po případném podání žádosti doplněné o podklady zhodnotit, zda předmětný účastník naplňuje předpoklady pro ustanovení zástupce. Stávající znění § 30 odst. 1 o. s. ř. takový postup dle mého názoru umožňuje. Za správné nicméně i nadále považují vedle poměrů účastníka zkoumat i reálnou potřebu zastoupení k ochraně jeho práv. Neúčelné přiznávání zástupce by představovalo opačný extrém k nedostatečnému přístupu k bezplatné právní pomoci a představovalo by nehospodárné nakládání s veřejnými prostředky. Zlepšit by se měla i informovanost o možnosti žádat určení advokáta k poskytnutí právní služby podle § 18c zákona o advokacii. Domnívám se, že do zlepšení povědomí o této formě bezplatné právní pomoci by se měla zapojit jak Česká advokátní komora, tak soudy, které účastníkovi neustanovily zástupce. Informace na internetových stránkách ČAK by bylo vhodné zjednodušit

tak, aby byly srozumitelnější pro laickou veřejnost. Co se týče poučování ze strany soudu, pozitivní příklady z praxe již existují.¹⁵²

Ad b)

Současná právní úprava váže ustanovení zástupce na splnění několika podmínek, jejichž výklad je ponechán v rukou soudů. Míra naplnění jednotlivých požadavků se tak může významně lišit u jednotlivých soudů nebo dokonce soudců u jednoho soudu. Takový přístup může mít velmi negativní dopad na faktické naplňování spravedlnosti i na vnímání spravedlivosti procesu ve společnosti. V této oblasti by proto bylo žádoucí působit na soudce prostřednictvím školení, kde by byla akcentována vazba poskytování právní pomoci nemajetným účastníkům na rovné postavení účastníků řízení a na naplňování požadavků pro spravedlivý proces obecně. Součástí školení by měly být rovněž praktické příklady, kdy je namístě zástupce ustanovit a kdy to není k ochraně práv účastníka nezbytné. Neopomenutelná je rovněž otázka významu sporu pro účastníka – tedy to, jaké může mít výsledek řízení dopady na život účastníka.

Co se týče posuzování poměrů účastníka, považuji za potřebné přehodnotit současné nastavení vazby ustanovení zástupce na předpoklady pro osvobození od soudních poplatků. Jak vyplývá z judikatury i komentářové literatury, institut osvobození od soudních poplatků má být využíván výjimečně, a soudy je proto obecně vykládán poměrně restriktivně. Tento postup je logický ve vztahu k soudním poplatkům, které jsou v České republice poměrně nízké. Nelze nicméně stanovit stejný standard pro ustanovení zástupce, když náklady na právní zastoupení budou zpravidla až násobně vyšší. Z logiky věci totiž vyplývá, že pro většinu osob bude odměna zástupce představovat nejvyšší náklad spojený s účastenstvím v soudním řízení. Bylo by proto namístě v odůvodněných případech – tam, kde je to nezbytně nutné pro ochranu práv účastníka – umožnit bezplatné nebo částečně bezplatné zastoupení i tomu účastníkovi, který je sice

---

¹⁵² „Pro úplnost považoval odvolací soud za vhodné dodat, že za dané procesní situace má dlužnice otevřenu možnost žádat o přidělení advokáta Českou advokátní komorou (dále jen Komora). Podle § 18 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ten, kdo nesplňuje podmínky pro ustanovení advokáta soudem podle § 30 odst. 2 o. s. ř. (komu byla taková žádost soudem pravomocně zamítnuta) a ani si nemůže zajistit poskytnutí právních služeb jinak, má právo, aby mu Komora na základě jeho včasné žádosti (pokud v takové věci není zastoupen jiným advokátem nebo osobou dle § 2 odst. 2 písm. a) určila advokáta buď k poskytnutí právní porady podle § 18a, jestliže žadatel stvrdí prohlášením, že jeho příjmové poměry odpovídají podmínkám dle odst. 1, anebo k poskytnutí právní služby podle § 18c, jestliže to odůvodňují příjmové a majetkové poměry žadatele, které za posledních 6 kalendářních měsíců uvedl a doložil způsobem stanoveným příslušnou vyhláškou Ministerstva spravedlnosti(...) Byl-li advokát určen Komorou podle § 18a nebo 18b, hradí jeho odměnu stát (...)“ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 4. 2020, sp. zn. 2 VSPH 396/2020-B-495.

nemajetný, ale není natolik nemajetný, aby splňoval podmínky pro osvobození od soudních poplatků.

Ad c)

Naplnění všech podmínek pro ustanovení zástupce je spojeno s významnou administrativní zátěží, které stát vystavuje nemajetnou a práva neznalou osobu. Řadou informací, jež jsou po účastníkovi požadovány v rámci žádosti o ustanovení zástupce, přitom stát již disponuje. To se týká zejména údajů o příjmech, vyživovaných osobách, pobírání dávek, invaliditě aj. Kvalitní propojení databází a efektivní digitalizace komunikace státu s občany a mezi úřady navzájem by proto dle mého názoru představovala alespoň částečné odstranění této zátěže. Potřebné údaje by soud mohl sám vidět z databází, což by významně urychlilo celý proces a situaci pro účastníka usnadnilo.

Účastník nicméně není stížen pouze administrativní zátěží, ale v případě nesprávného posouzení naplnění požadavků pro ustanovení zástupce jsou na něj i přeneseny náklady zastoupení. Jak je patrné z rozhodnutí Ústavního soudu, ne vždy obecné soudy otázku splnění podmínek pro ustanovení zástupce vyhodnotí správně. V takovém případě až do vydání konečného rozhodnutí nese náklady zastoupení účastník nebo jeho zástupce. Nutno přitom připomenout, že v řízení před Nejvyšším a Ústavním soudem musí být účastník povinně zastoupen advokátem. Pokud se tedy účastník dočká rozhodnutí v souladu se zákonem až u jednoho z těchto soudů, je nucen si sjednat smluvní zastoupení advokátem, bez ohledu na to, zda si ho může dovolit. Takový postup pak ve vztahu k nemajetným osobám může dosahovat až intenzity odpírání spravedlnosti. Uvedený problém by bylo vhodné v pochybnostech řešit ustanovením zástupce dle § 30 o. s. ř. a až následně případně vymáhat náklady zastoupení na účastníkovi, vyjde-li najevo, že podmínky poskytnutí bezplatné právní pomoci nebyly splněny. Nelze totiž nadřadit šetrné nakládání s veřejnými prostředky nad ochranu základních práv účastníků.

3.3. Právo na projednání věci bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě

Význam práva na projednání věci bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě a nástroje pro jeho naplňování

Všechny aspekty práva na spravedlivý proces kladou různorodé požadavky na právní úpravu, fungování justice i jednotlivé soudy. Naplnění všech požadavků na spravedlivý proces by však nebylo kompletní, pokud by k vydání rozhodnutí ve věci nedošlo v době, kdy je

rozhodovaná otázka pro účastníky stále relevantní. K zajištění efektivní vymahatelnosti práva je totiž nezbytné prostředky procesního práva včas poskytnout ochranu subjektivních hmotných práv účastníků. Jak bylo uvedeno v kapitole představující jednotlivé aspekty práva na spravedlivý proces, přiměřenost délky řízení je nutné posuzovat vždy individuálně se zohledněním objektivních faktorů na straně soudu i subjektivních dopadů do sféry účastníka.¹⁵³ Nejvýznamněji je pak potřeba neprodlužovat průběh řízení v případech, kdy může být nečinností soudu účastníkovi způsobena nenapravitelná újma. Zde si dovolím akcentovat řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, kdy například v případě faktického zamezování styku dítěte s jedním z rodičů může dojít k nenapravitelnému poškození vztahu mezi dítětem a tímto rodičem. Jak tak zcela logické, že vydání rozhodnutí bez zbytečných průtahů (resp. v přiměřené lhůtě) představuje jeden z aspektů práva na spravedlivý proces (právní teorií se řadí pod princip hospodárnosti) na úrovni Úmluvy i ústavního práva.

Zákonodárce reflektuje význam požadavku na rychlost řízení i na podústavní úrovni, a to třemi způsoby. Jednak jsou v procesních předpisech upraveny nástroje, které mají obecně zrychlit průběh řízení, a jednak jsou upraveny postupy, kterých může účastník využít v momentě, kdy se domnívá, že k průtahům v řízení již dochází, a požadovat jejich odstranění. Pokud navzdory preventivním opatřením nebo v důsledku jejich neúspěšnosti či neuplatnění průtahy odstraněny nejsou a účastníkovi je v důsledku délky řízení způsobena újma, existují dále nástroje k poskytnutí alespoň přiměřeného zadostiučinění či náhrady škody.

---

¹⁵³ „Přiměřenost doby řízení musí být podle Evropského soudu zkoumána ve světle konkrétních okolností případu, s přihlédnutím ke kritériím zakotveným v judikatuře Evropského soudu, obzvláště ke složitosti věci, chování stěžovatele a chování příslušných orgánů, přičemž je třeba vzít v úvahu i to, co je pro stěžovatele v sázce (srov. např. rozsudek ze dne 27. 5. 2000 č. 30979/96 Frydlender proti Francii, odst. 43). Tam, kde bere Evropský soud v úvahu i to, co je pro stěžovatele v sázce, posuzuje přiměřenost délky řízení přísněji. Obecně vzato, jedná se o případy, kdy si věc obzvláště žádá rychlé a bezodkladné vyřízení, protože průtahy mají na stěžovatele zvlášť tíživý dopad; tak je tomu např. při rozhodování o osobním statusu stěžovatele, v pracovněprávních sporech či v případech týkajících se péče o dítě (srov. např. rozsudek č. 63267 Voleský proti České republice); jindy Evropský soud zohlednil věk nebo zdravotní stav stěžovatele (srov. rozsudek č. 53341/99 Hartman proti České republice). Posuzuje-li Ústavní soud důvodnost tvrzení o porušení základního práva na projednání věci bez zbytečných průtahů, vyjadřujícího stěžejní zásadu spravedlivého procesu, musí ke každé věci přistupovat individuálně a zvažovat, zda s ohledem na okolnosti případu se jedná o průtahy neodůvodněné (srov. náleží II. ÚS 71/99, Sb. n. u., sv. 30, str. 281), tj. zda jsou přičitatelné soudu, a tedy zakládající porušení práva na projednání věci bez zbytečných průtahů. Stěžovatelovo právo podle [čl. 38 odst. 2 Listiny](#) a [čl. 6 odst. 1 Úmluvy](#) totiž není dotčeno, jsou-li průtahy způsobeny výlučně jeho jednáním, případně jde-li o věc, kdy délka řízení odpovídá její složitosti; v takových případech průtahy zpravidla nejsou nedůvodné a potřeba zásahu Ústavního soudu není dána.“ (Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2007, sp. zn. IV. ÚS 391/07).

Nástroje předcházení průtahům v řízení

S ohledem na potřebu předcházení průtahům v řízení upravují procesní předpisy různé nástroje urychlení řízení. Jen výjimečně mají tyto nástroje podobu stanovení lhůty k vydání rozhodnutí. Je tomu tak pouze v případech, kdy hrozí neodvratná újma účastníkům. Jedná se například o povinnost rozhodnout ve lhůtě 6 měsíců v řízení péče soudu o nezletilé¹⁵⁴ nebo v případě řízení o vyslovení přípustnosti převzetí a dalším držení ve zdravotním ústavu.¹⁵⁵ Na rozdíl od úpravy nesporných řízení nemá v případě řízení dle o. s. ř. soud tímto zákonem stanovenou lhůtu pro vydání rozhodnutí. Jedinou odchylku představuje lhůta stanovená pro vydání předběžného opatření.¹⁵⁶ Vydáním předběžného opatření sice nedochází ke zkrácení celkové doby řízení, ale jeho vydáním lze předcházet vzniku nenapravitelné újmy, která by jinak mohla vzniknout v důsledky délky řízení, resp. neupravení poměrů účastníků.

Zatímco stanovení lhůt k vydání rozhodnutí je nástrojem proti průtahům na straně soudu, o. s. ř. obsahuje rovněž ustanovení, která mají za cíl předcházet průtahům způsobovaným účastníky. Je totiž nepřijemnou skutečností, že někteří účastníci volí protahování řízení jako jakousi procesní strategii, kterou mohou významně poškodit vymahatelnost práv druhého účastníka a proti které musí soud disponovat nástroji obrany. Takové nástroje spočívají například v koncentraci řízení podle § 118b o. s. ř. ve spojení s úpravou přípravného jednání dle § 114c o. s. ř., kdy mají účastníci omezenou lhůtu (do skončení přípravného jednání nebo do skončení prvního jednání, pokud příprava jednání nebyla provedena) pro uvedení rozhodných skutečností o věci samé a označení důkazů k jejich prokázání. Účastníci tak nemohou prodlužovat řízení účelovým navrhováním dalších důkazů. Jako nástroj proti neúměrnému protahování vydání pravomocného rozhodnutí ve věci lze vnímat i ustanovení § 202 o. s. ř. omezující okruh rozhodnutí, proti kterým je přípustné odvolání.¹⁵⁷

---

¹⁵⁴ „Ve věcech péče soudu o nezletilé rozhoduje soud s největším urychlením. Nejsou-li dány důvody zvláštního zřetele hodné, vydá soud rozhodnutí ve věci samé zpravidla do 6 měsíců od zahájení řízení; vydá-li soud rozhodnutí po uplynutí této lhůty, uvede v odůvodnění rozhodnutí skutečnosti, pro které nebylo možné tuto lhůtu dodržet.“ (§ 471 odst. 2 s. ř. s.).

¹⁵⁵ „Soud rozhodne bez jednání do 7 dnů od převzetí. K projednání věci svolá jiný soudní rok. Jiný soudní rok se koná zpravidla ve zdravotním ústavu.“ (§ 77 odst. 1 s. ř. s.).

¹⁵⁶ „O návrhu na předběžné opatření rozhodne předseda senátu bezodkladně. Není-li tu nebezpečí z prodlení, může předseda senátu o návrhu na předběžné opatření rozhodnout až do uplynutí 7 dnů poté, co byl podán.“ (§ 75c odst. 2 o. s. ř.).

¹⁵⁷ „(2) Odvolání není přípustné proti rozsudku vydanému v řízení, jehož předmětem bylo v době vydání rozsudku peněžité plnění nepřevyšující 10 000 Kč, k příslušenství pohledávky se přitom nepřihlíží; to neplatí u rozsudku pro uznání a u rozsudku pro zmeškání.

(3) Odvolání jen proti důvodům rozhodnutí není přípustné.“ (§ 202 odst. 2 a 3 o. s. ř.).

Vedle opatření proti úmyslnému prodlužování řízení jsou v o. s. ř. obsažena i opatření proti nečinnosti účastníků. Příkladem takového nástroje proti průtahům v řízení je kvalifikovaná výzva podle § 114b o. s. ř., kterou soud ve vybraných případech¹⁵⁸ může vyzvat žalovaného, aby se ve věci písemně vyjádřil a aby v případě, že nárok uplatněný v žalobě zcela neuzná, ve vyjádření vylíčil rozhodující skutečnosti, na nichž staví svoji obranu, a k vyjádření připojil listinné důkazy, jichž se dovolává, popřípadě označil důkazy k prokázání svých tvrzení. Pokud tak žalovaný ve stanovené lhůtě neučiní, lze vydat rozsudek pro uznání na základě fikce podle § 153a odst. 3 o. s. ř.¹⁵⁹ Neaktivita žalovaného může být stížena ztrátou sporu i v případě rozsudku pro zmeškání podle § 153b o. s. ř.¹⁶⁰

V neposlední řadě lze za nástroj proti průtahům v řízení považovat úpravu doručování. Ustanovení § 45 a násl. ve spojení se zákonem č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, ve znění pozdějších předpisů, upravuje efektivní doručování písemností, které umožňuje ve značné míře zamezit vyhýbání se doručování. Za využití datových schránek je rovněž jednoduché doručení doložit. Za krok správným směrem pak v této souvislosti považují úvahy nad novelou zákona č. 300/2008 Sb. s účinností od 1. 1. 2023 směřující k umožnění zřízení datových schránek širokému okruhu osob, a to i bez jejich součinnosti, resp. souhlasu (jedná se např. o všechny podnikající fyzické osoby).

Nástroje k odstranění průtahů v řízení

V případě, že průtahy v řízení přece jen nastanou, upravuje zákon o soudech a soudcích ve svém § 174a možnost účastníka podat návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu. Má-li účastník za to, že v řízení dochází k průtahům, může se prostřednictvím soudu, u kterého probíhá řízení, obrátit na nadřízený soud s návrhem na určení lhůty k provedení vybraného procesního úkonu. Návrh tedy nesměřuje proti průtahům v řízení obecně, ale účastník je

---

¹⁵⁸ „Vyžaduje-li to povaha věci nebo okolnosti případu, jakož i tehdy, bylo-li o věci rozhodnuto platebním rozkazem, elektronickým platebním rozkazem nebo evropským platebním rozkazem, může předseda senátu místo výzvy podle § 114a odst. 2 písm. a) nebo nebylo-li takové výzvě řádně a včas vyhověno, žalovanému usnesením uložit, aby se ve věci písemně vyjádřil a aby v případě, že nárok uplatněný v žalobě zcela neuzná, ve vyjádření vylíčil rozhodující skutečnosti, na nichž staví svoji obranu, a k vyjádření připojil listinné důkazy, jichž se dovolává, popřípadě označil důkazy k prokázání svých tvrzení; to neplatí ve věcech, v nichž nelze uzavřít a schválit smír (§ 99 odst. 1 a 2), nebo je-li žalovaným ke dni zahájení řízení nebo ke dni vstupu do řízení nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti.“ (114b odst. 1 o. s. ř.).

¹⁵⁹ „Rozsudkem pro uznání rozhodne soud také tehdy, má-li se za to, že žalovaný nárok, který je proti němu žalobou uplatňován, uznal (§ 114b odst. 5 a § 114c odst. 6).“ (§ 153a odst. 3 o. s. ř.).

¹⁶⁰ „Zmešká-li žalovaný, kterému byly řádně doručeny do jeho vlastních rukou (§ 49) žaloba a předvolání k jednání nejméně deset dnů přede dnem, kdy se jednání má konat, a který byl o následcích nedostavení se poučen, bez důvodné a včasné omluvy první jednání, které se ve věci konalo, a navrhne-li to žalobce, který se dostavil k jednání, pokládají se tvrzení žalobce obsažená v žalobě o skutkových okolnostech, týkající se sporu, za nesporná a na tomto základě může soud rozhodnout o žalobě rozsudkem pro zmeškání.“ (§ 153b odst. 1 o. s. ř.).

povinen v návrhu uvést, o jakou věc a jaký procesní úkon se jedná, v čem jsou podle něj spatřovány průtahy v řízení a čeho se domáhá.¹⁶¹ Soud, u kterého řízení probíhá – tedy soud, u kterého má navrhovatel (účastník) za to, že dochází k průtahům řízení – postoupí návrh ve lhůtě 5 pracovních dnů od doručení návrhu příslušnému soudu k rozhodnutí spolu se svým vyjádřením. Příslušným soudem je soud nejbližší vyššího stupně.¹⁶² Alternativně může soud, u kterého řízení probíhá, navrhovateli sám vyhovět a ve lhůtě do 30 kalendářních dnů ode dne doručení návrhu provést všechny procesní úkony, u kterých navrhovatel spatřuje průtahy. V takovém případě se k návrhu dále nepřihlíží, ledaže navrhovatel výslovně ve lhůtě 3 dnů ode dne, kdy se o provedení úkonů dozví, prohlásí, že na návrhu trvá.¹⁶³ Příslušný soud o návrhu rozhodne do 20 pracovních dnů ode dne, kdy mu byla věc předložena nebo kdy byl návrh řádně opraven nebo doplněn.¹⁶⁴ Je-li návrh dle příslušného soudu oprávněný, určí soudu, u kterého probíhá řízení, lhůtu k provedení předmětného úkonu.¹⁶⁵

Pokud se návrhem na určení lhůty k provedení procesního úkonu účastník odstranění průtahů nedomůže a má za to, že postupem soudu je porušováno jeho právo na projednání věci bez zbytečných průtahů dle článku 38 odst. 2 LZPS a v přiměřené lhůtě dle článku 6 odst. 1 Úmluvy, může se s ústavní stížností obrátit na Ústavní soud. Odstranění průtahů v řízení, které jsou přičitatelné státu, se lze domáhat podáním ústavní stížnosti podle § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Průtahy v řízení přičitatelné státu totiž představují jiný zásah veřejné moci,¹⁶⁶ kterým bylo porušeno základní právo stěžovatele. Pokud Ústavní soud dospěje k závěru, že průtahy v řízení jsou přičitatelné státu a že v jejich důsledku dochází k porušení stěžovatelova práva na projednání věci bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě, uloží

---

¹⁶¹ § 174a odst. 2 zákona o soudech a soudcích.

¹⁶² „Soudem příslušným o návrhu rozhodnout je v občanském soudním a trestním řízení soud nejbližší vyššího stupně, směřuje-li návrh proti okresnímu, krajskému nebo vrchnímu soudu, a Nejvyšší správní soud, směřuje-li návrh proti krajskému soudu ve věci správního soudnictví; směřuje-li návrh proti Nejvyššímu soudu nebo Nejvyššímu správnímu soudu, rozhodne o něm jiný senát tohoto soudu, příslušný podle rozvrhu práce (dále jen „příslušný soud“).“ (§ 174a odst. 4 zákona o soudech a soudcích).

¹⁶³ § 174a odst. 3 zákona o soudech a soudcích.

¹⁶⁴ § 174a odst. 6 zákona o soudech a soudcích.

¹⁶⁵ „Dospěje-li příslušný soud k závěru, že návrh na určení lhůty je oprávněný, protože s ohledem na složitost věci, význam předmětu řízení pro navrhovatele, postup účastníků nebo stran řízení a na dosavadní postup soudu dochází v řízení k průtahům, určí lhůtu pro provedení procesního úkonu, u něhož jsou v návrhu namítány průtahy; touto lhůtou je soud, příslušný k provedení procesního úkonu, vázán. Je-li návrh uznán jako oprávněný, hradí náklady řízení o něm stát.“ (§ 174a odst. 8 zákona o soudech a soudcích).

¹⁶⁶ „V judikatuře Ústavního soudu jsou průtahy v řízení podřazeny pod zásah orgánu veřejné moci [srov. ustanovení § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu](...)“ (Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2007, sp. zn. IV. ÚS 391/07).

soudu, aby nepokračoval v průtazích ve věci a neprodleně ve věci jednal. Výše uvedenou ústavní stížnost tak lze k Ústavnímu soudu podat pouze za předpokladu, že k průtahům v řízení stále dochází a stěžovatel se domáhá jejich odstranění – tedy odstranění zásahu orgánu veřejné moci do jeho práv. Pokud bylo řízení, v němž bylo poškozeno účastníkově právo na projednání věci bez zbytečných průtahů, již pravomocně skončeno, může se poškozený účastník domáhat náhrady újmy podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád) (dále jen „zákon o odpovědnosti státu“). Ústavní stížnost v takovém případě není s ohledem na subsidiaritu řízení před Ústavním soudem přípustná.¹⁶⁷ V souladu s judikaturou Ústavního soudu je přípustnost ústavní stížnosti ve věci průtahů v řízení podmíněna předcházejícím využitím postupu podle § 174a zákona o soudech a soudcích.^{168, 169}

Kompenzace újmy vzniklé v důsledku délky řízení

Navzdory všem výše uvedeným nástrojům předcházení průtahům v řízení k těmto průtahům stále v nemalé míře dochází. V případech, kdy jsou tyto průtahy přičitatelné státu a v jejich důsledku je účastníkovi způsobena újma, je namístě pokusit se tuto újmu alespoň částečně kompenzovat. Zatímco nárok na náhradu škody způsobené nesprávným úředním postupem je zakotven na ústavní úrovni,¹⁷⁰ náhrada nemateriální újmy je upravena až na úrovni zákona. Komplexní úpravu náhrady škody a nemateriální újmy obsahuje zákon o odpovědnosti státu. V souladu s ustanovením § 13 zákona o odpovědnosti státu se porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v přiměřené lhůtě považuje za nesprávný úřední postup.¹⁷¹ Stát tedy dle tohoto ustanovení odpovídá za škodu způsobenou průtahy v řízení. Zákon dále upravuje i odpovědnost státu za nemajetkovou újmu způsobenou nesprávným úředním

---

¹⁶⁷ Tamtéž, bod 13.

¹⁶⁸ Tamtéž, bod 11.

¹⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 2. 2012 sp. zn. I. ÚS 2427/11, bod 17.

¹⁷⁰ „Každý má právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem.“ (článek 36 odst. 3 LZPS).

¹⁷¹ „(1) Stát odpovídá za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem. Nesprávným úředním postupem je také porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v zákonem stanovené lhůtě. Nestanoví-li zákon pro provedení úkonu nebo vydání rozhodnutí žádnou lhůtu, považuje se za nesprávný úřední postup rovněž porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v přiměřené^{8a} lhůtě.

(2) Právo na náhradu škody má ten, jemuž byla nesprávným úředním postupem způsobena škoda.“ (§ 13 zákona o odpovědnosti státu).

postupem.¹⁷² Zákon o odpovědnosti státu ve vztahu k nemajetkové újmě způsobené průtahy v řízení upravuje v souladu s výše uvedenou judikaturou ESLP demonstrativní výčet okolností, ke kterým je nutno přihlídnout při stanovení výše přiměřeného zadostiučinění. Mezi tyto řadí: a) celkovou délku řízení, b) složitost řízení, c) jednání poškozeného, kterým přispěl k průtahům v řízení, a zda využil dostupných prostředků způsobilých odstranit průtahy v řízení, d) postup orgánů veřejné moci během řízení, e) význam předmětu řízení pro poškozeného účastníka.¹⁷³ V souladu s § 6 odst. 2 písm. a) zákona o odpovědnosti státu jedná za stát ve věcech náhrady škody¹⁷⁴ za průtahy v soudním řízení Ministerstvo spravedlnosti (agendu vykonává odbor odškodňování). V případě, že je náhrada škody přiznána, škodu musí stát nahradit do 6 měsíců od uplatnění nároku. Ministerstvo spravedlnosti není vázáno žádnou jinou lhůtou k vydání rozhodnutí, ve lhůtě 6 měsíců musí nicméně vydat rozhodnutí a v případě přiznání náhrady škody škodu rovněž ve stejné lhůtě nahradit. Není-li nárok poškozeného plně uspokojen ve lhůtě 6 měsíců od dne jeho uplatnění, může se domáhat náhrady škody u soudu.¹⁷⁵ Žalobu k soudu lze přitom podat až po uplynutí 6měsíční lhůty a bez ohledu na to, kdy Ministerstvo spravedlnosti sdělilo poškozenému své stanovisko.¹⁷⁶ V souladu s § 26 zákona o odpovědnosti státu¹⁷⁷ ve spojení s § 7 odst. 1 o. s. ř.¹⁷⁸ se žaloba podává k civilnímu soudu.

Problémy v naplňování práva na projednání věci bez zbytečných průtahů v přiměřené lhůtě

Průtahy v řízení představují stále přetrvávající problém v soudnictví, který se navzdory snahám zákonodárce nedaří v dostatečné míře odstranit. Soudy, u nichž k průtahům dochází, často argumentují chronickou přetížeností justice, kterou mohou jednotlivé soudy, a zejména jednotliví soudci ovlivnit jen velmi málo. To je samozřejmě pravda, nicméně skutečnost, že je

---

¹⁷² „Bez ohledu na to, zda byla nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem způsobena škoda, poskytuje se podle tohoto zákona též přiměřené zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu.“ (§ 31a odst. 1 zákona o odpovědnosti státu).

¹⁷³ § 31a odst. 3 zákona o odpovědnosti státu.

¹⁷⁴ V souladu s § 31a odst. 1 zákona o odpovědnosti státu se na tomto místě škodou rozumí i nemajetková újma.

¹⁷⁵ „(1) Přizná-li příslušný úřad náhradu škody, je třeba nahradit škodu do šesti měsíců od uplatnění nároku. (2) Domáhat se náhrady škody u soudu může poškozený pouze tehdy, pokud do šesti měsíců ode dne uplatnění nebyl jeho nárok plně uspokojen.“ (§ 15 zákona o odpovědnosti státu).

¹⁷⁶ „V návaznosti na předchozí odstavec je výslovně stanoveno, že možnost uplatnění nároku na náhradu škody u soudu nastává marným uplynutím šestiměsíční lhůty běžící od uplatnění nároku poškozeným u ústředního orgánu, a to i v případě, že ústřední orgán již dříve sdělil poškozenému své negativní stanovisko k uplatněnému nároku.“ (VOKTEK, P., BIČÁK, V. Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 439 s., k § 15. Převzato z databáze Beck [cit. 2022-12-14]).

¹⁷⁷ „Pokud není stanoveno jinak, řídí se právní vztahy upravené v tomto zákoně občanským zákoníkem.“ (§ 26 zákona o odpovědnosti státu).

¹⁷⁸ „V občanském soudním řízení projednávají a rozhodují soudy spory a jiné právní věci, které vyplývají z poměrů soukromého práva, pokud je podle zákona neprojednávají a nerozhodují o nich jiné orgány.“ (§ 7 odst. 1 o. s. ř.).

justice dlouhodobě zahlcena množstvím vyřizovaných věcí, nemůže být důvodem ani omluvou zásahů do tak zásadního práva, jakým je právo na spravedlivý proces. Není v žádném případě přípustné rezignovat na ochranu subjektivních práv účastníka a vymahatelnost práva obecně z důvodu neefektivně nastaveného fungování justice a následné přetíženosti soudů a soudců. Tento závěr jednoznačně vyplývá z rozhodovací praxe Ústavního soudu i ESLP. „*Pro posuzování průtahů v řízení a nepřiměřené délky řízení není rozhodující, zda jsou případné průtahy způsobovány subjektivním faktorem stojícím na straně obecného soudu (tedy například liknavým jednáním rozhodujícího soudce) či objektivním faktorem spočívajícím v množství napadlých věcí, v právní úpravě organizace soudnictví či v nedostatečném administrativním a technickém zázemí obecných soudů. (...) Pro účely posuzování průtahů v řízení je nicméně klíčovým faktorem skutečnost, zda průtahy spočívají toliko na straně státní moci, nebo jsou vyvolávány také jednáním účastníků řízení či přímo stěžovatelem. Tuto premisu ostatně respektuje také judikatura Evropského soudu pro lidská práva, která rozlišuje důvody zapříčiněné postupem státu a postupem účastníků řízení, resp. za základní kritéria při posuzování porušení práva na přiměřenou délku řízení považuje objektivní složitost věci, chování účastníků řízení a jednání soudu a to, co bylo při sporu pro stěžovatele v sázce.*“¹⁷⁹ Je tedy zřejmé, že o zásah do práva účastníka na spravedlivý proces se jedná za splnění předpokladů, že jsou průtahy v řízení přičitatelné státu. Co tyto průtahy způsobilo, již není z pohledu porušení práva účastníka relevantní.

Nebezpečí nástrojů proti průtahům a nedostatečnost postupů pro odstranění vzniklých průtahů

V předchozí podkapitole jsem představila několik nástrojů sloužících k předcházení průtahů v řízení. Tyto nástroje mají zajisté potenciál délku řízení zkrátit, a zajistit tak efektivní vymahatelnost práva. Zatímco některé z uvedených nástrojů považuji za čistě pozitivní (např. stanovení lhůty pro rozhodnutí v řízení péče soudu o nezletilé či zefektivnění doručování), k jiným opatřením je nutno přistupovat s opatrností odpovídající tomu, jak jsou způsobilá při nevhodné aplikaci poškodit práva účastníků. Na mysli mám zejména koncentraci řízení či rozsudky pro zmeškání nebo uznání při uplatnění fikce podle § 153a odst. 3 o. s. ř. Soud by totiž dle mého názoru neměl (ani ve snaze předcházet průtahům v řízení) rezignovat na zjištění materiální pravdy. S náležitou opatrností je nutné přistupovat k těmto nástrojům v případě nezastoupeného účastníka, jak bylo nastíněno v kapitole popisující princip rovnosti stran ve vztahu k nákladům řízení.

---

¹⁷⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11., sp. zn. 2005 IV. ÚS 392/05.

Co se týče nástrojů sloužících k odstranění již probíhajících průtahů v řízení, jejich aplikaci rovněž nelze považovat za zcela uspokojivou. Účastník, který se domáhá stanovení lhůty k provedení úkonu podle § 174a zákona o soudech o soudech a soudcích, se totiž nemusí stanovení lhůty dočkat ani v případě, že je prokazatelně porušeno jeho právo na projednání věci bez zbytečných průtahů. Takový případ je popsán v nálezu Ústavního soudu ze dne 15. 2. 2012, sp. zn. I. ÚS 2427/11. V předmětném případě se stěžovatel – žalobce u Okresního soudu v Ústí nad Labem – domáhal u Krajského soudu v Ústí nad Labem, aby soudu prvního stupně stanovil lhůtu k provedení procesního úkonu. Krajský soud návrhu nevyhověl, přestože shledal, že k průtahům v řízení skutečně dochází, a to s ohledem na specifickou situaci soudu prvního stupně, který byl dlouhodobě přetížen množstvím projednávaných věcí. Krajský soud totiž dospěl k závěru, že vyhověním žádosti stěžovatele by narušil princip rovnosti ve vztahu k dalším osobám, které se na Okresní soud v Ústí nad Labem obrátily za účelem ochrany svých práv a rovněž čekají, až na ně přijde řada. Průtahy v řízení přiznala ve svém dopisu zaslaném stěžovateli i předsedkyně Okresního soudu. V tomto dopise zároveň uvedla, že soud má významný nepoměr zaměstnanců k vyřizovaným věcem a že se s žádostí o řešení této situace obrátila na Ministerstvo spravedlnosti. Ústavní soud ve svém nálezu vyslovil, že postupem Okresního soudu došlo k porušení práva stěžovatele na projednání věci bez zbytečných průtahů. Zároveň ale potvrdil argumentaci obou obecných soudů, když dospěl k závěru, že nelze Okresnímu soudu nařídit, aby ve věci neprodleně jednal, protože takovým postupem by byl narušen výše uvedený princip rovnosti. Navzdory tomu, že v řízení došlo k průtahům přičítatelným státu a účastník řízení byl poškozen na svém ústavně zakotveném právu, mu tak nebyla (a fakticky ani nemohla být) ze strany soudů poskytnuta odpovídající ochrana. Je tedy zjevné, že zákonná úprava prostředků sloužících k odstranění průtahů v řízení bude vždy narážet na faktickou (ne)možnost tyto průtahy odstranit.

Nedostatky kompenzace újmy vzniklé v důsledku délky řízení

Výše uvedená úprava kompenzace škody a nemajetkové újmy podle zákona o odpovědnosti státu byla v minulosti předmětem hodnocení ESLP, přičemž tento neshledal rozpor s požadavkem článku 13 Úmluvy,¹⁸⁰ který požaduje zajištění účinných právních

---

¹⁸⁰ „S ohledem na tyto zásady i na svoji dřívější judikaturu týkající se účinnosti prostředku nápravy poskytovaného zákonem o odpovědnosti za škodu (zejména rozhodnutí ve věci *Vokurka*, cit. výše) Soud shledává, že z námitek stěžovatele směřujících proti procesním aspektům tohoto prostředku nápravy nevyplyvá jeho neslučitelnost s požadavky článku 13.“ (Rozsudek ESLP ze dne 8. 2. 2018 ve věci stížnosti č. 10092/13 a dalších šest stížností, věc *Žirovnický* proti České republice).

prostředků nápravy porušení práv a svobod vyplývajících z Úmluvy.¹⁸¹ V individuálních případech nicméně dospěl k závěru, že dochází nejen k porušení práva na projednání věci v přiměřené lhůtě, ale rovněž na porušení tohoto práva v navazujícím kompenzačním řízení. „V nyní projednávané věci Soud konstatuje, že kompenzační řízení, jež je předmětem stížnosti č. 10092/13, trvalo šest let a deset měsíců na pěti stupních soudní soustavy (viz § 135); kompenzační řízení ve věci č. 20708/13 trvalo do března 2016 osm let a devět měsíců na čtyřech stupních a možná dosud probíhá (viz § 136); kompenzační řízení ve věci č. 22455/13 trvalo do března 2016 osm let a devět měsíců na čtyřech stupních a dosud možná probíhá (viz § 137); ve věci č. 61245/13 trvalo kompenzační řízení pět let a osm měsíců na pěti stupních (viz § 138); kompenzační řízení ve věci č. 61482/13 trvalo do března 2016 osm let a pět měsíců na čtyřech stupních a možná dosud probíhá (viz § 139); a kompenzační řízení ve věci č. 22520/14 trvalo do března 2016 čtyři roky a tři měsíce na třech stupních a možná dosud probíhá (viz § 140).“¹⁸² V případě, že je průtahy v řízení stíženo i navazující kompenzační řízení, významně se snižuje vedle vymahatelnosti práva i celkový dojem veřejnosti ve spravedlivost justice. Tento dojem nezlepšuje ani skutečnost, že soudy někdy nepovažují újmu způsobenou průtahy v řízení za dostatečně závažnou a odmítají poskytnout poškozenému účastníkovi odpovídající zadostiučinění.¹⁸³

Úvaha de lege ferenda

Vyvažování nedostatků prostředků proti průtahům v řízení klade vysoké nároky zejména na jednotlivé soudy a soudce, kteří ne vždy mohou výslednou délku řízení ovlivnit. Je nicméně nezbytné zajistit, aby účastníci řízení nenesli důsledky chronické přetíženosti justice, a zejména aby nedocházelo k poškozování jejich ústavně zaručených práv. Je proto nutné především reflektovat personální deficity na jednotlivých soudech ze strany Ministerstva spravedlnosti. Nutné je dále nesnižovat počty soudců tam, kde již nyní dochází k průtahům

---

¹⁸¹ „Každý, jehož práva a svobody přiznané touto Úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností.“ (Článek 13 Úmluvy).

¹⁸² Rozsudek ESLP ze dne 8. 2. 2018 ve věci stížnosti č. 10092/13 a dalších šest stížností, věc Žirovnický proti České republice, bod 153.

¹⁸³ „Ústavní soud tak shrnuje, že v posuzované věci nespátřuje žádné mimořádné okolnosti, které by odůvodňovaly výjimečný postup při poskytnutí zadostiučinění za nepřiměřenou délku řízení pouze v podobě konstatování porušení práva. Naopak existence nezanedbatelných průtahů (celkem dvacet jeden měsíc), celková délka řízení na jednom stupni (čtyři roky a jeden měsíc) společně s tím, že šlo o právně jednoduchou věc, dávají podklad pro závěr, že bylo namíste přiměřené zadostiučinění poskytnout v penězích. Tím, že městský soud nerozhodl o zadostiučinění v peněžní podobě, pak porušil stěžovatelovo právo na náhradu škody způsobené mu nesprávným úředním postupem (čl. 36 odst. 3 Listiny).“ (Nález Ústavního soudu ze dne 10. 11. 2020, sp. zn. IV. ÚS 2058/20, bod 18).

v řízení, a dále navýšit platy zaměstnancům soudů tak, aby motivovaly větší množství zájemců o práci například asistenta soudce (viz úvahy de lege ferenda v kapitole 3.1). Tím by se alespoň částečně zvýšil počet vyřízených věcí a zkrátila doba řízení. Vedle toho je ale nutné trvat i na kvalitě soudního rozhodování a celkové práce jednotlivých soudců. Neodůvodněné průtahy v řízení jednotlivých soudců pak je namíste postihovat v kárném řízení. I za tímto účelem je potřeba důsledně sledovat efektivitu práce jednotlivých senátů, soudů a justice obecně.

Ve vztahu ke kompenzačním řízením pak je namíste, aby se Ministerstvo spravedlnosti, resp. soudy snažily o co nejrychlejší poskytnutí přiměřeného zadostiučinění či škody a poskytovaly je v odpovídající výši. Tam, kde se navazující kompenzační řízení přece jen protáhne, pak je namíste v souladu s pokyny ESLP přistoupit k mimořádnému zvýšení kompenzace, a to z vlastní iniciativy.¹⁸⁴ Není přípustné nechávat nápravu nesprávného postupu soudu pouze na účastníkovi kompenzačního řízení a jeho aktivitě. Z míry kompenzací spojených s porušením práva na projednání věci bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě by mělo Ministerstvo spravedlnosti vést statistiky a následně například personálně posílit soudy, kde k průtahům nejčastěji dochází, nebo navrhnout jiné vhodné opatření.

3.4. Dílčí závěr

Kapitola věnující se vybraným aspektům práva na spravedlivý proces představuje stěžejní kapitolu této práce, ve které jsem nastínila význam a spatřovaná úskalí naplňování tří významných aspektů práva na spravedlivý proces. Navzdory tomu, že každý z uvedených požadavků na řízení směřuje k naplňování jiného nezbytného dílčího práva účastníků, mají všechny tyto aspekty několik sjednocujících prvků. V první řadě se jedná o nutnost uplatňovat jednotlivé požadavky na spravedlivý proces ve vzájemné rovnováze. Je proto například nezbytné přiměřeně vyvažovat princip rovnosti (resp. kontradiktornosti) a princip hospodárnosti řízení. Jakkoliv je nezbytné zajistit naplnění všech práv účastníků rovným

---

¹⁸⁴ „S ohledem na vnitrostátní právní praxi při posuzování nepřiměřené délky odškodňovacího řízení v rámci rozhodování o náhradě škody v tomto řízení (viz § 94 a násl.) Soud vítá skutečnost, že soudy České republiky na základě vnitrostátního práva (§ 31a odst. 3 zákona o odpovědnosti za škodu) již všeobecně připustily možnost odškodnění nepřiměřené délky kompenzačního řízení přiznáním zvýšené částky odškodnění. Soud však zároveň nemůže přehlédnout skutečnost, že vnitrostátní soudy v nedávné době využití této možnosti v praxi podstatně omezily tím, že ji připouštějí jen za podmínky, že žalobce zvýšení navrhne do jistého okamžiku v řízení před soudem prvního stupně (viz § 97–99). Jelikož k průtahům v odškodňovacím řízení může dojít i později v řízení před soudem prvního stupně nebo dokonce až v dalších fázích řízení, Soud konstatuje, že postupem uplatňovaným soudy České republiky v poslední době je použití tohoto prostředku nápravy v mnoha případech zmařeno.“ (Rozsudek ESLP ze dne 8. 2. 2018 ve věci stížnosti č. 10092/13 a dalších šest stížností, věc Žirovnický proti České republice, bod 156).

způsobem, je rovněž povinností soudu zajistit, aby rozhodnutí ve věci bylo vydáno bez zbytečných průtahů. Podobně může být někdy náročné najít rovnováhu mezi zásadou hospodárnosti a požadavkem na nestrannost soudce v případě uplatňování námítky podjatosti jedním z účastníků. V jednotlivých případech je proto nezbytné dohlížet na to, aby dogmatické naplňování jednoho aspektu práva na spravedlivý proces nevedlo k narušení naplňování jiného požadavku na řízení před soudem a ve výsledku nevedlo k poškozování práv účastníků. Jakkoliv judikatura Nejvyššího i Ústavního soudu dává vodítka k posuzování těchto otázek, ne vždy je situace jednoznačná a z uvedených příkladů je patrné, že podobné otázky jsou někdy jednotlivými soudci vykládány velmi odlišně.

Jednoznačným jednotícím prvkem rozebraných aspektů práva na spravedlivý proces jsou dále vysoké požadavky, které jejich naplňování klade na jednotlivé soudce. Nejedná se přitom jen o výše zmíněný požadavek na hledání rovnováhy v naplňování jednotlivých práv tvořících právo na spravedlivý proces. Velmi zásadní jsou také faktické překážky stojící v cestě realizace zákonných (resp. ústavních) požadavků v praxi. Mezi nejvýznamnější takové překážky patří dle mého názoru celková přetíženost soudního systému a vysoká psychická zátěž spojená s prací v justici. Jak jsem uvedla v jednotlivých podkapitolách věnujících se možným řešením nedostatků naplňování práva na spravedlivý proces a úvahám *de lege ferenda*, značnou úlevu v této oblasti by dle mého názoru poskytlo zvýšení atraktivity pracovních pozic na soudech. Jedná se zejména o pozice asistentů soudců, vyšších soudních úředníků, ale i dalšího nesoudcovského personálu, který má významný potenciál snížit administrativní zátěž dopadající na soudce a umožnit jim tak věnovat se pouze řešením náročných právních i skutkových otázek. V souvislosti s významem a náročností práce soudce považuji za nepostradatelné rovněž zajistit soudcům jednoduchý přístup k preventivní psychologické pomoci.

Za nejzásadnější spojitost jednotlivých aspektů práva na spravedlivý proces nicméně považuji nebezpečí ohrožení důvěry společnosti ve spravedlivost justice v případě jejich nenaplňování v praxi. Některé nastolené případy nedostatků ve faktickém naplňování požadavků na spravedlivý proces považuji za způsobilé v případě jejich opakovaného výskytu významně narušit společenské vnímání české justice jako fungující a spravedlivé. To může představovat značný problém zejména s ohledem na potřebu vymahatelnosti práva v právním státu. Za nepřijatelné považuji, aby vybrané skupiny potenciálních účastníků rezignovaly na uplatňování svých práv před soudem z důvodu faktické či domnělé předpojatosti jednotlivých soudců i celého systému vůči nim. Taková předpojatost může směřovat například vůči osobám

nemajetným, cizincům, osobám s omezenou svéprávností či dokonce k osobám tělesně postiženým. Je povinností soudce a celé justice nezavdat žádné skupině potenciálních účastníků důvodný dojem, že jejich právům bude před soudem věnována menší váha než například osobám lépe socioekonomicky postaveným. Nelze se proto spokojit s postupem, při kterém soudce ve snaze šetřit veřejné prostředky odmítne účastníkovi zajistit tlumočnicka či (v odůvodněných případech) ustanovit zástupce k ochraně jeho práv. Zcela nepřijatelné je neprofesionální vystupování soudce spočívající v urážkách na adresu účastníků nebo jejich zástupců nebo situace, kdy se soudce při rozhodování nechává ovlivnit vlastními předsudky směřujícími proti vybrané skupině účastníků. Nástrojem prevence proti těmto nežádoucím jevům mohou být vedle výše uvedené psychologické pomoci rovněž školení, která by měla být soudcům v této oblasti hojně a bezplatně dostupná.

Závěr

V rigorózní práci jsem představila jednotlivé aspekty práva na spravedlivý proces v současné právní úpravě a judikatuře i v jejich historickém kontextu. Již z tohoto představení jednotlivých práv tvořících ve svém souhrnu právo na spravedlivý proces vyplynulo, že faktické naplňování ústavně zaručených práv není vždy samozřejmostí, a to nejen v českém, ale i v evropském kontextu. Je proto nezbytné stále sledovat, zda ze strany státu dochází ke skutečně efektivnímu plnění požadavků stanovených v právních předpisech. Ve vztahu k právu na spravedlivý proces je tak zejména nutné sledovat činnost soudů, a především jednotlivých soudců.

U vybraných aspektů práva na spravedlivý proces představených ve větším detailu ve třetí kapitole byla zjištěna pochybení různého rozsahu a závažnosti. Jednotlivé aspekty práva na spravedlivý proces se vzájemně ovlivňují a v některých případech dochází k nutnosti jejich vzájemného vyvažování, což klade vysoké nároky na osobu soudce. Ze zkoumaných aspektů přichází do konfliktu zejména požadavek na rovnost stran s principem hospodárnosti. Požadavek rovnosti stran spojený s principem kontradiktornosti klade požadavky na řízení za účelem ochrany práv účastníků, zatímco požadavek hospodárnosti vyžaduje, aby ve věci bylo rozhodnuto bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě. Ani jeden z těchto principů práva na spravedlivý proces není možné opomenout. Soudcům je za tímto účelem nutné poskytnout maximální oporu spočívající zejména v personálním obsazení soudů, aby měli prostor věnovat se těmto složitým právním otázkám a rozhodovat ve lhůtě, která umožňuje efektivní ochranu práv účastníků.

Vysoké nároky na osobu soudce provází celé naplňování práva na spravedlivý proces. Ve vztahu k postavení soudce je přitom významné, že kvalita naplňování jednotlivých aspektů ze strany osoby soudce nemá dopad pouze na konkrétní řízení, ale i na důvěryhodnost spravedlivosti justice v celospolečenském vnímání. Zatímco naplňování požadavku na zákonný soud a zákonného soudce dosahuje v českém právním prostředí nadstandardně kvalitní úrovně v mezinárodním srovnání, ve vztahu k nezávislosti a nestrannosti soudců je situace méně uspokojivá. V řadě případů dochází k nežádoucímu jednání jednotlivých soudců, které zakládá důvodné pochybnosti o jejich nestrannosti. Tuto skutečnost reflektuje i Etický kodex soudce. Pro zachování důvěry společnosti v nezávislost a nestrannost justice je přitom nezbytné, aby jednotliví soudci dávali najevo úctu k zákonům, své profesi a odpovídající respekt k účastníkům a jejich zástupcům. Požadavky na osobu soudce je nutno uplatňovat i v jeho

soukromém životě. V kapitole třetí uvádím některé příklady možných kroků, které mohou sloužit k předcházení identifikovaných nežádoucích jevů. Jedná se například o pravidelná školení, psychologickou pomoc nebo zpřísnění postihů v kárném řízení.

Za pozitivní považuji, že z analýzy judikatury ve vztahu k jednáním soudců majícím potenciál narušit důvěru v nezávislost a nestrannost soudů vyplynula spíše ojedinělá pochybení, která jsou obvykle napravena v rámci samotné justice. Ve všech případech zjištěných pochybení soudců došlo totiž k jejich zachycení v rámci instančního přezkumu, skrze rozhodovací činnost kárného senátu Nejvyššího správního soudu nebo prostřednictvím Ústavního soudu či ESLP. Na tom nicméně nic nemění skutečnost, že řada zjištěných nedostatků dle mého názoru vyplývá z problémů, které jsou v justici trvale přítomné a kterým jednotliví soudci čelí s rozdílnou měrou osobní odolnosti. Těmito jevy pak jsou například chronická přetíženost některých soudů nebo absence povinnosti soudců se průběžně vzdělávat.

V případě principu rovnosti stran jsem se zabývala postavením nemajetných účastníků řízení a kvalitou naplňování jejich práv nejen na právní pomoc. Z analyzované judikatury je patrné, že míra poskytování bezplatné právní pomoci není zdaleka dostačující. To může mít dle mého názoru za důsledek nerovné postavení účastníků za situace, kdy nemajetný a nezastoupený účastník nedisponuje dostatečným právním povědomím, a oproti druhé straně sporu je tak v uplatňování svých práv značně omezen. Se stavem, kdy je ochrana práv jednoho z účastníků omezena z důvodu nemajetnosti, se přitom nelze v právním státě smířit. Nezastoupený nemajetný účastník se oproti zastoupené straně sporu zpravidla ocitá v nevýhodném postavení již od začátku řízení, a to z důvodu nedostatečné informovanosti o svých hmotných i procesních právech. Svou roli zde hraje poučovací povinnost soudu, která se vztahuje i na povinnost informovat účastníka o možné bezplatné právní pomoci. Z analýzy provedené v kapitole třetí vyplývá, že tuto svou povinnost jednotliví soudci ne vždy řádně plní. Z nedávné judikatury je nicméně patrné, že se situace zlepšuje.

Pokud k řádnému poučení účastníka o možnosti bezplatného právního zastoupení dojde, čeká ho řada administrativních překážek, jimiž musí projít. Některé tyto překážky přitom nepovažuji za nezbytné zejména s ohledem na skutečnost, že řadou informací požadovaných od nemajetného účastníka už státní správa disponuje. Problematické je rovněž značně vágní vymezení požadavků pro ustanovení bezplatného zástupce, které je v mnoha případech soudy vykládáno značně formalisticky. Obdobně složité je pak ustanovení zástupce podle zákona o advokacii. I v případě ustanovení bezplatného zástupce ze strany České advokátní komory jsou požadavky na účastníka stanoveny neurčitými právními pojmy, které dávají značný prostor

pro zamítnutí žádosti účastníka. Problematická je i doba, po níž účastník čeká na rozhodnutí o své žádosti o ustanovení zástupce. V tomto období se účastník nachází v nejistotě a pro řádnou ochranu svých práv je nucen si právního zástupce obstarat na vlastní náklady, které mohou být pro nemajetného účastníka neúnosně vysoké. Není přitom výjimkou, že zástupce je účastníkovi přiznán až u vyšší soudní instance. Situaci spojenou s ustavováním bezplatných právních zástupců v praxi považuji z výše uvedených důvodů za neuspokojivou.

Princip hospodárnosti patří mezi nejčastěji porušovaný aspekt práva na spravedlivý proces zejména z důvodu přetížení soudů a nutnosti naplňování práv účastníků, což vyžaduje čas. Je zřejmé, že nástroje, které zákonná úprava dává k odstranění průtahů v řízení, nejsou dostatečně účinné. Ve vztahu k průtahům, jež jsou přičitatelné státu (soudům), je největší překážkou v naplňování principu hospodárnosti řízení celková přetíženost soudů. Vedle zmíněných nástrojů k odstranění této přetíženosti (spočívající zejména v navýšení personálního obsazení jednotlivých soudů) stojí za úvahu i snížení množství soudních sporů. Toho lze dle mého názoru dosáhnout i zvýšením důvěry společnosti ve fungování justice. Pokud budou potenciální strany spory přesvědčeny o vysoké úrovni vymahatelnosti práva, budou spíše motivovány k dobrovolnému plnění svých povinností, kterého se následně nebude nutné domáhat soudní cestou.

Ve vztahu k právu účastníků na projednání věci bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě je vedle nepřiměřené délky řízení, se kterou se zjevně nepotýká pouze česká justice, problematická i otázka odškodňování účastníků za průtahy v řízení. Z judikatury totiž vyplývá, že průtahy v řízení o náhradě újmy za průtahy v řízení nepředstavují výjimečnou situaci. Včasné rozhodnutí ve věci je přitom klíčové pro reálnou vymahatelnost práva. To platí o to více v situacích, kde hrozí v důsledku průtahů v řízení nenapravitelná újma.

U všech výše uvedených zjištění jsem ve třetí kapitole předešlela návrhy dílčích kroků, které mají dle mého názoru představené vady alespoň částečně zhojit, a vyzdvihla jsem snahy zákonodárce, obecných soudů i Ústavního soudu uvedené vady napravit. U všech uvedených problémů je patrná průběžná snaha situaci postupně zlepšovat, která je ve vztahu k jednotlivým zjištěním rozdílně úspěšná.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 576 s.

WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015, 624 s.

SEDLÁČEK, M., *K bezplatné právní pomoci*. Soukromé právo č. 7-8/2021. Praha: Wolters Kluwer, a. s., str. 19.

Seznam použitých internetových zdrojů

UHLÍŘ, D. *Právo na spravedlivý proces, právo na spravedlivý rozsudek*, Právní prostor, 2019. [cit. 2022-12-14] dostupné na [Právo na spravedlivý proces, právo na spravedlivý rozsudek | Právní prostor \(pravni prostor.cz\)](https://www.pravni prostor.cz/).

HENDRYCH, D., BĚLINA, M., FIALA, J., ŠÁMAL, P., ŠTURMA, P., ŠTENGLOVÁ, I., KARFÍKOVÁ, M., *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009. Převzato z databáze Beck [cit. 2022-12-14].

SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., DOLEŽÍLEK, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, 1834 s. Převzato z databáze Beck [cit. 2022-12-14].

VOJTEK, P., BIČÁK, V. *Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci*. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 439 s., k § 15. Převzato z databáze Beck [cit. 2022-12-14].

KUKLÍK, J. *Čím i dnes Magna Charta oslovuje (nejen) anglosaský svět, 2015* [cit. 2022-12-14] dostupné na <https://www.epravo.cz/top/efocus/cim-i-dnes-magna-charta-oslovuje-nejen-anglosasky-svet-98820.html>.

ŠIMÍČEK, V. *Právo na zákonného soudce v České republice*. Právní prostor. 2020. [cit. 2022-12-14] Dostupné na <https://www.pravni prostor.cz/clanky/procesni-pravo/pravo-na-zakonneho-soudce-v-ceske-republice#note-5>.

KODETOVÁ, K., *Zastoupení v občanském soudním řízení*. Praha, 2022. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva. Vedoucí práce Frintová, Dita. [cit. 2022-12-20] Dostupná v digitálním repozitáři Univerzity Karlovy.

Zpráva Evropské komise *Rule of Law* z roku 2020 – hodnocení České republiky [cit. 2022-12-14] dostupné na <https://ruleoflaw.lisboncouncil.net/country/cz>.

Etický kodex soudce [cit. 2022-12-14] dostupný na [ETICKÝ KODEX \(2\).pdf \(nsoud.cz\)](https://www.nsoud.cz/ETICKY%20KODEX%20(2).pdf).

Zpráva [cit. 2022-12-14] dostupná na <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/soudce-si-nechal-zaplatit-vylet-za-123-tisic-mel-jsem-takove-veci-rika-108187>.

Zpráva [cit. 2022-12-14] dostupná na <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3236392-policie-zasahuje-v-budove-vrchniho-soudu-kvuli-mozne-korupci-tvrdi-radiozurnal>.

Dokument s názvem „Čtvrté hodnotící kolo Prevence korupce ve vztahu ke členům Parlamentu, soudcům a státním zástupcům“ [cit. 2022-12-14] dostupný na <https://korupce.cz/zahranicni-spoluprace/greco/>.

Zpráva [cit. 2022-12-14] dostupná na https://www.lidovky.cz/byznys/pravo-a-justice/kratce-z-justice-prijeti-soudcovskeho-etickeho-kodexu-se-zacina-komplikovat.A200829_212603_ln_byznys_pravo_ssu.

Zpráva [cit. 2022-12-14] dostupná na https://ustecky.denik.cz/zpravy_region/soudkyne-jizda-opilost-ustecky-soud-20210527.html.

Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění prvního nabytí účinnosti.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení FMZV č. 209/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 85/1990 Sb., o právu petičním, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 2/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

Úmluva o právech dítěte.

Všeobecná deklarace lidských práv OSN z roku 1948.

Březnová (nebo také Stadionova) ústava z roku 1849.

Silvestrovské patenty z roku 1849.

Prosincová ústava z roku 1867 – zákon č. 142/1867 ř. z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených, a zákon č. 144/1867 ř. z., o moci soudcovské.

Ústavní listina Československé republiky č. 121/1920 Sb.

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. (Ústava 9. května).

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.

Velká listina svobod (Magna Charta Libertatum).

Habeas Corpus Act.

English Bill of Rights.

Deklarace práv člověka a občana z roku 1789.

Ústava Spojených států amerických.

Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 54/05 ze dne 22. 1. 2008.

Rozsudek ESLP Golder proti Spojenému království ze dne 21. 2. 1975, stížnost č. 4451/70.

Rozsudek ESLP Katolický kostel v Chaniá proti Řecku ze dne 16. 12. 1997, stížnost č. 25528/94.

Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 7/02 ze dne 18. 6. 2002.

Nález Ústavního soudu I. ÚS 2/93 ze dne 7. 7. 1994.

Nález Ústavního soudu IV. ÚS 307/03 ze dne 27. 5. 2004.

Rozsudek ESLP Kress proti Francii ze dne 7. 6. 2001, stížnost č. 39594/98.

Rozsudek ESLP Feldbrugge proti Nizozemsku ze dne 27. 7. 1987, stížnost č. 8562/79.

Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 2/10, ze dne 30. 3. 2010.

Usnesení Nejvyššího soudu 29 Cdo 704/2016, ze dne 30. 11. 2016.

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3046/14, ze dne 27. 2. 2015.

Rozsudek ESLP Göc proti Turecku ze dne 11. 7. 2002, stížnost č. 36590/97.

Nález Ústavního soudu ÚS 849/16 ze dne 11. 10. 2016.

Rozsudek ve věci Botazzi proti Itálii ze dne 28. 7. 1999, stížnost č. 34884/97.

Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 16/11 ze dne 2. 8. 2011.

Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 11/04 ze dne 26. 4. 2005.

Rozsudek ESLP Kouliias proti Kypru ze dne 26. 5. 2020, stížnost č. 48781/12.

Rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 6. 2016, č. j. 16 Kss 1/2016-55.

Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 12. 2018, č. j. Nao 164/2018-64.

Nález Ústavního soudu ze dne 31. 7. 2018, sp. zn. III. ÚS 4071/17.

Rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 5. 2011, č. j. 13 Kss 11/2010-51.

Rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 12. 2020, č. j. 11 Kss 3/2020-186.

Rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 3. 2018, č. j. 16 Kss 7/2017-223.

Nález Ústavního soudu sp. zn. II.ÚS 2766/14 ze dne 1. 12. 2015.

Rozsudek ESLP č. 4907/18 – Xero Flor w Polsce sp. z. o. o. proti Polsku ze dne 7. 5. 2021.

Rozsudek ESLP ze dne 9. 10. 1979 ve věci Airey proti Irsku, č. 6289/73.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2015, sp. zn. 21 Cdo 3396/2015.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 20025, sp. zn. 25 Cdo 218/2005.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 1. 2017, sp. zn. 26 Cdo 1670/2016.

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 9. 2020 sp. zn. II. ÚS 1866/20.

Nález Ústavního soudu ze dne 13. 9. 2016, sp. zn. I.ÚS 848/16.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 4. 2020, sp. zn. 2 VSPH 396/2020-B-495.

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 1024/15.

Nález Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2017, sp. zn. III. ÚS 2603/17.

Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2007, sp. zn. IV. ÚS 391/07.

Nález Ústavního soudu ze dne 15. 2. 2012 sp. zn. I. ÚS 2427/11.

Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11., sp. zn. 2005 IV. ÚS 392/05.

Nález Ústavního soudu z 31. 10. 2006, sp. zn. III. ÚS 96/06.

Rozsudek ESLP ze dne 8. 2. 2018 ve věci stížnosti č. 10092/13 a dalších šest stížností, věc Žirovnický proti České republice.

Nález Ústavního soudu ze dne 10. 11. 2020, sp. zn. IV. ÚS 2058/20.

Seznam ostatních zdrojů

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Názor generálního advokáta Yvese Bota ze dne 7. 12. 2010 ve věci C-491/10 PPU.

Seznam použitých zkratk

ČAK	Česká advokátní komora
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
LZPS	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky
o. s. ř.	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
Úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení FMZV č. 209/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o advokacii	Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o odpovědnosti státu	Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
Zákon o soudech a soudcích	Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích ve znění pozdějších předpisů
Zákon o Ústavním soudu	Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů
z. ř. s.	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Vybrané aspekty práva na spravedlivý proces v civilním soudním řízení

Abstrakt

Rigorózní práce s názvem Vybrané aspekty práva na spravedlivý proces v civilním soudním řízení se zaměřuje na představení jednotlivých aspektů práva na spravedlivý proces obecně na ústavní úrovni i speciálně v kontextu civilního procesu. V rigorózní práci je vysvětlen historický kontext vzniku práva na spravedlivý proces ve světě i jeho zakotvení do českého právního řádu. Je představena úprava jednotlivých aspektů práva na spravedlivý proces v legislativě a judikatuře a jejich význam pro civilní řízení. Speciální pozornost je věnována čtyřem aspektům práva na spravedlivý proces, kterými jsou nezávislost a nestrannost soudů a soudců, princip zákonného soudu a soudce, princip rovnosti stran a princip hospodárnosti. U každého z vybraných aspektů je představena stávající právní úprava, analyzováno jeho praktické naplňování a poskytnuta úvaha nad možnostmi zhojení zjištěných nedostatků. U aspektů práva na spravedlivý proces spojených s osobou soudce je věnována pozornost zejména otázce dopadů jednání jednotlivých soudců na celospolečenské vnímání spravedlivosti justice. Naplňování principu rovnosti stran je zkoumáno se speciálním zaměřením na nemajetné účastníky a ochranu jejich práv. Ve vztahu k principu hospodárnosti (resp. práva na projednání věci bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě) se autorka zaměřila na otázku, zda dochází k vydání rozhodnutí ještě v době, kdy je výsledek soudního řízení stále fakticky relevantní, a tudíž poskytuje skutečnou ochranu subjektivním právům účastníků. Rigorózní práce staví na některých místech do kontrastu vysokou míru ochrany práv účastníků zakotvenou v právní úpravě vzhledem k faktické nesprávné či nedostatečné aplikaci nástrojů sloužících ke garanci práva na spravedlivý proces v civilním soudním řízení. Pozitivně autorka hodnotí skutečnost, že zjištěné nedostatky jsou často zachyceny a zhojeny přímo v rámci justice v důsledku instančního přezkumu.

Klíčová slova: lidská práva, právo na spravedlivý proces, civilní proces

Selected aspects of the right to fair trial in civil proceedings

Abstract

Rigorous thesis titled Selected aspects of the right to fair trial in civil proceedings focuses on introduction of the aspects of the right to fair trial on the constitutional level as well as specifically in the context of civil proceedings. The historical circumstances of the origins of the right to fair trial in the different jurisdictions and the establishment of the right to fair trial in the Czech legal system are explained. Definition of each aspect of the right to fair trial in legislation and case law is presented with a stress on the importance of each aspect for civil proceedings. Four aspects of the right to fair trial are given special attention. These are the independence and impartiality of the court and of the judge, the right to a legal judge, the equality of arms and the judicial economy. The current legal definition is introduced in relation to each selected aspect. Then, the factual fulfilment of the aspect is analysed and when relevant a consideration is given to possibilities of applicable remedies. In relation to the first two aspects (closely related to the judges) a special focus is aimed at the impacts of individual judges' behaviour on the public's view of the justice system. The fulfilment of the equality of arms is assessed with a stress on low-income parties and the protection of their rights. In relation to the judicial economy (or the right to a trial without unreasonable delay and in an adequate period) the author paid special attention to whether the verdict is reached when it is still relevant for the parties and therefore provides a real guarantee to their individual rights. In some cases, the rigorous thesis puts the high level of protection of individual rights in legislation in contrast with the incorrect or insufficient applications of relevant tools designed to protect the right to fair trial in civil proceedings. The author however highlights the fact that many of the described failures are recognised and remedied during the appellate procedure within the judiciary itself.

Key words: human rights, right to fair trial, civil proceedings